TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS
LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

№ 11

Sausis — Birželis

1927

Turinys.

1. Ipoteka, jos pagrindai ir santvarka. — *Vl. Mačys* . 1 psl.
2. Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *G. Rutenbergas* . . . . . 35 „
3. Psichiatrinė ekspertyza teismuose — *Dr. V. Kutorga.* 52 „
4. Advokatai teisėjų rolėje. — *M. Cimkauskas* . . . 62 „
5. Teisių mokslo dėstymas Prancūzijoj. — *A. Tamošaitis.* 67 „
6. Recenzijos ir bibliografija:
   a) Šis-tas iš prancūzų bibliografijos. — *A. Tamošaitis.* . . . . . 69 „
   b) *A. Rouzier.* **La constitution de la Lituanie et la statut de Memel.** — *L. Natkevičius.* . . . . . 73 „
7. Iš teisininkų draugijos 1926 m. apyskaitos. . . . 83 „
8. Konkurso rezultatai . . . . . 83 „
9. Vyr. Tribunolo praktika. *A. Kr.* . . . . . 84 „

Oficialinis skyrius:

I. Nauji įstatymai . . . . . 88 „
II. Respublikos Prezidento įsakymai. . . . . 88 „
III. Teisingumo Ministerio įsakymai. . . . . 89 „

Priedas:

Įvairių valstybių konstitucijos.

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 11 | Sausis — Birželis | 1927

Ipoteka, jos pagrindai ir santvarka.

A) Ipotekos sąvoka, jos reikšmė ir kilimas.

Valstybės teritoriją sudaro žemė su esančiais joje ežerais ir upėmis. Iš žemės gaunamas visas žmonių maistas ir medžiaga visa kam. Dėliai to kiekviena valstybė rūpinasi žemės valdymo sutvarkymu. Žemės valdymo būdų praeitais amžiais buvo daug, kulturingose valstybėse jie keitėsi, kol priėjo šiandienykštį sutvarkymą. Bet ir dabar Europos šalys dažnai skiriasi viena nuo kitos žemės valdymo sutvarkymo pagrindais.

Kadangi kultūringos tautos dabar gyvena individualizmo amžių, tai ir žemės valdymas tvarkomas individualizmo pagrindais, būtent, žemės sklypai — mažesni ar didesni — pripažinti atskirų asmenų nuosavybe, ir del to žemė leidžiama perleisti visokiais būdais, įkeisti ir apkrauti visokiomis pareigomis.

Dabar visose valstybėse nekilnojamasis turtas įleistas į civilinę apyvartą, kaip kad ir visokios prekės, tik jo perleidimas iš vienų rankų į kitas, įkeitimas ir apkrovimas pareigomis daromas ypatingu, įstatymų nustatytu, būdu.

Žinoma, esamasis žemės valdymo sutvarkymas, žiūrint istorijos eigos akimis, yra taipgi laikino pobūdžio ir palengva jis keisis, bet kuria linkme eis — yra kitas klausimas, ir pro jį mes praeisime. Mūsų uždavinys yra pažiūrėti, kaip sutvarkytas individualizmo šalyse žemės perleidimas, įkeitimas ir apkrovimas pareigomis, ir kuri santvarka yra tobulesnė ir patogesnė mūsų gyvenimo aplinkybėse.

Turime pastebėti, kad ir pas mus žemės valdymas pastatytas individualizmo pagrindais; antai, mūsų konstitucijos 90 str. sako: „Žemės valdymo pagrindan dedamas privatinės nuosavybės dėsnis. Valstybei paliekama teisės reguliuoti žemės valdymą taip, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos taisyklingai žemės ūkio gamybai, ypatingai smulkiam ir vidutiniam žemės ūkiui tarpti“. Konstitucijos 21 str. sako: „nuosavybės teisė saugo-

jama. Piliečio turtas galima nusavinti įstatymo keliu, tik viešajam reikalui esant". Šitie straipsniai rodo, kad Lietuvoje žemė valdoma atskirų asmenų nuosavybės teisėmis. O nuosavybės sąvoka susideda iš teisės valdyti turtą, naudotis juo ir perleisti jį. Kai žmogus valdo turtą, naudojasi juo ir gali perleisti jį kitam, tai sakome, jis turįs pilną nuosavybės teisę. Bet žinome, jog testamentu nekilnojamojo turto savininkas gali palikti savo turtą vienam asmeniui, o teisę valdyti turtą ir naudotis juo gali palikti kitam asmeniui. Įstatymai irgi kai kada leidžia kai kam valdyti turtą ir naudotis juo lygi gyvos galvos; toks asmuo gali pats naudotis turtu, bet gali pavesti sutartimi kitam naudotis.

Taigi matome, jog nuosavybės teisės sąvokos dalys gali būt atskirtos viena nuo kitos.

Atskiro asmens nuosavybės sąvokai vyriausioji ir iškeliamoji į viršų yra teisė perleisti turtą kitam. Šita teisė paveda turtą jo savininko dispozicijai, del to nekilnojamasis turtas ir įleidžiamas į apyvartą, kaip kad ir kilnojamasis. Bet žemės valdymo srity mūsų žemės reformos įstatymas (1922 m. III. 29) jau ėmė varžyti žemės savininkus, būtent, to įstatymo § 2 sako, kad bežemiams ir mažažemiams žeme aprūpinti iš privatinių savininkų imama visa toji žemė ir žemės ūkiai, kur vieno asmens arba šeimos bendrame valdyme sudaro daugiau per 80 hektarų.

Visose valstybėse į nekilnojamąjį turtą kreipiamos valdžios akys pirma del to, kad žemė turi didelės reikšmės žmonėms, kaip jau esame sakę, o antra del to, kad žemė pirmiau buvo beveik vienintelis valstybės pajamų šaltinis.

Dabar žemės mokesčiai, palyginus su kitais valstybės pajamų šaltiniais, sudaro neperdidelę valstybės biudžeto dalį.

Nekilnojamojo turto svarbumas vertė ir verčia daugumos valstybių valdžią turėti tikrų žinių, kas ir kiek turi žemės, kas ir kiek turi mokėti mokesčių.

Šituo tikslu daugumoje valstybių valdomieji piliečių žemės sklypai suskirstyti rūšimis, įvertinti, dažnai sklypams padaryti planai ir be to sklypai įtraukti į tam tikras knygas. Toks darbas atliekamas kadastro įstaigų. Žodis kadastras yra kilęs iš italų žodžio catastro ir iš viduramžio žodžio capitastrum; iš pradžių šituo žodžiu būdavo vadinama mokesčių knyga, kurioje būdavo įtrauktas apkrautų tiesioginiais mokesčiais daiktų (capita) sąrašas. Iš čia ir kilo vardas tokios įstaigos, kurioje yra sutrauktos visos žinios, reikalingos teisingai nekilnojamojo turto mokesčiams imti. Be statistikos žinių ir tam tikrų lentelių knygoje laikomi nekilnojamojo turto planai; dėliai to kadastro įstaiga turi reikalingų valstybės iždui mokesčių ėmimo reikalu svarbių statistikos ir matavimo davinių. Kadastro knygų žinios pasirodė, žinoma, reikalingos ir ipotekos įstaigoms. Todel dauguma Europos valstybių yra įsitaisiusi kadastrą, bet įvairiose valstybėse kadastrai skiriasi savo pavidalu. Vokietijoje ipotekos įstaigos teikia žinių kadastro įstaigoms, o šios—ipotekos įstaigoms. Su-

prantama, kad geram kadastrui įsitaisyti reikia daug pinigų ir ilgo laiko, nes išmatuoti visi valstybės žemės ūkiai yra didelis ir sunkus darbas.

Kadangi nekilnojamasis turtas žmogui yra svarbus dalykas, tai visur yra nustatytos taisyklės tam turtui perleisti, įkeisti ir apkrauti pareigomis; tos taisyklės skiriasi nuo taisyklių kilnojamajam turtui perleisti; antai, kilnojamasis turtas visur laikomas nuosavybe to asmens, kurio rankose jis yra, ir savininko perleidžiamas dažniausiai paprastu daikto įteikimu kitam asmeniui. O nekilnojamajam turtui perleisti, įkeisti ir apkrauti pareigomis turi būt padarytas aktas raštu; čia norima, kad nekilnojamojo turto reikalais dariniai turėtų tikrumo ir tvirtumo pagrindų, ir kad būtų apsaugoti nuo prigavimo arba klaidinimo turintieji reikalo su turto savininku tretieji asmens. Bet šitam tikslui pasiekti atskirų valstybių taisyklės skiriasi vienos nuo kitų. Tos taisyklės, vadinamos ipotekos taisyklėmis, ir sudaro ipotekos santvarką. Paėmę atskirų valstybių ipotekos taisykles ir jų pagrindus, turime pasakyti, kad bendrós visoms valstybėms ipotekos santvarkos nėra. Remdamies ipotekos taisyklių ypatumais, galime suskirstyti valstybes trimis grupėmis: 1) Vokietija, 2) Prancūzija ir 3) Anglija ir Jungtinės Amerikos Valstybės. Kitų valstybių ipotekos santvarka panėši į vokiečių ir prancūzų santvarką. Ipotekos taisyklių skirtumas pirmiausia iškelia klausimą, kokie turi būti tobulai sutvarkytos ipotekos pagrindai ir kiek atskirų valstybių santvarka atitinka tuos pagrindus.

Pirmykštė, siauroji žodžio „ipoteka" prasmė yra įkeitimas. Žodis „ipoteka" yra kilęs iš senovės graikų žodžio hipotėkė, o šits žodis reiškia „padėtąjį daiktą", kitaip sakant, realią paramą arba apsaugojimą sutarties daiktu, nes be tos paramos arba apsaugojimo sutartis būtų netvirta ir neužtikrinta. Vykdymas prievolės, neturinčios realios paramos, pareina nuo žmogaus garbės, o garbė ne visus priverčia išpildyti sutartį. Daiktas gi, kol jis yra, jau neprigaus žmogų, o nekilnojamasis turtas negali dingti, bent ūmu laiku; dėliai to tasai turtas ir yra tvirta sutarties reali parama; tą paramą graikai ir vadindavo žodžiu hipotėkė.

Kita plačia savo prasme žodis ipoteka apima ipotekos teisę, būtent, tą daiktinės teisės skyrių, kuris kalba apie nuosavybės teisės perleidimo, įkeitimo ir jos apsunkinimų tvarką.

Daiktinė teisė suskirstoma skyriais, atsižiūrint į tai, kuriuos dalykus ji aptaria. Jos skyrių sudaro ir ipotekos teisė; šita teisė įeina beveik į visus daiktinės teisės skyrius.

Nei romėnų, nei viduramžio teisė nežinojo ipotekos teisės. Ipotekos teisė išauginta dargi ne teisininkų pastangomis. Ji atsirado del tų pačių aplinkybių, del kurių buvo atsiradęs ir vekselis. Ir vekselį, ir ipotekos teisę pagimdė didėjantis reikalingumas kredito, kada senovės teisė negalėjo patenkinti augančios apyvartos reikalavimų, o vyriausiu tų reikalavimų ir buvo kredito reikalingumas. Kreditavimas gi gali būt paremtas arba kre-

dituojamojo skolininko gabumais, jo pajėgumu, garbe, apskritai sakant, pasitikėjimu juo, arba paskolą garantuojančiu skolininko turtu. Pirmuoju atveju matome asmeninį kreditą, antruoju — realinį. Realinio kredito pagrindan dedamas tikslas apsaugoti paskolą skolininko turtu ir suteikti pirmaeilės teisės ankstyvesniems kreditoriams prieš vėlyvesniuosius kreditorius; o asmeninio kredito pagrindan dedamas tikslas atlyginti visus kreditorius lygiai visu skolininko turtu. Šitas kreditavimo rūšių skirtumas paaiškėja konkurso proceso metu: tada realinio kredito rūšies paskola sumokama iš gautų už įkeistąjį turtą pinigų pilna suma, o asmeninio kredito rūšies paskolos sumokamos iš gautų už liekantį skolininko turtą pinigų proporcijos būdu, jei tik, žinoma, kuriai paskolai įstatymai nesuteikia privilegijos.

Kalbamieji kreditavimo būdai ėjo savais keliais, ir dabar asmeninis kreditavimas dažniausiai apsireiškia vekselyje, o realinis kreditavimas — ipotekoje. Vekselis apsaugoja nuo pavojaus nemokėjimo šiais būdais: a) vekseliu kreditas suteikiamas trumpam laikui, kad skolininkas negalėtų perleisti savo turto ir b) vekseliu greit išieškoma skola. Be to, palengvintu vekselio perleidimu greit galima atsiimti pinigai, o vienoda vekselio davėjo ir žirantų atsakomybė suteikia vekseliui beveik realinio kredito ypatumų. Savo jėgos ir reikšmės vekselis įgijo daugiausia praktikos žmonių ir pirklių tarpe; tos darbo srities žmonių, o ne romėnų teisės ir ne teisininkų, jis yra padaras.

Tų pat patogumų realinio kredito srity suteikia ipotekos santvarka. Ji suteikia kreditoriui tikrumo, jog jis yra tvirtai apsaugojęs paskolintus pinigus ir jog savo teisę jis gali ginti nuo kiekvieno jos laužytojo realiniu ieškiniu, o ne keliamu tik teisės perleidėjui asmeniniu ieškiniu.

Realinė teisė leidžiama perleisti kitam. Visa tat tiesia kelią kreditui eiti į žemės ūkius ir tada, kada prekybos ir pramonės įmonės pritraukia pinigus pelno didumu ir greitu ir patogiu procentinių popierių įgijimo ir perleidimo būdu. Realinio kredito teisių apsaugojimas dabar pasiekiamas įtraukimu nekilnojamojo turto į tam tikras knygas, kuriose pažymimas nekilnojamojo turto plotas ir vieta, jo savininkas, turto įgijimo būdas, uždėtosios turtui pareigos ir, pagalios, turto įskolinimas. Šitais daviniais gali remtis tretieji asmens savo santykiuose su turto savininku.

Kaip sakėme, romėnų teisė nežinojo ipotekos tikrąja šito žodžio prasme. Romėnų imperatoriaus Justinijano kodeksas suteikia pirmaeilės reikšmės ir vyresniškumo teisės viešumos tvarka (būtent teisme) padarytiems raštams, nors tie raštai būdavo padaryti vėliau už naminius raštus. Po tų raštų padarymo eidavo turto perdavimas (traditio). Vis vien, kur tie raštai būdavo daromi. Tik, ilgam laikui praslinkus, viduramžių Vokietijoje įpročiai ir atskirų vietų statutai pradėjo reikalauti būtinai įtraukti nekilnojamojo turto perleidimą ir įkeitimą į viešas kny-

gas turto vietos įstaigoj, o minėtomis knygomis dažniausiai būdavo teismo knygos. Ir tada būdavo daroma: a) „ingrossatio“ arba perrašymas akto švariai didelėmis raidėmis, b) „intabulatio“ arba įtraukimas akto į teismo knygas ir c) „corrobaratio“ arba pažymėjimas grąžinamajame akte apie jo patvirtinimą ir pridėjimas antspaudo. Tokia tvarka ilgai buvo viduramžio gadynėje, bet viduramžio teorija čia nieko nepridėjo, nes jos darbas buvo nukreiptas į romėnų teisės įvedimą ir jos aiškinimą.

Darymas akto viešumos tvarka ir jo tvirtinimas turto vietos įstaigoje sudaro lig šiol du pagrindiniu ipotekos santvarkos dėsniu. Tuodu dėsniu buvo įvesti įstatymo keliu Vokietijoje. Ipotekos santvarka pradėjo kreipti į save tiek teisininkų, tiek įstatymų leidėjų akis.

Be minėtų dėsnių Vokietijoje buvo sumanyta įvesti knyga, kuri aiškiai rodytų žemės ūkio padėtį ir tuo būdu apsaugotų žmones, perkančius ūkius ir skolinančius pinigus žemės savininkams, nuo netikėtų dalykų. Tokia knyga buvo įvesta pagrindinės knygos (Grundbuch) pavidalu pirmiausia Prūsijoje; todel Prūsijos, o vėliau ir Vokietijos ipotekos santvarka vadinama pagrindinės knygos santvarka.

Prancūzų teisininkai buvo pagrindinės knygos įvedimo priešininkai ir įrodinėjo, kad pagrindinė knyga tinka tik didelių nepadalintų dvarų šalims ir kad vokiečių ipotekos santvarka atspindi feodalizmo tvarką, kuri per prancūzų revoliuciją buvo panaikinta. Vis delto Prūsijos pagrindinė knyga gerai konkuravo su kitų valstybių ipotekos santvarka, ir jos dėsniai vėliau buvo įvertinti ir rado sau pritarimo.

Dar 1693 metais karalius Fridrichas I išleido įsakymą Berlyno ir Kolonijos (Kelno) miestams suregistruoti visus nekilnojamuosius turtus ir visus valdymo aktus įtraukti į knygas, o už įsakymo nepildymą grasino pripažinti tuos aktus netikrais. Tuo pačiu įsakymu buvo reikalaujama būtinai įtraukti į knygas visas ipotekas, net ipotekas iš įstatymo, ir įpotekų vyresniškumas turėjo būti taikomas nuo jų įtraukimo dienos; nuo tos dienos ir tretieji asmens turėjo žinoti apie ipotekas.

Šitas Fridricho I įsakymas del sutiktų praktikoje kliūčių nebuvo įgyvendintas, bet jame jau išreikšti svarbiausieji vokiečių ipotekos tvarkos dėsniai: pagrindinė knyga jau prieš akis; daiktinė teisė įgyjama nuo jos įtraukimo į pagrindinę knygą; neįtrauktosios į pagrindinę knygą sutartys nustoja galios.

Kitas žygis kalbamuoju keliu yra prūsų 1722 metų „Ipotekos ir konkurso įstatymas“. Tas įstatymas įsakė įtraukti nekilnojamojo turto sutartis į knygas toje apygardoje, kurioje turtas yra, nes tik šituo būdu geriausiai galįs būt įgyvendintas viešumos dėsnis. Tas pats įstatymas nustatė kiekvienam nekilnojamajam turtui įtraukti formuliarą su prūsų pagrindinės knygos dėsniais. Manoma buvo, kad kiekvienas teismas turės įvesti tokią knygą savo apygardai ir įtraukti į ją savo apygardos tur-

tus, nelaukdamas pareiškimų. Ir šitas įstatymas negalima buvo įgyvendinti, nes dar nebuvo paruoštų valdininkų, o darbas turėjo būti didelis, ir nugalėti jis vienai žmonių kartai sunku. Vėliau (18 šimt.) leidžiama buvo ir daugiau įstatymų, tik jie vieni kitiems prieštaraudavo; tatai pareidavo nuo ruošusių įstatymus teisininkų-patarėjų: jei teisininkas būdavo romėnų teisės šalininkas, tai jis matydavo visą svarbumą turto perdavime (romėnų tradicijoje) ir teisės įtraukimo reikšmę stumdavo užpakalin.

Bet gyvenimas pats kėlė įtraukimo į knygas reikšmę: prie to vertė kapitalistiškos tvarkos plėtimasis ir individualizmo dėsnių įgyvendinimas civiliniame procese, o šitas įgyvendinimas buvo priešingas valdžios organų įsikišimui į piliečių sutartis ir statė priešakin asmens patogumus. Apskritai sakant, didėjančioji apyvarta kreditui apsaugoti vertė tradiciją (turto perdavimą) pasiduoti reikšmingesniam formalumui, būtent, sutarties įtraukimui į pagrindinę knygą; antai, ir ipotekos skola buvo laikoma turinčia pagrinde asmens pasižadėjimą, tik apdraustą turto ikeitimu, todėl ji negalėjo patenkinti kreditorių; kadangi įkeitimas buvo tik asmens pasižadėjimo papildymas, tai reikėjo sugalvoti toks įkeitimo aktas, kuris galima būtų visiškai atskirti nuo sutarties šalių santykių ir prikergti tik nekilnojamam turtui.

Kalbamiesiems reikalams aprūpinti Prūsijoje buvo išleisti 1872 m. gegužės m. 5 d. du įstatymu; vienas vadinasi „Nuosavybės teisės įgijimo ir jos apsunkinimų tvarkos įstatymas" (Gesetz über der Eigenthumserwerb und die dingliche Belastung der Grundstücke Bergwerke und selbständigen Gerechtigkeiten"), o kitas — „Pagrindinės knygos įstatymas" (Grundbuch-Ordnung). Pirmasis įstatymas aptaria nuosavybės teisės įgijimo būdus, antrasis kalba apie ipotekos įstaigų įstatymą ir jų veikimą. Šituodu įstatymu pertvarkė buvusią ligi tol padėtį: juodu atmetė valdžios organų įsikišimą į piliečių sutartis, iškėlė įtraukimo į knygas reikšmę ir įvedė ypatingą turto ipoteką, „grundschuldu" vadinamą. Įtraukimo reikšmė iškelta įvedimu tvarkos, vadinamos „Auflassung (turto perdavimas aiškiu būdu ipotekos įstaigoje). Tik šitą įtraukimo formalumą atlikus, nekilnojamojo turto perleidimas laikomas įvykusiu ir tikru, o tokį formalumą atlikti gali tik įrašytasis į knygas savininkas. Grundschuldo raštas gali būt apyvartoje, kaip kad ir ipotekos raštas. Jei įtraukiant skolą į knygas nurodomas skolos pagrindas, būtent, šalių sutartis, tai tokia skola vadinama ipoteka; o jei pagrindas nenurodytas, tai skola vadinama Grundschuldu. Esant užtrauktai ipotekai, asmens pasižadėjimas nenyksta, net įkeistajam daiktui žuvus; be to, pasižadėjimu leidžiama kreipti pretenzija ir į kitą skolininko turtą, o Grundschuldas yra surištas su įkeistuoju turtu, ir del to juo galima reikalauti atlyginimo tik iš to turto. Grundschuldas laidžiama perleisti blankiniais įrašais, jam pridėti kuponai nuošimčiams gauti, ir del to jis yra pavirtęs biržos popieriu ir eina iš vienų rankų į kitas.

Tokia linkme eina ir toliau vokiečių ipotekos įstatymai. Šita linkmė vis varo ir varo žemę į mūsų dienų prekybos ir spekuliacijos sritį. Todel jau ir Vokietijoj kalbama, kad ipotekos santvarkos linkmė daro ipoteką pavojingu kapitalizmo įrankiu, nes gali sutraukti žemę į mažesnio asmenų skaičiaus rankas.

Prancūzų ipotekos tvarka skiriasi nuo vokiečiu tvarkos. Pagrindinis to skirtumo dalykas tas, kad prancūzai visą svarbumą mato šalių susitarime, o įtraukimą į knygas laiko reikšmingu tik tretiesiems asmenims; kitaip tariant, prancūzai sako, kad sutarties dalyviai įgyja teises savo susitarimu (romėnų consensus, todel ir teorija vadinama konsensualine teorija), o vokiečiai sako, kad įtraukimu sutarties į ipotekos knygas.

B. Ipotekos sutvarkymo dėsniai.

1. Vyriausias dėsnis, dedamas ipotekos pagrindan, yra *viešumos* dėsnis. Siaura žodžio prasme šitas dėsnis beveik visose šalyse reiškia, kad ipotekos knygos leidžiama žiūrėti visiems suinteresuotiems asmenims, o tokiais laikomi įtraukto į ipotekos knygas turto savininkai ir įtrauktų į knygas teisių turėtojai. Kiti asmens gali žiūrėti, ipotekos skyriaus vedėjui leidžiant, bet jie turi įrodyti, kam jiems reikalingos žinios iš ipotekos knygų. Tik prancūzų įstatymai leidžia ipotekos skyriaus vedėjui teikti žinių iš ipotekos knygų visiems asmenims, kurie tų žinių prašo (code civil 2196 str.).

Viešumos dėsnio atžvilgiu prancūzų taisyklė, rodos, yra tikslesnė, nes varžant žinių gavimą iš ipotekos knygų, norima arba laikyti turto padėtis slaptai nuo kitų, arba neužduoti ipotekos skyriui nereikalingo darbo. Bet pirmuoju atveju palengvinami turto savininko slapti nesąžiningi žygiai; o kai del ipotekos skyriaus darbo, tai maža yra žmonių, kurie be reikalo norėtų rinkti žinias ipotekos skyriuje apie svetimą turtą. Pagalios, kai gauti žinių reikalaujamas leidimas, tai skyriaus vedėjas remiasi prašančiojo žinių asmens žodžiais; juk jeigu kas prašo žinių iš ipotekos knygų ir sako, tos žinios jam esančios reikalingos del to, kad turto savininkas prašęs paskolinti pinigų, tai ipotekos skyriaus vedėjas vargu bau atsakys suteikti žinių apie turto padėtį; tokiu būdu pasiteisindamas bet kas gali prašyti žinių. Dėliai to geriau pasakyti taip, kaip prancūzų įstatyme, juo labiau, kad ipotekos skyriaus vedėjui ne visada lengva patikrinti prašančio žinių asmens interesas. Apskritai kalbant, sunku rasti pateisinamas reikalas slėpti nekilnojamojo turto padėtis.

2. Antrasis ipotekai sutvarkyti dėsnis yra ipotekos knygų davinių *tikrumas*. Pasitikėjimas ip. knygų daviniais yra ytin svarbus kredituojantiems turto savininką asmenims dalykas ir tatai suprantama visiems.

Kalbant apie ip. knygų tikrumą, reikia turėti galvoje du dalyku, kurių viens gali būt išreikštas šiais žodžiais: ip. knygų

daviniai laikomi tikrais; žinios, neįtrauktos į ip. knygas ir prieštaraujančios tų knygų turiniui, laikomos netikromis. O antrasis dalykas gali būti išreikštas žodžiais: teisės nekilnojamajam turtui negali įgyti juridinės reikšmės, kol jos nebus įtrauktos į ip. knygas. Kaip matyt, pirmasis sakinys kalba apie ip. knygų davinių tikrumą, antrasis—apie tų davinių pilnumą. Ir iš tikrųjų, ip. knygų daviniai gali būt tikri, bet į tas knygas gali būt įtraukiami ne visi daviniai. Įtrauktų į ipotekos knygas davinių tikrumas yra svarbesnis dalykas, negu tų knygų turinio pilnumas. Dėliai to, kad ir daugiausia nekilnojamojo turto aktų būtų įtraukiama į ipotekos knygas, bet vis delto šits dalykas dar nesuteikia pasitikėjimo knygomis, jei tik pats įtraukimo faktas neturi teisės įgijimo reikšmės. Atskirų šalių įstatymai tam tikromis taisyklėmis stengiasi apsaugoti ip. knygų tikrumą: antai, įtraukimu į ipotekos knygas suteikiamos negrąžintinos teisės; kitomis taisyklėmis aprūpinamas ip. knygų davinių pilnumas. Tomis taisyklėmis norima versti, kiek galint, daugiau sutarčių įtraukti į ipotekos knygas.

Taisyklės, apsaugojančios knygų tikrumą, aptaria įtraukimo į ip. knygas juridinę reikšmę, kitaip sakant, įtraukimo padarinius. Čia svarbiausias aptariamųjų klausimų yra tas, nuo kurio momento įgyjamoji arba perleidžiamoji teisė virsta daiktine teise ir nustoja buvusi grąžintina.

Kalbamųjų taisyklių tikslas yra išvengti formalinės ir materialinės teisės nesuderinimo. O tas nesuderinimas iškyla štai kodel: įtrauktoji į ip. knygas teisė formaliniu atžvilgiu laikoma stipri ir aiški: bet kartais del to paties turto šalys daro kitokių sutarčių ir jos pretenduoja gauti pripažinimą materialinės teisės atžvilgiu. Toks nesuderinimas nugalimas, įvedant taisyklę, kad tik įtraukimu į ip. knygas įgyjama daiktinė teisė, nes tada visos įvykusios prieš įtraukimą teisės į ipotekos knygas sutartys del turto laikomos tik priruošiamaisiais darbais, negalinčiais suteikti savarankiškos teisės, ir tada materialinė teisė neatsiskiria nuo formalinės; teisių susidūrimas čia būna neįmanomas, kadangi formalinė teisė tada aprėpia materialinę teisę.

Minėtoji taisyklė nevienodai įgyvendinta atskirų šalių įstatymuose. Ji labiausia įsigalėjo turto įkeitimo srityje del to, kad ipotekos skoloms suteikiamos privilegijos tik įtraukimu jų į ip. knygas, ir šita įtraukimo reikšmė nurodoma visų šalių įstatymuose.

Imdami nuosavybės teisę ir jos suvaržymus, matome jau, kad įtraukimo reikšmė šitų teisių srityje jau sumažinta; ji linksta į vieną ir į kitą pusę, atsižiūrint į tai, ar įstatymų leidėjas vienos ar kitos šalies taikė romėnų teisės formalumus turto teisei įgyti, ar vokiečių „Auflassung'o" dėsnį; o „Auflassungas" yra aiškus nekilnojamojo turto apleidimas, viešai pareiškiant apie tai teismui. Kai kuriose Vokietijos valstybėse labai griežtai buvo reikalaujama įtraukti į ip. knygas nuosavybės teisės per-

leidimas ir jos suvaržymai, nežiūrint jų kilimo būdo; antai, nekilnojamojo turto įgijėjas teismo buvo laikomas ieškovu, ir turtas jam būdavo atiteisiamas teismo sprendimu, tartum, pasibaigus ginčui su turto perleidėju; ir Auflassungui, kaip ir teismo sprendimui įsiteisėti buvo suteikiamas tam tikras laikas (Veschweigungsfrist). Vėliau tokia procedūra išnyko; dėliai to ir įtraukto Auflassungo būdu juridinio darinio neginčytinumas nusilpo; bet neginčytinumo arba akto tvirtumo pėdsakai reiškiasi kitu būdu: būtent, daiktinė teisė buvo laikoma perleista nuo jos korroboravimo dienos. Jei tikrojo savininko teisės čia būdavo užgautos neatatinkamo teisės pagrindo korroboravimu, tai jam būdavo neleidžiama reikalauti grąžinti turtą, bet būdavo suteikiama teisė iškelti neteisiu būdu įtrauktam į knygas savininkui asmeninį ieškinį. Ir kai, prieš iškeliant tokią pretenziją, neteisiu būdu įtrauktasis savininkas suspėdavo perleisti savo teisę trečiajam asmeniui, tai nuskriaustasis pirmasis savininkas jau negalėdavo atitaisyti įtraukimo į knygas, o galėdavo ieškoti tik nuostolių iš to, kas jų buvo padaręs. Šitas dalykas būdavo ir tebėr svarbus konkurso steigimo atsitikimais: antai, kai turto pirkėjas tą dieną, kurią pradedamas konkursas pardavėjui, nėra įtrauktas į ip. knygas, tai jis netenka įgytojo turto ir turi teisės ieškoti nuostolių iš konkurso masės; o kai turto pirkėjas jau įtrauktas į knygas ir pripažintas neišsimokančiu skolininku, tai jo įgytasis turtas tenka konkurso masei.

Ne taip griežtai taiko nurodytąjį dėsnį Prūsijos 1872 m. įstatymas. Jis neatmeta reikšmės įtraukimo į ip. knygas, stengiasi suderinti tą reikšmę su juridiniais dariniais ir plačiai apsaugoja savininko teises nuo netikėtų atsitikimų. Ir tatai prieinama šiomis „nuosavybės teisės įgijimo tvarkos 1872 m. įstatymo“ taisyklėmis: § 1: „perleidžiamoji susitarimu nuosavybės teisė nekilnojamajam turtui įgyjama tik įtraukimu perleidimo į ip. knygas ir aiškiu turto pametimu (Auflassung). § 2: „aiškus nekiln. turto pametimas išreiškiamas įrašomais į ip. knygą savininko žodžiais ip. įstaigoje, jog jis sutinka įtraukti naują turto įgijėją, ir turto įgijėjo žodžiais, jog jis prašo įtraukti jį į knygas“. § 5: „teisė aiškiam pametimui išreikšti ir nekilnojamajam turtui apkrauti pareigomis įgyjama tik įtraukimu pirkiko į pagrindinę knygą“. § 9: „del nuosavybės teisės įtraukimo ir jo padarinių gali būti keliamas ginčas, remiantis civiliniu statutu. Vis delto trečiųjų asmenų teisės, įgytos bet kuriuo laikotarpiu už atlyginimą ir sąžiningu būdu, nenustoja galios“. § 10: „taipogi leidžiamas ginčas, paremtas juridiniu dariniu, patraukusiu aiškų pametimą; bet formalinius trūkumus uždengia aiškusis pametimas“.

Taigi matome, jog 1872 m. prūsų įstatymas taip sako: pagrindinės knygos turinys yra teisus visiems, kas tik sąžiningai pasitikėjo tuo turiniu, vis vien, ar kalbėsime apie įtraukimus į knygas ar apie išbraukimus iš knygų; pagrindinės knygos turi-

nys yra neteisus tada, kada joje randame neturinčius galios juridiniu atžvilgiu arba del klaidos padarytus įrašus. Turime pastebėti, jog šitas neteisumas nėra pavojingas tretiesiems asmenims, kuriems, darant sutartį, negalėjo ateiti į galvą neteisumas. Be to šitas neteisumas ne visada reiškia, kad pažymėtas knygose įrašas visai nustoja galios, nes sutarties ydos, del kurių ji gali būt ginčijama ir teismo sprendimu išbraukta iš pagrindinės knygos, gali reikšti arba sutarties niekingumą, arba jos negalingumą kai kuriais atsitikimais; pavyzdžiui, visišką neteisumą matysime tada, kada įrašas ip. knygoje paremtas suklastotais dokumentais, arba kada del klaidos ar ipotekos įstaigos valdininkų neapsižiūrėjimo ar jų piktos valios darbų už tikrąjį savininką stojo kitas asmuo be įgaliojimo.

Juridinio darinio negalingumas pakerta reikšmę įrašų, paremtų sutartimis, pripažįstamomis civilinės teisės negalingomis, bet tik tada, kada būna iškeltas ginčas del įrašo; o jei ginčo nėra iškelta, tai įrašo galia pasilieka; pavyzdžiui, kai turto perleidimas yra įtrauktas į ip. knygą del esančios pačioj sutarty klaidos; arba kai turtas skolininko perleistas su tikslu nuskriausti kreditorius; tokiais atsitikimais del sutarties įtraukimo gali būt iškeltas ginčas. Vyriausias įtrauktų sutarčių niekingumo ir jų negalingumo skirtumas yra tas, kad, esant niekingumui, pirmiau įtrauktasis į ip. knygas savininkas iš karto turi teisės kelti bylą del pripažinimo turto jam; o esant sutarties negalingumui, jis turi nukreipti savo ieškinį į sutarties dalyvius ir paprašyti ją panaikinti.

Dar labiau nusilpnintas viešumos dėsnis, o su juo ir ip. knygų įrašų teisumas, tų šalių įstatymuose, kur daugiausia svarbumo dedama juridinio darinio dalyvių susitarimui (consensus), arba turto perdavimui (traditio). Susitarimas daug lemia prancūzų ipotekos teisėje, nes ji laikosi konsensualinės teorijos. Jos ypatumus ir trūkumus nurodysime, kalbėdami apie prancūzų ipotekos santvarką. O kai del tradicijos (turto perdavimo), tai jai didelis vaidmuo buvo pavestas prūsų 1783 m. ipotekos įstatyme ir 1794 m. bendroje prūsų civilinėje teisėje; tuose įstatymuose pasakyta, kad nuosavybės teisę, įgytąją perdavimu, įtraukimas daro tvirčiausia teise. Kaip matyt, šitie žodžiai nuosavybės teisės įgijimą skaldo į dvi dali: iš vienos pusės, kas kad ir nevaldė turto, bet buvo įtrauktas į ipotekos knygas, buvo laikomas turto savininku; iš kitos pusės, kas turėjo savo rankose turtą, kad ir nebuvo įtrauktas į ipotekos knygas, galėjo perduoti turtą kitam, o perdavimas, remiantis romėnų teise, reiškė nuosavybės teisės perleidimą. Del tokio dvejojimo pakertamas pasitikėjimas ipotekos knygomis, nes žinios iš ipotekos knygų dar neparodydavo tikrai, kas yra turto savininkas; reikėdavo dar žinoti, kas valdo turtą ir kokios rūšies tas valdymas, ar neginčytinas jis. Prūsų 1872 m. įstatymas atitaisė senesniųjų įstatymų ydas.

Įstatymai, išleisti ipotekos knygų davinių teisumo reikalais, rūpinasi išvidine įtraukimų jėga ir sudaro jos tvirtumą, o išleisti ipotekos knygų įtraukimų skaičiaus reikalais, rūpinasi išorine įtraukimų jėga ir sudaro jos išplėtimą. Galėtume sakyti, jog ipotekos knygose yra visos žinios tik tada, kada nė viena teisė, nė vienas turto apsunkinimas, kad ir menkiausias, nebūtų neįtraukti į ipotekos knygas. Bet pasiekti tai nesistengiama arba nenorima, todel kai kurie daviniai nepatenka į ipotekos knygas. Ir mes matome, jog davinių kiekybė aprėžiama del įvairių priežasčių. Toji davinių kiekybė aprėžiama, kai dalykas eina apie privilegiją ir apie nuosavybės teisės perleidimą ne laisvu susitarimu.

Privilegijų daugiausia rodo prancūzų teisė. Ten mes randame dvi privilegijų rūšis: bendrą ir specialią; be to, kai kurios privilegijos apima kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, kai kurios—tik kilnojamąjį turtą, kai kurios—tik nekilnojamąjį (prancūzų civ. st. 2099—2105 str.). Turime paaiškinti, jog privilegija vadinama suteikiamoji kai kurių skolos rūšių kreditoriams teisė gauti atlyginimą pirma kitų kreditorių (pr. civ. st. 2095 str.).

Bendrosios privilegijos (pr. civ. st. 2001 str.) suteikia pirmenybės teisę prieš kitas pretenzijas.

Tos privilegijos Prancūzijoj yra atleistos nuo įtraukimo į ip. knygas. O specialinės privilegijos nekilnojamame turte (pran. civ. st. 2103, 2106 — 2111 str.) jau turi būt įtrauktos į ipotekos knygas. Bendrosios privilegijos yra ir Vokiečių ipotekoje, tik ten jos užleidžia pirmąją vietą įkeitimo aktų turėtojams.

Prūsų 1872 m. įstatymas reikalavo įtraukti į ip. knygas nekilnojamąjį turtą, tik perleidžiant jį laisvu susitarimu. Bet yra dar nemaža kitų nuosavybės teisės perėjimo būdų, pav., kai asmuo miršta, kai turtas nusavinamas, kai jis parduodamas iš varžytynių, kai įvyksta vedybos. Šiais ir panašiais atsitikimais manoma, jog įvykis, del kurio pereina nuosavybės teisė, esąs visiems žinomas, todel ir nereikalaujama būtinai įtraukti turto perėjimas į ip. knygas. Vis delto, asmuo, įgijęs turtą nurodytais būdais, perleisdamas vėliau kitam, jau turėdavo įtraukti jį į ip. knygas savo teisei įrodyti.

Pažymiai. Šalia ipotekos knygų straipsnių, kuriais išreiškiamas nuosavybės teisės perleidimas arba perėjimas, ir kuriais teisė įtvirtinama kitam asmeniui, yra dar įtvirtintųjų teisių aprėžimai. Tie aprėžimai sudaro atskirą teisių rūšį ir įtraukiami į ip. knygas įrašais, vadinamais pažymiais. Pažymiai papildo ipotekos knygų davinių skaičių ir del to iškelia pasitikėjimą tomis knygomis. Įtraukiamieji pažymių pavidale teisių aprėžimai apima arba visas nuosavybės teisės dalis, arba tik kai kurias, ir vartojami visu griežtumu arba sąlyginiu būdu. Vieni iš tų aprėžimų turi galios ir nebūdami įtraukti į ip. knygas, o kiti gali priešintis tretiesiems asmenims, tik jei jie būna įtraukti į ip. knygas. Aprėžimų reikšmė yra ta, kad iš turto savininko atimama visa

arba ne visa teisė disponuoti turtą, o tasai atėmimas daromas kito asmens interesams apdrausti. Aprėžimų padariniai nevienodi; čia atsižiūrima, ar aprėžimas įtrauktas viešojo pobūdžio reikalais, ar privatinių asmenų reikalais. Viešojo pobūdžio reikalais disponavimo teisės varžymai turi galios prieš trečiuosius asmenis, ir nebūdami įtraukti, nes viešojo pobūdžio interesas turi nulemti privatinių asmenų interesus; pavyzdžiui, imkime įstatymų draudžiamąjį kai kurių žemės sklypų skaldymą; kiekvienas ir be ip. knygų turi žinoti, kokie sklypai draudžiama skaldyti; taipogi kiekvienas turi žinoti, kokios yra miestuose kaimynų teisės, kokias teises atima įstatymas apie žemės nusavinimą ir t.t. O disponavimo teisės varžymai del privatinių asmenų interesų, paprastai imant, gali priešintis tretiesiems asmenims tik nuo tos dienos, kurią varžymas įtrauktas į ipotekos knygas, kaip kad yra ir nuosavybės teisę įgyjant.

Disponavimo teisės varžymai gali kilti iš įstatymų, iš teismo sprendimų, iš juridinių darinių. Jie galima suskirstyti dviem pavidalais: 1) draudimai, atimantieji iš turto savininko teisę perleisti turtą, ir 2) varžymai, kylantieji iš teisės perėjimo, paliečiamo prievartos, sąlygų, terminų.

Draudimas neturi galios prieš trečiuosius asmenis, kol jis neįtrauktas į ip. knygas, nes jis yra tik turto savininko pasižadėjimo arba jo būties aplinkybių padarinys, todel, jei jis neįtrauktas į ip. knygas, arba jei nurodytojo savininko vieton būna įtrauktas kitas savininkas, tai draudimas neturi galios prieš trečiuosius asmenis.

Kiti minėtieji disponavimo teisės varžymai nėra niekis tretiesiems asmenims, nors tie varžymai ir nėra įtraukti į ip. knygas. Žinoma, jei jie įtraukti į ip. knygas, tai gali priešintis tretiesiems asmenims. O kai neįtraukti, tai neturi galios prieš tuos trečiuosius asmenis, kurie darė sutartį gryna sąžine ir nežinojo apie juos; o tiems tretiesiems asmenims, kurie darė ką nesąžiningai ir žinojo apie juos, jie gali pasipriešinti. Prie kalbamųjų varžymų reikia priskirti konkursas, ginčo kėlimas del įtraukto-sios teisės, termino arba sąlygos paminėjimo įtraukimas ir kai kurie kiti, dažniausiai testamentais nustatomieji. Čia turime pasakyti, kad draudimu, uždėtu nekilnojamajam turtui, kai del jo kyla ginčas, mūs įstatymai draudžia savininkui perleisti tą turtą kitam; rodos, galima būtų leisti savininkui perleisti turtas, kai savininkas randa pirkiką, kuris tiki ginčo laimėjimu ir apsiima pasiduoti teismo sprendimui ir grąžinti turtą, jei jis bus atiteistas iškėlusiam ginčą ieškovui, nes čia pasikeistų tik turto savininkų pavardės, o turto būtis juridiniu atžvilgiu liktų ta pati. Taipogi, kai būna patvirtintas testamentas, tai nurodytas testamente įpėdinis turi teisės parduoti turtą, ir parduotasis tokiu atsitikimu turtas negrąžinamas; jei įpėdinis privalo sumokėti testamentu pinigus arba atiduoti turto dalį kitam asmeniui, tai tasai asmuo gali negauti skirtų jam pinigų arba turto dalies. Rodos,

tokių legatarų teisėms apginti reikėtų versti įpėdiniai įtraukti legatus į ip. knygas, o pas mus į vyr. notaro knygas, ir kol įpėdinis tatai nepadarys, neleisti jam perrašyti turtą jo vardu, nes tuo būdu būtų įgyvendinama mirusiojo valia.

Taigi matome, jog pažymiai varžo įtraukto į ip. knygą savininko teises, ir kartu su savininku knygoje atsiranda kitas asmuo, kurio naudai tie varžymai įtraukti ir kurį galime vadinti turinčiu interesą asmeniu; pavyzdžiui: turtas parduotas su sąlyga, kuri dar turi įvykti, ir tokiam pardavimo dariniui apsaugoti į ip. knygą jau įtrauktas tam tikras pažymis; kol sąlyga neįvyko, daiktinė teisė negali pereiti pirkikui; vis delto pirkiko interesui apsaugoti savininko teisė jau yra suvaržyta, ir suvaržymas apsireiškia tuo, kad panaikinti įtrauktąjį darinį jis negali, daryti bloginančius turto padėtį veiksmus irgi negali; tuo būdu ir išreiškiamas būsimųjų ir kol kas laukiamųjų pirkiko teisių apsaugojimas, dėliai to pirkikas yra turintis interesą asmuo.

Todel įtrauktam į ip. knygas turtui perleisti kam kitam reikėtų savininko ir turinčio interesą asmens sutikimo, kad perleidimas atitiktų ipotekos knygos įrašus. Jei savininkas neatsižiūrėtų į varžymus, tai turinčiam interesą asmeniui suteikiama teisė kelti bylą ip. knygos įrašų galiai atstatyti.

Ginčytinas yra klausimas, ar įsigalėjęs varžymas yra kliūtis įtraukti prieštaraujančiam jam straipsniui, kuriuo yra perleidžiamas turtas. Šiuo klausimu nuomonės skiriasi: vieni sako, ipotekos įstaigos reikią atleisti nuo sutarčių peržiūrėjimo ir nuo pastangų apsaugoti nepritysusius privatinius asmenis nuo pavojaus, kuris gali iškilti del nesuderintų su trečiųjų asmenų teisėmis sutarčių; todel ipotekos įstaigos nereikią versti svarstyti, kurie turi būt varžomojo pažymio padariniai ir ar nėra reikalo neleisti naujos sutartys į ip. knygas. Vis delto ir šita nuomonė pripažįsta, kad jei yra sulaužytas draudimas, tai turintis interesą asmuo gali prašyti panaikinti sutartį; o jei sulaužytas sąlyginių sutarčių varžymas, tai, sąlygai įvykus, ieškinio keliu gali būti pašalinti varžantieji turto įgijėją laužymo padariniai. Kiti sako, ipotekos įstaiga privalanti ex officio peržiūrėti įtrauktus į ipotekos knygą varžymus ir įtrauktiems į tą knygą pažymių pavidale interesams apsaugoti privalanti atsisakyti tvirtinti prieštaraujančias pažymiams sutartis; bet kadangi dažnai daromos tokios sutartys, kurios kelia abejojimo, ar naujai įtraukiamosios teisės prieštarauja joms, tai keliančiais abejojimo atsitikimais galima esą sutartys tvirtinti ir įtraukti, išreiškiant aiškiai manomąjį jų prieštaravimą esantiems pažymiams, kad geriau būtų apsaugotos turinčių interesą asmenų teisės. Antroji nuomonė atrodo teisingesnė, nes ipotekos įstaigos nesikišimas į kalbamąjį dalyką verstų turinčius interesą asmenis kelti bylą tais atsitikimais, kuriais galima būtų pašalinti priežastis bylai kelti; pažymis turėtų apsaugoti nuo kėlimo bylos ginti jau užtikrintam įrašu interesui; juk jeigu ipotekos įstaigoms pavesta svarstyti, ar galima įtraukti

koks straipsnis ar pažymis ir tvirtinti įtraukimą nutarimu, tai joms reikėtų pavesti svarstyti, ar pristatomoji tvirtinti nauja sutartis neturi būti atmesta del esančiųjų pažymių ir draudimų; čia reikėtų leisti ipotekos įstaigos iniciatyva, nes, kitaip, būtų sulaukta kenksmingų padarinių ir nepasitikėjimo ipotekos knygomis.

Lieka dar klausimas, ar suderinamas nuosavybės teisės įgijimas įsisenėjimo keliu su ipotekos knygos tikrumo dėsniu. Prancūzų ipotekos teisė leidžia įsigyti nuosavybės teisę įsisenėjimo keliu, o vokiečių ipotekos teisė neleidžia. Prūsų 1872 m. nuosavybės teisės įgijimo įstatymo str. 6 stačiai sako, kad įtraukto į ip. knygą savininko teisė turtui negali būt kito asmens įsigyta įsisenėjimo keliu. Kalbamasis vokiečių teisės dėsnis pateisinamas įtraukimo į ip. knygą reikšme: pasitikėjęs ipotekos knygos teisumu asmuo gali apsivilti ir netekti įgytosios teisės. Tai teisybė, ypač, kai įsisenėjimo laikas yra trumpas (kaip antai, mūsų Kauno ir Vilniaus krašte 10 metų). Atsitikimai, kada savininkas pameta savo turtą ir išvyksta kažin kur, labai reti. Ir tais retais atsitikimais pamestieji turtai reikėtų pavesti globoti savivaldybėms ir leisti nuomoti, o nuompinigiai paversti savivaldybių lėšomis. Tada būtų išvengti išvykusiųjų turto užgrobimai, įrodinėjimai liudytojais, kiek laiko turtas valdomas, nelemta proceso tvarka, kada turto savininkas net nešaukiamas į teismą, bylos tarp turto pretendentų ir t.t. Žinoma, neleisti įgyti nuosavybės teisės įsisenejimu reikėtų tik tada, kada turtas jau įtrauktas į ipotekos knygas, tada ip. knygos teisumo dėsnis būtų tvirčiau apsaugotas.

3) Tikrumo dėsnį lydi *specialumo* dėsnis; šitas dėsnis tvirtai paremia tikrumo dėsnį. Tikrumo dėsnis reikalauja, kad nebūtų leidžiama ginčyti tai, kas įtraukta į ipotekos knygą straipsnio ar pažymio pavidalu, o specialumo dėsnis rūpinasi įtrauktųjų straipsnių ir pažymių turiniu ir plotu ir tuo būdu gina trečiuosius asmenis nuo netikėtų dalykų.

Savo tikslams specialumo dėsnis reikalauja, kad aiškiai būtų nurodyta ipotekos skolos suma ir kad aiškiai būtų nurodytas apkrautasis pareigomis turtas. Visur ipotekos skolos suma, prieš įtraukiant ją į ip. knygą, turi būti nurodyta stačiai ir aiškiai, taipogi turi būt nurodyti: nuošimčių didumas, skolos terminas, jos mokėjimo sąlygos ir t.t.

Svarbiausia yra aiškiai nurodyti apkrautasis turtas, nes turto tapatumas rūpi ne vien kreditoriams iš įkeitimo aktų, bet ir nuosavybės teisės įgijėjams. Šiuo atžvilgiu specialumo dėsnis laužomas prancūzų civilinio statuto, kurio 2122 ir 2123 straipsniai sako, kad ipoteka iš įstatymų apima ne tik skolininko turimąjį turtą, bet ir turtą, kuris skolininkui priklausys, arba bus jo įsigytas ateity. Kitur tokios rūšies ipotekos dažniausiai panaikintos. Mintis, kad atsakomybė už visą skolą būtinai turi sekti paskui turtą, vis vien į kieno rankas turtas pereina, ar jis yra suskaldytas ar kitam turtui prijungtas, verčia individualizuoti kiekvieną nekilnojamąjį turtą ir apibrėžti jį tik jam priklausan-

čiomis ir atskiriančiomis jį nuo kito nekilnojamojo turto žymėmis; čia norima pasiekti, kad įkeitimo akto turėtojas laikytų nekilnojamąjį turtą visai tikra garantija, kaip kad yra, laikant savo rankose įkeistąjį kilnojamąjį turtą. Dėliai to ipetekos knygoje turi būt tikriausių žinių apie įkeičiamąjį arba parduodamąjį nekilnojamąjį turtą, kad teisė būtų apsaugota taip, kaip ji apsaugojama, laikant daiktą užrakintą, kada jis negalima išimti arba pakeisti kitu. Kalbamajam reikalui turi būt nustatytas kiekvieno turto tapatumas, o tatai galima pasiekti dviem būdais: 1) arba turto plotu reikia laikyti tas, kuris yra buvęs, atidengiant turtui skyrių ip. knygoje ar darant kurią sutartį; 2) arba turto plotu reikia laikyti tas, kuris yra nurodytas tam tikro matavimo daviniais. Turto tapatumo nustatymas pirmuoju būdu mažai tinka, bet juo tenka naudotis, negalint nustatyti, ką turi apimti turto pavadinimas arba jo numeris, kai neturima tinkamų valdžios garantuotų matavimo davinių. Del tokių aplinkybių tenka remtis net vietos gyventojų pareiškimais ir spręsti klausimas, kas sudaro atskirą nekilnojamąjį turtą.

Kur-kas tikriau tapatumas nustatomas, imant iš anksto išmatuotą plotą: plotas ir jo dalys visada yra ir turi paruoštus planus ir turto sudėtis nesunku išaiškinti. Šitą būdą galime vadinti turto tapatumu iš matavimo. Toks tapatumas nustatomas surinktomis žiniomis apie turto vietą, turto ploto matavimu ir turto dalių atitikimu tikrumui. Valdžios įsikišimas tapatumui nustatyti, žinoma, iškelia pasitikėjimą tapatumu ir suteikia jam juridinės reikšmės trečiųjų asmenų akyse; o daromas privačiu būdu matavimas turi galios tik sutarties dalyviams ir gali neatitikti tikrus faktus ir suklaidinti trečiuosius asmenis. Štai delko su ipotekos įstaigomis buvo surištos kadastro įstaigos; surišant šitas įstaigas, sustiprinamas tapatumo pagrindas, kitaip sakant, turtas tvirtai individualizuojamas, nes tada į ipotekos knygą dedami valdžios garantuoti matavimo daviniai.

Vokietijoje turtas individualizuojamas žiniomis iš kadastro įstaigų knygų (mokesčių knygų); tomis žiniomis nustatomas turto tapatumas, būtent, jo vieta ir didumas. Ten kadastro ir ipotekos įstaigos praneša viena antrai apie turto padėties pasikeitimą. Čia yra tas patogumas, kad permatavimas žemės ipotekos reikalams būtų labai brangus dalykas ir užsitęstų ilgai. Bet antra vertus, kadastro knygų davinių tikrumas gali kelti abejojimo, nes finansų valdžios tikslas skiriasi nuo civilinių santykių tikslo, ir surinktosios iždo reikalams žinios gali pasirodyti nepilnos ir nepakankamos išspręsti ginčui del teisės ploto, juo labiau, kad kadastro įstaigų medžiaga būna surinkta ne vienu laiku, ne vienu būdu ir turi ne vienos vertės; o toji medžiaga tik įrašoma į ipotekos knygas ir ipotekos įstaigų nepatikrinama. Vis delto tie daviniai yra didelės vertės, nes su jais vienas turtas atskiriamas nuo kito; ir reikia pasakyti, kad daugumoje atsitikimų tie daviniai nesukelia ginčų ir yra tikri. Bet, apskritai, jie nėra pri-

valomi ir nėra tokie tikri, kaip kitos ip. knygų žinios. Pakelti kadastro daviniams lig pilno tikrumo laipsnio galima šaukti visi asmens turintieji pretenzijų į turtą arba į jo dalį, spręsti jų pretenzijoms sutrumpintu būdu, ir jei įstatymo nustatytam laikui praslinkus, pretenzija nebūtų iškelta, tai neatitinkančios turimas žinias teisės turėtų būti pripažintos išnykusiomis; tada jau ipotekos knygų daviniai apie teisės plotą būtų tikri. Kai kur taip ir daroma.

Taigi tikrais ir neginčytinais daviniais apie turtą mes jį individualizuojame ir užkertame kelią ginčams del jo tapatumo. Bet specialumo dėsnis turi ir kitos reikšmės; juo apibrėžiama dar turto sąvoka. Ipotekos knygos skyrius sudaro vienetą, ir to skyriaus žiniomis remiami visi mūsų išvadžiojimai; tatai reiškia, kad drauge su vienetu negalima leisti stoti jo dalims, kaipo atškiriems apyvartos daiktams. Toks pasakymas nereiškia, kad ipotekos knygų skyrius arba kalbamasis vienetas negali būt dalinamas į naujus ipotekos vienetus. Toks dalinimas visada yra galimas dalykas; tik kol ipotekos knygos skyrius nėra padalintas į naujus skyrius, jis viens sudaro ipotekos knygoje vienetą. Kalbėdami apie nuosavybės teisės perleidimą, turėtume pasakyti, kad ipotekos knygos aiškumui labai būtų negera, jei turto dalį pardavus, būtų leidžiama registruoti toji dalis tame pačiame skyriuje; todel po turto dalies pardavimo ipotekos knygos esamajame skyriuje gali būt tik pažymėjimas apie parduoto žemės sklypo išskyrimą, o to sklypo vėlesnieji perleidimai turi būt įrašyti naujame suteiktame jam nuo jo atidalinimo dienos skyriuje. Tas pat turi būt daroma ir įkeičiant turto dalį: įkeitimas turi būt išplėstas ant viso nekilnojamojo turto, kuriam yra suteiktas ipotekos knygoje skyrius. Vokiečiu ipotekos teisėje kalbamuoju dalyku randame ypatybę, nes ten leidžiama nelygi nekilnojamojo turto dalių atsakomybė, kai tasai turtas būna sudarytas iš atskirų turtų; ten prijungiant vienam nekilnojamam turtui kitą, prijungiamasis turtas neša atsakomybę; tik perkeliamosios su prijungtuoju turtu ipotekos apdraudžiamos pirmoje eilėje. Dėliai to, ir turtą suskaldžius, skolos perkeliamos kiekvienai išskirtajai daliai.

4) Drauge su viešumos dėsniu eina *vyresniškumo* dėsnis. Šitas dėsnis aiškiai apsireiškia, kai būna nukreiptos kelios pretenzijos iš įkeitimo aktų į vieną turtą. Pažiūrėkime jo pagrindo. Ipotekos knyga turi įrodyti ne vien įtrauktų į ją skolų sumą, bet ir skoloms sumokėti eilę; toks nurodymas yra labai svarbu, kada kelios pretenzijos kreipiamos į vieną turtą. Imdami vyresniškumo dėsnį platesne prasme, turime pasakyti, kad jis aptaria tvarką, kuria sprendžiami kilę del pretenzijų į vieną turtą susiduriantieji klausimai. Sprendžiant tuos klausimus protaujama, jog turto savininkas negali du kartu perleisti savo teisę turtui, todel susidūrus dviem viena po kitos įtrauktom į ip. knygą pretenzijom, vėliau įtrauktoji pretenzija turi nusileisti anksčiau įtrauktajai. Čia viskas pareina nuo išsprendimo klausimo, ku-

ris momentas reikia laikyti teisės gimimu. Jei teisės laikomos gimusios daiktinėmis teisėmis, kad ir neįtrauktos į knygą, tai vyresniškumui nustatyti įtraukimo diena jokios reikšmės neturi. Jei viena teisė gali gimti, tik būdama įtraukta į ip. knygą, tai kita teisę, kuriai gimti įtraukimas nėra reikalingas, įgyja vyresniškumą nuo tada, kada ji iškyla iš sutarties arba iš kito juridinio pagrindo. O kai susiduria įtrauktosios į ipotekos knygą daiktinės teisės, tai vienintelė vyresniškumo žymė yra įtraukimo diena, kitaip sakant, kuri pretenzija anksčiau įtraukta, ta yra vyresnė. Čia vėl svarbu išspręsti klausimas, kuris momentas reikia laikyti nulemiančiu: ar toji diena, kurią kas yra įdavęs aktą ip. įstaigai, ar akto patvirtinimo momentas, ar akto įtraukimo į ip. knygą momentas. Prancūzų teisė (code civil 2200 str.) šiuo reikalu sako, kad akto įteikimo ipotekos įstaigai laikas nulemia, kai kyla klausimas del vyresniškumo, o įteikimo laikas pažymimas tam tikrame rejestre.

Vokiečių teisėje šitas dalykas yra painesnis, nes ten reikalaujama įvertinti sutartis jos įtrauktinumo atžvilgiu, o del to turi įsikišti ip. įstaiga, kuri rašo tuo reikalu nutarimą, paskum ruošia trumpą sutarties tekstą ir tą tekstą įtraukia į ip. knygą. Šitie formalumai skaldo įtraukimo darbą. Dideliuose miestuose, kur ip. įstaigos gauna daug reikalavimų įtraukti į ip. knygą, formalumų atlikimas gali trukti kelias dienas. Tada ir iškyla klausimas, nuo kurio momento įgyjama vyresniškumo teisė. Juk yra atsitikimų, kad po akto įdavimo įdavęs jį asmuo miršta, išeina iš proto, būna pripažintas neišsimokančiu, o nutarimas dar nėra parašytas ir aktas į knygas neįtrauktas.

Sprendžiant pastatytąjį klausimą, reikia turėti galvoje, kad vyresniškumo teisė suteikiama tam, kas anksčiau įduoda savo aktą ir padaro visa, kas iš jo reikalaujama.

Prancūzų ipotekos santvarka apsieina be pagrindinės knygos, kuri yra, kaip žinome, vokiečių ip. santvarkos pažymėtina ypatybė ir kuri traukia akto patvirtinimo reikalingumą. Dėliai to Prancūzijoje paprastas aktų įtraukimas į tam tikrą rejestrą jau iškelia patį vyresniškumą, neatsižiūrint į akto vertę. Kitą dieną, ar vėliau, aktas įtraukiamas į knygą transkripcijos arba inskripcijos būdu ir tada jis pažymimas būtinai įtraukimo į minėtąjį rejestrą dienos data. Del tokios santvarkos painių klausimų apie pretenzijų vyresniškumą nekyla, bet tokios santvarkos galima laikytis, tik atsisakant įvesti pagrindinę knygą su lydinčiu ją akto įvertinimo reikalu.

Įsižiūrėdami į įtvirtinimo darbą matome, jog iš pradžių įteikiama ip. skyriui sutartis; toji sutartis peržiūrima, o po to rašomas nutarimas; tada sutartis jau turi galios prieš trečiuosius asmenius, nes ji jau suteikia daiktinę teisę ir vadinama įtvirtinta. Taigi čia valdžios atstovo įsikišimas deda prievolę ir ant trečiųjų asmenų. Įtvirtinimas yra svarbus priedas, ir be jo kreditas negali bujoti, kaip reikiant; joks, kad ir didžiausias, turtuo-

lis negali garantuoti jo pasiskolintų pinigų sumokėjimo, kol jam nepadeda valdžia per ip. įstaigų valdininkus.

Kalbamuoju būdu įtvirtinamos teisės ip. knygos straipsnių pavidalu.

Bet būna, kaip žinome, ir kitos rūšies reikalavimų: tie reikalavimai apsireiškia įtraukimu į ip. knygas pažymių. Tada ip. įstaigos darbas yra jau mažas: antai, gaunant teismo reikalavimą uždėti draudimą nekilnojamajam turtui del jo savininko neišsimokėjimo arba teismo anstolio pranešimą apie kreipimą atiteistosios pretenzijos į nekilnojamąjį turtą, pažymis tuoj įtraukiamas į atatinkamą ip. knygos skyrių; čia ipotekos skyrius nestato sau klausimų, ar iš tikrųjų turto savininkus pripažintas neišsimokančiu, ar iš tikrųjų nurodytoji teismo antstolio suma atiteista; todel čia nutarimo apie patvirtinimą nėra ir negali būti, nes reikalavimas ateina į ip. skyrių jau apsvarstytas teismo arba administracijos įstaigos. Pažymiams reikalingas yra ne patvirtinimas, o tik įtraukimas.

Kas kita, kai ip. skyriui įteikiamas nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo arba įkeitimo aktas: tada reikalaujama tų aktų įtraukimas ir patvirtinimas.

Iš čia kyla du labai svarbūs praktikai dalykai: 1) pažymis įtraukiamas į ipotekos rejestrą tos dienos data, kurią yra gautas ip. skyriaus, ir tuojau įgyja galios, kaip tik jis gautas; čia laikotarpių nebūna; 2) o straipsnis įtraukiamas, tik kai būna patvirtintas; todel patvirtinimo dienos data jis turi būti pažymėtas ir įp. rejestre; žymėti jis bet kurios vėlesnės dienos data, pav., kai jį raštininkas įrašys, nėra prasmės, nes įvykusio nutarimo išpildymo pavėlavimas, žinoma, jokios reikšmės neturi; teisės suteikiamos nutarimu.

Tokie tad yra daiktinės teisės suteikimo pagrindai.

Kyla klausimas, ar tais pačiais pagrindais nustatomas straipsniams ir pažymiams vyresniškumas.

Pažymiams, galima sakyti, tais pačiais pagrindais: jų gavimo diena nustatomas jų vyresniškumas. Su straipsniais dalykas painesnis; čia randame dvi sroves vieną šalia kitos: 1) vyresniškumą, nustatoma akto gavimo diena, pateisinamą uoliausių pareiškimų pastangomis, nes to reikalauja teisingumo pagrindai, ir 2) vyresniškumą, nustatomą akto patvirtinimo diena, nes to reikalaujanti logika. Rodos, reikėtų pripažinti minimas antrame punkte vyresniškumas, nes tik nuo akto patvirtinimo dienos daiktinė teisė laikoma įgyvendinta.

Šitos dvi srovės susidurdavo, o del to vyresniškumo dėsnis būdavo išreiškiamas ir vienaip ir kitaip. Latvijos ir Estijos ipotekos įstatymuose šitie du vyresniškumo pagrindai suderinami šiuo būdu: 1) visų tvirtinamųjų aktų daiktinės teisės ir vyresniškumo teisės kilimo momentu laikoma diena, kurią yra parašytas įtvirtinamasis nutarimas, kas pažymima ipotekos dienyne; 2) keli aktai, gauti ne viena diena, bet patvirtinti vienos dienos nutari-

mais, nekonkuruoja lygiomis teisėmis: anksčiau gautam aktui suteikiama vyresniškumo teisė prieš vėliau gautąjį; 3) visi aktai, gauti ipotekos skyriuje, turi būti įnešti į pirmutinį ipotekos skyriaus posėdį ir negali būt atidedami svarstyti kitame posėdyje; 4) aktai, gauti viena diena, laikomi gautais kartu (vienu laiku). Akto gavimo dieną turi pažymėti ipotekos skyriaus sekretorius.

Ne vieno vyresniškumo kreditoriai kartais perleidžia vienas kitam vyresniškumo teisę, būtent, vyresnis kreditorius perleidžia jaunesniam kreditoriui teisę gauti atlyginimą pirma jo, kai bus parduodamas įkeistasis turtas. Toks darinys įvyksta tik del įkeitimo aktų turėtojų susitarimo; turto savininkas į tą susitarimą neturi teisės kištis.

Vyresniškumo teisės perleidimas įtraukiamas į ipotekos knygą, būtent, į tą jos skyrių, kuriame pažymimos skolos.

Čia ginčijamasi, ar vyresniškumo perleidimas turi daiktinės ar prievolių teisės savybių. Iš pradžių Vokietijoje buvo manoma, kad vyresniškumo perleidimas yra suteikimas jaunesniajai ipotekai teisės užimti vyresniosios ipotekos vietą ir kad toks perleidimas įgyja daiktinės teisės savybių. Pavyzdžiui, jei paimsime tris kreditorius: A, B ir C ir jei A perleidžia vyresniškumo teisę C, tai C teisė turi būti vyresnė ne tik už A, bet ir už B teisę.

Bet dabar literatūra laikosi nuomonės, kad vyresniškumo teisės perleidimas neturi daiktinės teisės savybių, o sudaro tik prievolių teisės santykį. Perleidimui suteikiama galios jo įtraukimu į ipotekos knygą; ir kas po to įsigyja įkeitimo aktą, kurio vyresniškumas yra perleistas, tas jau turi žinoti, kad jo įsigytasis aktas jau yra netekęs vyresniškumo teisės; čia vyresniškumo teisės perleidimo įtraukimas apima tik susitarusiųjų kreditorių santykį; todel, kai kreditoriaus A pretenzijos vyresniškumas išnyksta, kitos pretenzijos įkeitimo aktais eina toliau ta tvarka, kuria jos yra įtrauktos; dėliai to kreditoriaus B pretenzija eina jau pirmutinė, o po jos eina kreditoriaus C pretenzija; taigi kreditoriaus A vyresniškumo teisės perleidimas kreditoriui C nekeičia kreditoriaus B padėties. Čia turto savininkas, norėdamas palikti sau teisę išduoti įkeitimo aktus, kurie turėtų vyresniškumo teisės prieš kitus, jau neprivalo palikti tuščios vietos ip. knygoje, kaip kad būdavo daroma pirmiau; čia jis gali, išduodamas pirmąjį įkeitimo aktą, pažymėti, kad tasai aktas perleidžia vyresniškumo teisę būsimam įkeitimo aktui nurodomosios sumos.

Vokietijoje turto savininkas gali pasiekti to paties tikslo ne vien vyresniškumo nustatymu būsimajai ipotekai iš anksto (arba, kitaip sakant, nurodomosios sumos savo kredito apsaugojimu), bet ir išleidimu Grundschuldo rašto savo vardu. Grundschuldo raštu iškeliama tokia skolos rūšis, kuri atmeta sutarties šalių asmeninę atsakomybę ir nustato tik atsakomybę įkeistuoju turtu. Jau buvo sakyta, kad Grundschuldas reikia atskirti nuo ipotekinio pasižadėjimo (arba ipotekos): ipotekinis pasižadėjimas turi

savo pagrinde šalių sutartį, kuriai apdrausti įkeičiamas turtas; taigi čia turto įkeitimas yra sutarties garantavimas. Dėliai to turto savininkui leidžiama įtraukti į knygą jo turtui Grundschuldas savo vardu, o ipotekinis pasižadėjimas jam neleidžiama įtraukti savo vardu, nes atrodytų, kad turto savininkas yra padaręs sutartį pats su savim, o tatai būtų nesąmonė prievolių teisės bendrųjų dėsnių atžvilgiu. Kas kita Grundschuldas: čia turtas apkraunamas tokia skola, kurios pagrinde nėra jokio asmeninio pasižadėjimo, toji skola kraunama tik ant turto, ir tada apie pasižadėjimą ir įkeitimą negalima kalbėti. Bet gali būti atsitikimų, kada turto savininkas įgyja ipotekinį pasižadėjimą, arba sumokėjęs skolą įkeitimo aktu, arba paveldėjęs įkeitimo akto turėtojo teises, arba, kaip ir kreditoriai, per varžytines perka savo turtą (kas leidžiama kitur). Tokiais atsitikimais ipotekinis pasižadėjimas savo esmės atžvilgiu jau virsta Grundschuldu; čia jau asmeninio pobūdžio reikalavimas nyksta, nes kreditoriaus ir skolininko teisės ir prievolės tenka vienam asmeniui; bet įkeitimas, kaip savarankiška turto skola, nenyksta net turto savininko rankose, ir del to turto savininkas gali perleisti tą skolą kitam.

5) *Oficialumo dėsnis.*

Be išdėstytųjų dėsnių, skyrium, ipotekos santvarkoje turi vietos oficialumo dėsnis. Jis apsireiškia tuo, kad valdininkai daro kai kuriuos veiksmus, nežiūrint dalyvaujančiųjų asmenų valios; ir tatai yra neišvengiamas dalykas, nes ipotekos įstaigų darbas yra surištas su iždo interesais, suėmimu visokių, įstatymų nustatytų, mokesčių; be to šis dėsnis turi saugoti ipotekos knygų pilnumą ir tikrumą, atsižiūrint į visuomenės interesus, o tiems interesams yra reikalingas ip. knygų oficialus teisumas. Tik vienu dalyku oficialumo dėsnis nesirūpina, būtent, dalyvaujančių pristatytoje patvirtinti sutarty privatinių asmenų interesais. Čia išskiriami tie asmens, kurie sutarty nedalyvauja, bet kurių interesai sutartim užgaunami ir kurių teisės įtrauktos į ipotekos knygas pažymių pavidalu. Tokių asmenų interesai stengiamasi apsaugoti, be kita ko, ir visuomenės naudos reikalu.

Kitados oficialumo dėsnis apimdavo daug didesnį plotą negu dabar, pav., jis turėdavo apsaugoti privatinius asmenis nuo jų pačių klaidų, nes kitados valstybės valdžia plėsdavo savo globą ant tokių gyvenimo sričių, į kurias, mūsų išmanymu, valdžia dabar negali kištis; tada įstatymų leidėjas stengėsi užkirsti kelią ginčų byloms ir manė pasieksiąs tikslą privatinių asmenų veikimo ploto susiaurinimu.

Kita linkmė Vokietijos teisėje apsireiškė 19 amžiaus 30-ais metais, kada ten praplito naujo civilinio proceso dėsniai, kurių pagrindan buvo padėtas grynas individualizmas ir proceso rungtynių tvarka; tada sumažėjo ir oficialumo taikymo plotas ipotekos teisėje. Dar vėliau buvo atskirtos sutarčių rūšys viena nuo kitos, būtent, daiktinė teisė — nuo prievolių teisės, ir tik pirmoji

šutarčių rūšis dabar patikrinama valdininkų, o antroji pavedama šalių nuožiūrai. Nėra pagrindo nuimti nuo ipotekos įstaigos prievolė netvirtinti tų teisių, kurios del savo ypatybių neatitinka nurodytąjį ipotekos knygų tikslą ir nėra surištos su turto apsunkinimu arba perleidimu. Todel ipotekos valdininkai turi svarstyti, ar įtraukiamieji į knygas asmens ir pareiškėjai yra tie patys asmens, ar sutarties dalyviai yra veiksmingi, ar nėra abejojimo del sutarties objekto; be to jie turi žiūrėti, kad į ipotekos knygą nepatektų nesuprantami ir neaiškūs įrašai. Šitie reikalavimai nėra priešingi dėsniui, kad sutarties dalyvių interesų saugojimas nededamas ipotekos valdininkams. Taigi, oficialumo atžvilgiu dabar einama vidutiniu keliu, atskiriant viešojo pobūdžio dalykus nuo privatinių asmenų interesų.

C) Atskirų valstybių ipotekos santvarka.

Dabar pažiūrėsime, kaip sutvarkyta įstatymais ipotekos sritis atskirose valstybėse.

1) Anglija ir Jungt. Amerikos Valstybės.

Anglijoje nėra ipotekos santvarkos, paremtos aptartais pagrindiniais dėsniais, taipgi nėra bendros kadastro santvarkos. Apie kadastro įvedimą Anglijoje kalbama, bet dalykas lig šiol neišspręstas.

Dėliai to Anglijoje nekilnojamojo turto perleidimas, įkeitimas ir apsunkinimas netobuli. Art. Kūnas (pusl. 210) sako, kad ipotekos darbo srity Anglija rodanti maža pažangos, kadangi ji stipriai laikosi senovės, ir šita Anglų ypatybė reiškiantis net patarlėje.

Ipotekos santvarka surišta su nekilnojamojo turto nuosavybės teisės suskirstymu rūšimis, o Anglijos nekilnojamojo turto nuosavybės teisės tyrinėjimas yra labai sunkus ir painus dalykas. Iš tikrųjų Anglijoje nėra tokių civilinės teisės įstatymų, kokie yra kitose Europos valstybėse: civilinės teisės taisyklės Anglijoje surinktos kai kurių specialistų teisininkų pastangomis; vienas iš geriausių civ. teisės taisyklių rinkinys sustatytas Ed. Jenks'o (Dženks), kuriam darbą dirbti padėjo keli advokatai. Civ. teisė Anglijoje augo daugiausia, kaip ir Romoje, praktikos keliu, dėliai to ji daugiausia susideda iš kazusų (išspręstų atsitikimų), o ne iš išleistų įstatymo keliu bendrųjų civ. teisės taisyklių. Šitas dalykas, žinoma, apsunkina teisininkų darbą, ir del to Anglijoj girdėti balsų, reikalaujančių kodifikuoti anglų teisę. Kad galima būtų geriau suprasti, kodel Anglija ipotekos srity yra atsilikusi, turime pasakyti nors kelis žodžius apie anglų teisės augimo aplinkybes.

Didžiausios reikšmės anglų civilinei teisei turėjo „common law", kuris yra senovės civ. teisės taisyklių rinkinys, o tos taisyklės iš pradžių susidėdavo iš išspręstų atsitikimų ir vartotų

per ilgus metus įpročių ir pagalios sudarė anglų objektyvinę teisę. Visas „common law" nėra sustatytas tik iš įpročių; jo kai kurios taisyklės įvestos atskirais įstatymais, kai kurios paimtos iš romėnų teisės, bet dažnai perdirbtos. Vis delto anglų civ. teisė per ilgus amžius augo, misdama daugiausia precedentais ir įpročiais. Be to reikia žinoti, kad Anglijos teisėjai galėjo daug prisidėti prie teisės kūrimo, ir kad šita teisėjų įtaka apsireikšdavo visai savarankiškai. Teismų gerbimas Anglijoje pridėjo daug svarbumo objektyvinei teisei, įgyvendintai teisėjų, ir iškėlė įprotį, kad net anglų parlamentas negalėjo įgyvendintoje per amžius civilinėje teisėje daryti pagrindinių pakeitimų, o galėjo panaikinti tik netinkančias gyvenimui taisykles.

Kitas Anglijos teisėjų autoritetingumo padarinys, kuriant „common law", buvo tas, kad teisėjai stengėsi surasti lanksčias išplečiamas taisykles, kurios galima būtų pritaikyti naujoms gyvenimo aplinkybėms, nekeičiant jų įstatymų keliu. Ir tatai leido vartoti nerašytus įstatymus.

Turime pažymėti dar atsiliepusią anglų civilinėje teisėje ypatingą civ. bylų sprendimo tvarką, būtent, suskirstymą proceso „at law" procesu, paremtu įstatymais, ir „in equity" procesu, paremtu teisingumo dėsniais.

„At law" procesui buvo nustatytos griežtos taisyklės. Tam procesui pradėti senovės amžiais buvo reikalaujama net karaliaus įsakymas, kuris liepdavo šaukti atsakovą ir spręsti prašymą. Įsakymui buvo nustatyta tam tikra forma ir, juo remiantis, turėjo būti parašytas prašymas; dėliai to buvo nustatytas tam tikras skaičius pagrindinių ieškinių, būtent, realiniai, asmeniniai ir mišrieji ieškiniai. Ieškiniai turėjo būt paremti įstatymu (common law). Ieškinių formulos buvo nukopijuotos ir laikomos archyvuose; buvo draudžiama vartoti ieškinių formulos, kurių nebuvo numatyta praktikoje arba kokiam statute. Jei ginčo dalykas galėjo būti aprėptas esamos formulos, tai jis turėjo galios, atatinkančios formulos turinį, ir turėjo būti teismo sprendžiamas. Kadangi teismai turėjo remtis formalinio proceso taisyklėmis, tai precedentais vaidino svarbų vaidmenį. Iš pradžių teismo sprendimai net buvo skelbiami oficialiniu būdu. Vėliau jie buvo spausdinami ir sudarė visą eilę taisyklių, kurios buvo laikomos varžančiomis at law teismus; todel Anglijoje atsitikimai, panašūs vienas į kitą, turėjo būti sprendžiami tos pačios rūšies teismų, ta pačia prasme ir būdu. Čia matome didelį skirtumą tarp Anglijos ir kitų valstybių teismų: kitų valstybių teisėjai nėra varžomi sprendimų precedentais; jie aiškina įstatymą, kaip išmano, ir sprendžia kiekvieną bylą, remdamies savo įsitikinimu ir sąžine.

Tais atsitikimais, kada būdavo padaryta tam tikros rūšies neteisybė ir kada tos neteisybės atitaisymas negalėjo būt pasiektas teismo at law keliu, skundikas (ieškovas) turėjo kreiptis į kanclerio teismą; tada jis rašydavo savo prašymą, kaip norėdavo, ir prašydavo atitaisyti padarytą jam neteisybę. Įteikia-

miems kancleriui prašymams nereikėjo ieškoti kokios nors formulos; tas bylas kanclerio teismas spręsdavo savo nuožiūra. Iš pradžių šitas kreipimasis į kanclerio teismą buvo leidžiamas, kaipo ypatingos malonės arba ypatingo palankumo asmeniui aktas, o paskum jis virto nuolatine tvarka nurodytos rūšies byloms kelti ir vesti. Bylų sprendimo tvarka ir būdas pareidavo nuo kanclerio. Art. Kūno žodžiais, lordas Kukas, garsusis 17 amžiaus teisėjas ir komentatorius, kartą yra pasakęs: „teisingumas in equity keičiasi, atsižiūrėdamas į kanclerio pėdos ilgumą". Vis delto ir kancleris rėmėsi precedentų sudarytais bendraisiais dėsniais ir kanonų teise, kuri tuo būdu įsiveržė į anglus, o su ja ir romėnų teisė.

Lygindami galėtume pasakyti, kad kaip romėnų senovės griežtoji teisė palengva palinko į teisingumo pusę del įtakos „jus gentium", taip Anglijoje išaugo teismo rūšis, kuri pasirėmė tikros tiesos dėsniais, o ne taikymu formalinės teisės. Ir tatai įvyko todel, kad anglų karalius kontroliavo teismo valdžią per savo kanclerį; todel ir pradėta kreipti prašymai kai kuriais atsitikimais į kanclerį suteikti malonės arba būti tarpininku. Kancleris saugojo didįjį valstybės antspaudą ir skundų rejestrą; kancleriu dažniausiai būdavo dvasininkas; todel atrodydavo, kad jam labiausia tinka rūpintis ir minėtais prašymais. 17 amžiuje šita kanclerio jurisdikcija buvo virtusi daugiau bylų sprendimu teisybės pagrindais, negu teikimu malonės. Kanclerio patyrimas, kaipo dvasininko, turinčio dalyką su žmogaus sąžine išpažinties metu, vertė jį laikyti svarbesniais realius bylininkų tikslus, negu siauras bendrojo įstatymo formulas. Vėliau kai kurie kancleriai įvedė politinio pobūdžio gąsdinimo priemones ir padarė equity procesą privalomu, duodami atsakovui įsakymus, kurių nepildymas buvo baudžiamas. Kita gąsdinimo priemonė buvo sekvestravimas atsakovo turto, kol šis išpildys equity teismo įsakymą.

Savo autoritetą prieš bendruosius teismus (common law teismus) kancleris išreikšdavo nukreiptu į ieškovą įsakymu, kuriuo uždrausdavo ieškovui teikti prašymą bet kuriam bendrajam teismui be jo sutikimo. Dažnai įsakymas būdavo išleidžiamas procesui prasidėjus; jis trukdydavo ieškovui varyti procesą; pavyzdžiui, jei atsakovas buvo padaręs su ieškovu formalią sutartį ir jei, sutartį darant, buvo įpintas prigavimas arba prievarta, tai kancleris galėdavo uždrausti atsakovui toliau vesti bylą bendrame teisme (common law teisme). Jis galėdavo taipgi priversti atsakovą įduoti jam sutarties tekstą ir tuo būdu anuliuoti pačią sutartį. Be to equity teismas žiūrėjo, kad tinkamai būtų valdomas kilnojamasis arba nekilnojamasis turtas, kuris vieno asmens būdavo įteikiamas pasitikėjimo pagrindu kitam asmeniui saugoti ir paskum atiduoti trečiajam asmeniui (trust). Equity teismas ligšiol kontroliuoja palikimų ir globų įstaigas, taipogi turi savo žinioje perskyrimus vyro su moterimi.

17 ir 18 amžiais kancleris pertvarkė equity teisę ir padarė iš tos teisės privalomų taisyklių rinkinį; tuo būdu veikiančiosios equity taisyklės taipgi yra aiškios, kaip ir kitos taisyklės. Nors suskirstymas teisingumo srities equity ir įstatymų (at law) teismais panaikintas Anglijoje 19 šimtmety, įvedant didelę teismų reformą, vis delto equity taisyklės lig šiol liko, kaipo atskira teisės sistema anglų teisės šalyse. Lygindami at law ir equity teisės taisykles, randame, kad at law taisyklės verčia atsakovą atlyginti skriaudą pinigais, o equity taisyklės kreipiamos prieš asmenį, kitaip sakant, pralaimėję bylą equity teisės pagrindais bylininkai gali būt priversti pasiduot sprendimui kalėjimo bausme; tuo būdu equity taisyklės leidžia atgauti turtą ir įsako žiūrėti ir neleisti bylininkams daryti ką nors priešinga sprendimui.

19 amžiuje proceso reforma panaikino at law teismo formalumus ir leido kelti bylas teisme paprastu prašymu, šaukti atsakovą į teismą ir suteiktu terminu atsakyti į ieškomąjį prašymą. Žinoma, at law teismo žymūs pėdsakiai liko anglų procese todel, kad ieškinio esmė visada suderinama su padėtu jo pagrindan faktu ir del to, kad ieškinys visada daugiau ar mažiau pritaikomas vienai senųjų ieškinių formai; ir tatai suprantama: įgyvendintoji per ištisus amžius tvarka ilgai atsiliepia.

Aukščiau išdėstytasis žinių žiupsnelis rodo, kodel Anglijoje nėra tinkamos ipotekos santvarkos ir kodel esamoji nekilnojamojo turto perleidimo ir apsunkinimo tvarka yra netobula. Čia bene svarbiausią vaidmenį suvaidino equity teismas: mes matėme, kokią valdžią turėjo savo rankose kancleris; jis galėdavo įvertinti formaliu būdu padarytąsias sutartis, galėdavo priversti atsakovą įduoti jam sutarties tekstą ir tuo būdu anuliuoti sutartį. Dėliai to nebuvo reikalo galvoti, kaip padaryti tvirtos sutartys, nes ir jos galėjo būt panaikintos todel, kad būdavo žiūrima, ar formali sutartis nedaro skriaudos jos dalyviui. Kita priežastis buvo ta, kad teismai kūrė anglų teisę, o teismams rūpėjo bylų sprendimas, bet ne ipotekos taisyklių nustatymas. Todel Anglija negali pasigirti teisininkų teorininkų skaičiumi; kaip matyt, anglams svarbesnis buvo ir yra teismo praktikos darbas. Be to, sutavalioti išmėtytoji teisės medžiaga ir daryti iš jos apibendrintos išvados yra sunkus darbas net teisininkams specialistams.

Imdami nekilnojamojo turto perleidimo ir jo varžymų taisykles, galime pasakyti, kad anglų civ. teisės plotuose nekilnojamasis turtas įgyjamas tarp gyvųjų būtinai pasirašytu perleidžiamuoju dokumentu ir pažymėjimu tam tikroje knygoje. Yra įvestas pažymėjimo būdas, pareinantis nuo sutarties dalyvių noro; taikant tą pažymėjimo būdą, iššiūrinėjami visi dokumentai ir paskui nuosavybės teisės pagrindas įregistruojamas valdžios įstaigoje; bet šitą pažymėjimo būdą del jo brangumo ir sunkumo praktika metė. Galima taipgi įregistruoti valdymo pagrindas, nuomojimas. Bet įtraukimas teisės pagrindo į knygą privalomas tik Londono miesto apygardoje, o kitose apygardose jis pareina nuo šalių noro ir del to teikia maža naudos.

Ed. Jenks'o (Dženkso) Digestuose (str. 1386 ir kiti) nurodomi būdai įvairių teisių nekilnojamam turtui perleisti: vienos teisės perleidžiamos aktu, aprūpintu teismo antspaudu, kitos įregistravimu knygoje, kitos tik sutarties šalių pasirašytu aktu, kitos žodžiu, kitos įpročių nuostatais.

Apie teisių perleidimą kalbama ir kitose Digestų vietose. Bendros įstaigos ir vieno būdo turto teisėms perleisti ir turtui apsunkinti nerandame. Kai del registravimo arba skelbimo apie teisės perleidimą, tai jis daromas ir teismo raštinės knygose, ir kai kurių grafpločių vietos knygose, įrašant į jas perleidžiamųjų teisių akto turinį. Sutarties šalims leidžiama taipgi tam tikromis sąlygomis gauti teismo liudymas apie jų nuosavybės teisę turtui, įrodžius ją ir pranešus suinteresuotiems asmenims.

Dabar apie nekilnojamojo turto įkeitimą (mortgage).

Remiantis common law, įkeitimas reiškia perleidimą nekilnojamojo turto nuosavybės teisės su ta sąlyga, kad nuosavybės teisė nyksta tada, kada būna sumokama skola arba išpildyta įkeitimo sutartis. Jei skolininkas neišpildydavo savo pareigų nustatytu laiku, jo nuosavybės teisė įkeistajam turtui pereidavo kreditoriui, nors skolos suma būdavo ir mažesnė už turto vertę. Tokia griežta kreditoriaus teisė buvo suminkštyta, galime sakyt, pakeista kanclerio teismo, kuris pradėjo spręsti bylas del įkeitimo turto ir atrado, kad paėmimas turto kalbamaisiais atsitikimais yra priešingas teisei ir sąžinei net ir tada, kada įkeitimo sąlyga nebūna išpildyta, kitaip sakant, kada skola nustatytu terminu nebūna sumokėta, jei tik skolininkas nori atpalaiduoti turtą, sumokėjęs skolą per atitinkamą jam laiką. Čia equity teismas pakeitė įstatymą. Ir tatai jis padarė, atsižiūrėdamas į tikrąjį šalių norą ir, priešindamasis įstatymui, laikė įkeitimą ne nuosavybės teisės perleidimu, o tvirta garantija, nykstančia sumokant skolą. Su tokiais teismo išvedžiojimais buvo sutikta, nes tikrasis sutarties šalių noras buvo tik garantuoti skolą, jei ji nebūtų sumokėta sutartu laiku. Kai skola nebūdavo sumokėta, tai kreditoriams buvo leidžiama parduoti įkeistasis turtas, o skolininkui buvo uždrausta parduoti tas turtas kitam, kol skola bus sumokėta. Tuo būdu kreditorių teisės buvo susiaurintos. Dar toliau, šalys susitardavo, kad skolininkas valdys įkeistąjį turtą; o jei turtą imdavo valdyti susitarimu kreditorius, tai jis neturėdavo teisės išnuomoti tą turtą; vėliau šalims buvo leista ir išnuomoti turtas. Skolininkas įgijo teisės pats reikalauti panaikinti įkeitimą, sumokėjęs skolą kreditoriui arba teismui, kuris galėdavo atleisti turtą nuo įkeitimo varžymų. Kai skola nėra sumokėta, tai kreditorius dabar turi teisės parduoti turtą iš varžytynių arba susitarimu.

Įkeitimo aktas daromas raštu, bet įkeitimo paskelbimu nepasirūpinta.

Be minėto įkeitimo yra dar įkeitimas iš teismo sprendimo; teismo sprendimas vykdomas arba šerifo, arba įtraukiamas į teismo rejestrą.

Ištekėjusi moteris ir mažametis negauna Anglijoje ipotekos iš įstatymo.

Amerikos Jungtinėse Valstybėse jau nuo seniai yra turto teisėms registruoti taisyklės.

Ten visos valstybės turi bendrus įstatymus turtų įtraukimo reikalu ir tam tikrus valdininkus perleidimo ir įkeitimo aktams bei turto apsunkinimams įtraukti. Įstatymas sako, kad turto perleidimas turi būt įtrauktas į rejestrą nekilnojamojo turto pirkikams apsaugoti. Kai toks perleidimas neįtrauktas į rejestrą, tai nereiškia, kad turto pirkikas neturi tam turtui teisės, bet tik reiškia, kad kitas pirkikas, jei vėliau įtraukia savo aktą į rejestrą, nežinodamas apie pirmojo pirkiko teisę, įgyja geresnį teisės pagrindą. Valdininkai neišžiūrinėja teisės pagrindo, jie nesvarsto akto galios, jų dalykas tik vesti įtraukimo rejestrą. Įtraukiamieji perleidimo aktai, įkeitimo aktai ir kiti dokumentai turi būt paliudyti notaro ir tik tada jie įtraukiami į rejestrą; bet, turint galvoje valdininkų nesikišimą, gali atsitikti, kad perleidžiantis nuosavybės teisę asmuo neturi teisės perleidžiamajam turtui. Teismo sprendimai del nekilnojamojo turto ir pripažinimai asmens neišsimokančiu skolininku įtraukiami į teismo rejestrą. Norint apsisaugoti nuo kitų asmenų teisės turtui, reikia ištirti perleidžiamosios teisės pagrindas, einant ligi pirmojo teisės perleidėjo, dažniausiai, ligi pačios valstybės teisės, kadangi vyriausiąją teisę turtui turi valstybė; teisės pagrindas ieškomas visose įstaigose, kuriose dokumentai ir teismo sprendimai gali būti saugojami. Tokia tvarka yra labai paini ir traukia daug išlaidų. Dėliai to Amerikoje yra įsikūrusios tam tikros bendrovės nuosavybės teisės pagrindui suieškoti ir tos teisės galiai garantuoti. Tos bendrovės turi archyvus, kuriuose sutrauktos visokios žinios apie esamuosius jų apygardose nekilnojamus turtus, ir teikia žinių suinteresuotiems asmenims; todel dabar gavimas žinių apie nekilnojamąjį turtą nėra toks sunkus ir brangus, kaip kitados.

Kai kuriose Amerikos valstybėse pradėta įvesti kitokia sistema teisėms registruoti; ji vadinama Torrenso sistema todel, kad ji įvesta Rišardo Torrenso Australijoje. Torrenso sistemos esmė yra ta, kad apie teisės perleidimą-igijimą skelbiama oficialiniu būdu visiems suinteresuotiems asmenims arba pranešama jiems raštu pretenzijoms pareikšti ir, kai tatai būna padaryta, teisė pripažįstama visam laikui, o jos ieškojimas lieka nereikalingas. Šita sistema nėra privaloma ir, kas nori, naudojasi ja, o kas nori, naudojasi paprastąja tvarka.

Nekilnojamojo turto įkeitimas equity pagrindais įvestas daugumoje Amerikos valstybių ir ten įkeitimas nesuteikia realinės teisės žemei; ir dargi atėjus įkeitimo akto terminui, kreditorius turi tik teisę parduoti įkeistąjį turtą ir tuo būdu atsiimti skolą. Įstatymas nurodo vieną ypatingą termino paskyrimo būdą, būtent, turintis įkeitimo aktą kreditorius, jo akto terminui atėjus, gali kreiptis į teismą, nurodyti skolininką ir kreditorius visokiais

pagrindais ir prašyti šaukti juos. Po šaukimo paskelbimo teismas skiria dieną žemei parduoti; gautąją už žemę sumą teismas skirsto kreditoriams, atsižiūrėdamas į jų teisių vyresniškumą. Varžytynėse gali dalyvauti tiek kreditoriai, tiek skolininkas.

Kitose Amerikos valstybėse, įkeitimo akto terminui atėjus, kreditoriui suteikiama teisė paimti žemę pačiam valdyti; bet kreditorius yra kontroliuojamas teismo, o skolininkas turi teisę sumokėti skolą ir atsiimti turtą.

Kai kuriose Amerikos valstybėse turto įkeitimas, atitinkamai common law, laikomas nuosavybės teisės perleidimu, tik ten suteikiami skolininkui didesni ar mažesni palengvinimai.

Turto įkeitimas daromas šalių susitarimu, išdėstytu rašte. Aktas įtraukiamas į knygą. Įkeitimo akte gali būti aptarta, kad skolininkas turi apdrausti turtą, mokėti mokesčius ir atlikti kitas pareigas. Yra įprotis aprūpinti save įrodymu, jog pinigai paskolinti įpotekos tvarka; tatai daroma atskiru aktu.

Kas tikrai valdo įkeistąjį nekilnojamąjį turtą, tas turi teisę savo valdymo metu imti nuompinigius ir žemės produktus. Šiuo atžvilgiu kai kuriose Amerikos valstybėse turto valdytojas gali imti turto pelną pinigais ir natūra. Kitose valstybėse jis gali prašyti skirti oficialų pelno rinkiką, ir tas rinkikas tvarko turtą ir gauna produktus, kol žemė bus parduota. Šiuo atsitikimu reikia įrodyti, kad skolininkas neturi lėšų ir kad jo pristatytos garantijos nepakanka.

Kai gautų už parduotą įkeistąjį turtą pinigų nepakanka sumokėti, tai skolininkas atsako ir už likusią skolos dalį kitu savo turtu.

Amerikoje sutarčių įtraukimas į knygą turi tikslo viešai paskelbti apie sutartį tretiesiems asmenims, o ne įgyvendinti teisę.

Nuomos sutartys Anglijoje ir Amerikoje laikomos realinėmis teisėmis ir taipgi registruojamos; turto, vadinamo lease, nuomojimo laikas gali būt neaprėžtas, pav., Anglijoje tas laikas siekia 999 arba 99 metų.

Jungtinių Valstybių 1862 įstatymas suteikia kiekvienam amerikiečiui teisę užimti nemokamai žemės sklypą ir duoda jam pilnosios nuosavybės teises, kai jis išgyvena tame sklype penkerius metus ir dirba bent dalį žemės, o prieš sueinant penkeriems metams, naujakurys negali nei perleisti, nei užstatyti tą sklypą. Šitas įstatymas vadinamas Homestead law.

Kai kurių jungtinių valstybių įstatymai leidžia valdyti žemę „Homestead exception" teisės pagrindais ūkiui, kaipo šeimos būstinei, apsaugoti. Tokio ūkio šeimininkas gali įkeisti ūkį ir parduoti, tik savo žmonai sutinkant. Nors šitas dalykas varžo vyro teises, bet jis randa pritarimo Jungtinėse Valstybėse, kadangi atsižiūrima ir į moteries norą ir teises.

2) *Prancūzija.* Kaip sakyta, prancūzų civilinė teisė laikosi konsensualinės teorijos, būtent, turto įgijimą ir perleidimą ji

laiko įvykusiu, kai įvyksta šalių susitarimas (cod. civ. 938, 1138, 1583 str.); dėliai to, atitinkamai prancūzų teisės nusistatymui, ipotekos santvarkos vyriausiasis tikslas yra skelbti žinias apie realines teises tretiesiems asmenims, kas pasiekiama įtraukimu realinių teisių į tam tikras knygas, vedamas valdininko, vadinamo ipotekos saugotoju.

Prancūzijoj realinės teisės apima iš vienos pusės nuosavybės, turto naudojimo ir servitutų teises, o iš kitos pusės — teisę valdyti įkeistąjį turtą, privilegijas ir paprastąsias ipotekas.

Viešumos atžvilgiu privilegijos ir ipotekos skiriasi nuo kitų realinių teisių tuo, kad jos tampa viešai paskelbtos, kai būna pažymėtos (inscription) rejestre. Tame pažymėjime įrašomas trumpas akto turinys. Nuosavybės teisės įgijimo ir turto įkeitimo aktai turi būti ipotekos saugotojo pažodžiui įrašyti knygoje.

Ipotekos saugotojui nededama pareiga įvertinti įteiktuosius aktus jų teisumo atžvilgiu, ir todel leidžiama del tų aktų kelti ginčai tuo pačiu būdu, kaip ir tada, kada jie nebūna perrašyti į knygą arba pažymėti rejestre.

Formalumai, reikalaujami realinėms teisėms skelbti, turi būt atliekami ipotekų biuruose, kurie yra civilinių pirmosios instancijos teismų būstinių vietose. Tie formalumai turi būt atliekami tame biure, kurio apygardoje yra turtas, kitaip — jie neturi galios.

Įgytosios paveldėjimo keliu realinės teisės atleidžiamos nuo formalumų (perrašymo arba pažymėjimo). Be minėtųjų teisių įstatymai verčia įtraukti į knygas kai kurias asmenines teises, būtent tas, kurios gali mažinti nekilnojamojo turto vertę. Visos įtrauktosios į knygas perrašymo būdu (transcription) realinės teisės, jei jos turi būti įtrauktos, apsigina nuo trečiųjų asmenų pretenzijų. Privilegijos ir ipotekos įgyja galios, kai būna pažymėtos knygose, nuo jų pažymėjimo dienos. Tik prancūzų ipotekos teisė pripažįsta kelias ipotekas iš įstatymo, kurių nereikalaujama įtraukti į knygas. Prancūzų teisėje yra dar ipotekos iš teismo sprendimų; jos įtraukiamos į knygas, bet nereikalaujama nurodyti specialumas, o specialumo dėsnis, kaip jau sakėme, yra gero sutvarkymo ipotekos pamatas.

Privilegijos ir ipotekos suteikia jų turėtojams tam tikrų teisių. Ipotekų kreditoriai turi pirmenybę prieš paprastuosius kreditorius, bet nusilenkia prieš privilegijų kreditorius. Skolos tarp jų pačių mokamos, taipgi atsižiūrint į kiekvieno pirmenybės teisę. Kai ipoteka arba privilegija guli ant nekilnojamojo turto ir yra įtraukta į knygą, tai, kad ir perleistas skolininko tas turtas kitam, ipoteka ir privilegija taipgi pereina su turtu, kitaip sakant, kreditoriams lieka jų teisės. Tokių teisių neturi paprastieji kreditoriai, kai turtas skolininko perleistas sąžiningai.

Visų rūšių kreditoriai negali pasiimti skolininko turtą atsilyginti su skolininku; atsilyginimas turi įvykti tik turto pardavimu vienu ar kitu būdu. Atsižiūrint į žmoniškumą ir bendrą reikalą

kreditoriams draudžiama į kai kuriuos turtus kreipti pretenzija. Prancūzų ipotekos santvarka įvesta 1855 m. kovo 23 d. įstatymu; tasai pagrindinis įstatymas vėliau buvo papildomas ir kiek pakeistas.

Prancūzų ipotekos santvarka vadinama transkripcijos ir inskripcijos tvarka (transcription et inscription — perrašymas ir pažymėjimas); vadinama taip del to, kad vieni juridiniai dariniai, kaip sakėme, perrašomi ištisai nuo jų pradžios ligi pabaigos, o kitų juridinių darinių įtraukiamas į rejestrą tik trumpas turinys. Perrašant aktą transkripcijos būdu, knygoje lieka ne nuorašas, o originalas arba vienas iš originalų. Inskripcijos būdu jau neįrašoma visa sutartis, knygoje tik nurodoma, koks akto turinys ir kur aktas reikia ieškoti. Inskripcijai skirtas rejestras, o ne knyga; pas mus taipgi ištisas akto tekstas įtraukiamas į aktų knygą, o trumpas turinys į rejestrą.

Prancūzų vartojamas dar žodis conserver, kuriuo išreiškiamas įtraukimas į ipotekos knygas; jis apima transkripcijos ir inskripcijos sąvokas.

Transkripcijos būdu įrašomi ištisai į knygą šie aktai: 1) visi daromieji gyvų žmonių vieno su kitu aktai, kuriais perleidžiama įvairiais būdais nekilnojamojo turto nuosavybės teisė; pav., pirkimas, dovanojimas, pavedimas bendrovei ir k.k.; toliau, užstatyto turto valdymo įgijimas arba perleidimas, servitutų, teisės naudotis nekilnojamuoju turtu ir gyventi jame pripažinimas; 2) visi minėtųjų teisių atsisakymo aktai; 3) daugiau kaip 18 metų laiko nuomos sutartys; 4) teismo sprendimai, kuriais pripažintos padarytos žodžiu to paties pobūdžio sutartys.

Transkripcija, kaip sakėme, daroma tame ipotekos biure, kurio apygardoje yra turtas; jei turtas yra keliose apygardose, tai transkripcija turi būt daroma visuose ipotekos biuruose (cod. civ. 2181 str.). Transkripcija yra būtinas formalumas, kuris negali būt apeitas bet kuriuo būdu (cod. civ. 1071 str.).

Inskripcijos būdu įtraukiamos į rejestrą privilegijos ir ipotekos. Privilegija yra teisė, kuri del skolos ypatybių suteikiama kreditoriui, kad gautų atlyginimą pirma kitų kreditorių, dargi turinčių ipotekas. Privilegijuotų kreditorių eilė nustatoma, žiūrint į skolos reikšmę įstatymų leidėjo akimis. Vienos eilės privilegijų skólos atlyginamos proporcijos būdu.

Privilegijos gali būti nekilnojamajam ir kilnojamajam turte ir abiejuose. Tarp privilegijų viename ir kitame turte yra svarbus skirtumas: nekilnojamajame turte privilegijos turi būt skelbiamos inskripcijos arba transkripcijos būdu, o kilnojamajame turte to formalumo nereikia, pakanka, kad jos yra.

Privilegijos kilnojamajame turte suskirstomos bendromis ir ypatingomis, atsižiūrint į tai, ar jos apima visą kilnojamąjį turtą ar tik kai kuriuos daiktus.

Bendrosios privilegijos kilnojamajame turte turi tą ypatybę, kad tokios pat privilegijos yra ir nekilnojamajame turte ir turi

prieš anas privilegijas tam tikrais atsitikimais pirmenybės teisę. Bendromis privilegijomis laikomos: 1) teismo išlaidos, padarytos visų kreditorių reikalams, 2) laidotuvių išlaidos, 3) paskutinės ligos išlaidos, 4) skolininko vaiko arba vaikų maitinimas, kai vaikai gyvena skyrium nuo skolininko, 5) tarnautojų atlyginimas, 6) skola už maisto tiekimą, 7) nelaimingų atsitikimų išlaidos, 8) mirusiojo asmens kreditorių pretenzijos prieš įpėdinio kreditorių pretenzijas, 9) iždo reikalavimai.

Ypatingomis privilegijomis laikomos: 1) turto nuomotojo teisės nurodytais įstatymų atsitikimais, 2) skola už sėklas ir namo indus ir derliaus suėmimo išlaidos, 3) įkeistųjų daiktų turėtojų teisės, 4) daikto apsaugojimo išlaidos, 5) kilnojamojo turto pardavėjo teisės, 6) traktyrininkų pretenzijos už maistą, 7) transportininkų teisės, 8) pretenzijos apdraudimų nuo nelaimingų atsitikimų, 9) įvairūs užstatai, 10) viešųjų darbų darbininkų ir medžiagos tiekėjų pretenzijos, 11) privilegijos prekybos srity.

Privilegijomis nekilnojamajame turte laikomos teisės: 1) pardavėjo, 2) turto nuomotojo, 3) dalintinojo turto dalyvių, 4) trobesių statytojo, 5) kasyklų savininkų, 6) valstybės į atsakomingų prieš ją asmenų turtą, 7) valstybės už nusausinimą žemės, 8) užstatyto turto valdytojo, 9) žemės bankų, 10) valstybės del nesumokėjimo mokesčių.

Privilegijomis kilnojamajame ir nekilnojamajame turte laikomos: 1) teisė reikalaujančio atskirti palikimo dalį: palikimo priėmimas paverčia mirusiojo asmens turtą ir skolas įpėdinio turtu ir skolomis; kadangi įpėdinis gali turėti daug savo skolų, o mirusiojo gali būti maža skolų, tai mirusiojo kreditoriams ir legatarams (asmenims, kuriems kas palikta mirusiojo testamentu) leidžiama prašyti atskirti mirusiojo turtą nuo įpėdinio turto ir suteikiama teisė gauti skolą iš mirusiojo asmens turto pirma įpėdinio kreditorių; 2) iždo teisė nesumokėtiems mokesčiams, kai miršta turto savininkas ir jo teises perima kitas asmuo; 3) teisė gauti teismo išlaidas, laidotuvių ir paskutinės ligos išlaidas, tarnų teisė atlyginimui gauti, teisė maitinimo išlaidoms gauti, kai šitiems reikalams nepakanka kilnojamojo turto.

Privilegijos nekilnojamajame turte turi būt pažymėtos ipotekos įstaigos rejestre; kitaip — jos neturi galios prieš trečiuosius asmenis.

Kai kurios privilegijos atleidžiamos nuo pažymėjimo rejesre, būtent: 1) teismo išlaidos, laidotuvių, paskutinės ligos ir maitinimo išlaidos, atlyginimas tarnų ir maisto tiekėjų; vis delto ir šios privilegijos turi būt įtrauktos į rejestrą, jei norima jos apsaugoti, skolininkui parduodant turtą; 2) nekilnojamojo turto pardaviko privilegija, nes ji būna pažymėta pirkimo-pardavimo akte, kuris įrašomas į ipotekos įstaigos knygą.

Privilegijos kilnojamajame turte atleidžiamos nuo pažymėjimo rejestre. Privilegijos suskirstomos eilėmis. Privilegijuotų

kreditorių tarpe pirmenybės teisė suteikiama, atsižiūrint į privilegijos rūšį. Jei kreditorių privilegijos būna vienos eilės, tai jie atlyginami proporcijos būdu. Privilegijų eilės nurodomos civ. statute.

Ipoteka yra teisė reali, nedaloma, ir del to daiktas lieka įkeistas, kol bus apmokėtas pasižadėjimas. Esmės atžvilgiu ipoteka yra sutarties priedas ir del to ji nyksta kartu su pasižadėjimu. Ji užgula visą turtą ir kiekvieną jo dalį.

Ipotekos leidžiama užtraukti nurodomais įstatymų atsitimais; jos daromos įstatymų nustatytąja forma ir suskirstomos bendromis ir specialinėmis.

Prancūzų civ. statutas nurodo tris ipotekų rūšis: iš įstatymo, iš teismo nutarimų ir iš sutarčių. Ipoteka neturi galios, susidurdama su trečiųjų asmenų teisėmis, kol neįtraukta į ipotekos įstaigos rejestrą. Iš šios taisyklės išimamos ipotekos: ištekėjusios moteries, mažamečių ir asmenų susiaurintomis teisėmis.

Turtas gali būti apsunkintas ipoteka, tik jei jis yra civilinėje apyvartoje; dėliai to valstybės ir savivaldybių viešojo pobūdžio turtas negali būt apsunkintas ipoteka; ant savivaldybių privatinio pobūdžio turto gali būt užtraukiama ipoteka iš teismo nutarimų.

Smulkiau apibrėžiant, tokių rūšių turtas gali būt apsunkintas ipoteka: 1) nurodomas civ. statute nekilnojamasis turtas su jo priedais; 2) nekilnojamojo turto naudojimo teisė (l'usufruit), kol toji teisė turima; 3) kasyklos; 4) grynoji nuosavybės teisė, atskirta nuo naudojimo teisės; 5) Prancūzijos Banko ieškiniai, surišti su nekilnojamuoju turtu; 6) sutartys naudotis žemės paviršium; 7) 20 tonų ir didesnio talpumo laivai. Ipotekos teisė plečiama visiems apsunkinto nekilnojamojo turto pagerinimams.

Sutartosios ipotekos. Jų gali būti daug; paprastasis jų tipas yra turto apsunkinimas pareigomis gera valia padarytu pas notarą aktu. Asmuo, apsunkinantis nekilnojamąjį turtą ipoteka, turi būti to turto savininkas arba uzufruktorius ir turi turėti teisę perleisti savo teises. Notariniame akte turi būt aiškiai nurodytas apsunkinamasis turtas. Šalių susitarimu ipoteka gali būt perleista kitam. Sutartąja ipoteka gali būt garantuojamos visokios skolos.

Ipotekos iš įstatymo. Jos nustatomos įstatymo kai kurių asmenų naudai, atsižiūrint į tų asmenų juridinę būtį ir jų santykį su tais asmenimis, ant kurių turto užtraukiama ipoteka. Šitos ipotekos užtraukiamos: 1) ant ištekėjusios moteries vyro turto moteries daliai apsaugoti; 2) ant mažamečių ir asmenų su susiaurintomis teisėmis globėjų turto; 3) ant valstybės, savivaldybių ir viešojo pobūdžio įstaigų mokesčių rinkėjų ir administratorių turto. Yra dar kitos ipotekos iš įstatymo; jos skiriasi nuo pirmųjų garantavimo būdu ir yra šios: 1) legatarų ipotoka; 2) neišsimokančio skolininko kreditorių ipoteka; 3) privilegijuotų kreditorių ipoteka, jei jie nebuvo įtraukę savo pretenzijų per nustatytą įstatymų laiką; 4) muitinių ipoteka nusikaltusių asmenų turtui.

Ipotekos iš teismo nutarimų. Šitos ipotekos taipgi paremtos įstatymų įsakymais; jomis garantuojamas teismo sprendimų ir teismo darinių įvykdymas.

Turinčių ipotekas kreditorių eilė nustatoma ipotekų įtraukimo į rejestrą diena. Jei jos nėra įtrauktos, tai neturi galios, susidurdamos su trečiųjų asmenų, turto įgijėjų ir skolininko kreditorių teisėmis, išskiriant ištekėjusiųjų moterų, mažamečių ir kitais pagrindais globojamųjų asmenų ipotekas, kurios yra atleistos nuo skelbimo įtraukimų.

Ipotekų pirmenybės teisė per inskripciją plečiama ne tik skolininko turtui, kurį jis turi, ipoteką užtraukiant, bet ir tam turtui, kurį įsigyja vėliau.

Įtrauktos į knygą inskripcijos būdu privilegijos ir ipotekos teikia kreditoriui teisių dviem atžvilgiais: a) jos lieka užgulusios nekilnojamąjį turtą, kai jis pereina į trečiųjų asmenų rankas, ir b) suteikia pirmenybės teisę prieš kitus kreditorius (dažniausiai turinčius aktus, padarytus naminiu būdu). Kad ir sužinotų tretieji asmens bet kuriuo būdu apie privilegiją ir ipoteką, vis delto šitas dalykas neatstoja inskripcijos. Tik tam tikrais atsitikimais atleidžiamos nuo inskripcijos formalumų ištekėjusiųjų moterų, mažamečių ir globojamųjų asmenų ipotekos iš įstatymo, bendrosios nekilnojamojo turto privilegijos ir turto pardaviko privilegija.

Inskripcija neatitaiso pagrindinio akto trūkumų. Ji apsaugoja privilegijas ir ipotekas per dešimts metų, jei jos nebūna atnaujintos per tą laiką. Bet del praleidimo to laiko privilegija ir ipoteka nenyksta; kreditorius vis delto turi teisę atnaujinti inskripciją, ir ji vėl turi galios nuo įtraukimo dienos, jei tik nekilnojamasis turtas nebuvo skolininko parduotas, arba jei perleidimo aktas nebuvo įtrauktas transkripcijos būdu, nes kol yra gyva privilegijos ir ipotekos teisė, tol ji leidžiama įtraukti inskripcijos būdu.

Jei žemė įeina į kelių ipotekų skyrių apygardas, tai inskripcija turi būt padaryta kiekvienos apygardos biure. Inskripcija, padaryta ne tame biure, kuriame reikėjo, nustoja galios; tik Prancūzijos Bankui leista daryti inskripcijas pirmame Senos ipotekų biure.

Inskripcijai padaryti pristatomi du akto ekzemplioriai: vienas laikomas ipotekos biuro archyve, kitas grąžinamas su pažymėjimu, kad inskripcija padaryta.

Padaryti inskripciją leidžiama notarui, ir tada jis turi atlikti visus formalumus.

Ipotekos biuro vedėjas privalo daryti inskripciją tik akto šalių prašomas; išimtis daroma turto pardaviko privilegijai; bet jei biuro vedėjas padaro inskripciją ir akto šalių neprašomas, tai inskripcija nenustoja galios ir kreditorius gali ja pasinaudoti.

Inskripcijos darymo ir jos atnaujinimo išlaidos dedamos skolininkui, jei nesusitarta kitaip, bet iš pradžių jos turi būt įneštos prašytojo.

Kreditorius, turintis privilegiją arba nekilnojamojc turto ipo teką, be priklausančios kiekvienam kitam kreditoriui teisės uždėti areštą ir parduoti skolininko turtą, turi dar dvi tam tikras teises: teisę uždėti draudimą ir parduoti esantį trečiojo asmens rankose apsunkintąjį turtą ir teisę atsiimti atlyginimą iš gautos už apsunkintąjį turtą kainos pirma žemesnės eilės kreditorių ir visų kreditorių, remiančiųjų savo pretenziją naminiais aktais.

Ipotekos ir privilegijos, kaipo skolos apdraudimas, pereina su skola paveldėjimo, dovanojimo ir perleidimo keliu.

Nekilnojamojo turto privilegijų ir ipotekų perleidimas turi būt paskelbtas minėjimu apie tai inskripcijos lape. Jis daromas notariniais aktais.

Prancūzų įstatymai rodo keturias priežastis, del kurių privilegijos ir ipotekos naikinamos: kai privilegijos ar ipotekos pasižadėjimas apmokėtas arba kitaip išpildytas; kai kreditorius atsisako nuo savo privilegijos arba ipotekos; kai trečiasis asmuo palieka sau turtą už įkainojimo sumą, ir kai sueina pasenėjimo laikas. Teorija nurodo dar kitus privilegijų ir ipotekų išnykimo atsitikimus, pareinančius nuo bendrųjų teisės dėsnių. Privilegijų ir ipotekų anuliavimas nenaikina kreditoriaus teisės, kitaip sakant, kreditoriui lieka teisė iškelti skolininkui asmeninį ieškinį.

Del trečiojo asmens teisių turime paaiškinti štai ką: trečiasis asmuo, kurio rankose yra apsunkintasis privilegijomis ir ipotekomis nekilnojamasis turtas, gali pasiūlyti kreditoriams to turto vertės arba įkainojimo sumą; jei kreditoriai nenori priimti pasiūlymo, tai jie gali pridėti daugiau; jei prideda, tai turtas lieka jų pretenzijoms atlyginti teismo keliu; o jei jie neatsiliepia per įstatymų nurodomą laiką, tai turtas laikomas nuvalytu nuo ipotekinių teisių. Tada pinigai dalinami kreditoriams pagal jų teises.

Kiekvienas, kas duoda kitam pasižadėjimą, už jo neišpildymą atsako visu savo kilnojamuoju ir nekilnojamuoju turtu. Skolininko turtas laikomas įkeistu visiems kreditoriams. Pasižadėjimo neišpildžius, kreditoriai neįgyja teisės pasiimti skolininko turtą, o turi uždėti jam areštą arba draudimą ir paskui, pardavus turtą, pinigus pasidalinti, kaip leidžia kiekvieno teisė. Visa tat daroma vykdomąja prievartos tvarka.

Be to, kreditoriai savo teisėms apsaugoti gali imtis įvairių priemonių bet kokiam skolininko turtui. Jie turi taipgi teisę skolininko vardu naudotis jo teisėmis ir ieškiniais ir prašyti panaikinti aktus, skolininko padarytus jiems, kreditoriams, nuskriausti.

Prievartos priemonių gali imtis kreditoriai, turintieji pribrendusias ir vykdytinas teises, o apsaugos priemonių gali imtis ir kiti kreditoriai (pav. turintieji sąlygines sutartis, arba sutartis, kurioms nėra atėjęs terminas).

Apsunkintojo turto savininkas turi rūpintis, kad būtų panaikintos inskripcijos, kai apsaugota inskripcija skola yra likviduota. Inskripcijų panaikinimas vadinamas išbraukimu. Išbraukimas da-

romas ne perbraukimu inskripcijos teksto, o pasirašytu ipotekos biuro vedėjo pažymėjimu šalia inskripcijos teksto.

Išbraukimas daromas arba kreditoriui sutikus, arba teismo sprendimą vykdant, arba teisėjo kamisoriaus įsakymu (neišsimokėjimo atsitikimais). Kreditoriui sutikus, gali būt išbraukta arba visa jo inskripcija, arba jos dalis, atitinkanti skolos dalį, arba inskripcija atskiram turtui. Išbraukimas kreditoriaus sutikimu daromas jo vieno raštu, neatsiklausiant skolininko. Kai išbraukimas nėra skolos sumokėjimo padarinys, tai juo naikinama tik inskripcija, o ne pati ipotekinė teisė, jei apie teisės panaikinimą neminėta kreditoriaus rašte. Išbraukimas gali būt lydimas ir pastatytų kreditoriaus sąlygų.

Kreditoriaus pareiškimas apie išbraukimą inskripcijos turi pereiti per notaro rankas. Paprastas kreditorius gali prašyti išbraukti inskripciją, gavęs arba negavęs pinigų, tik globėjai ir turto administratoriai gali prašyt išbraukti inskripciją, gavę visą skolą. Gavęs kokį įsakymą išbraukti inskripciją, ipotekos biuro vedėjas turi įsitikinti, ar įsakymas tikrai ir teisėtai išleistas.

Pareiškimai išbraukti inskripciją laikomi ipotekos biuro archyve. Išbraukiama inskripcija tos dienos data, kurią įteiktas prašymas išbraukti.

Knygas privilegijoms ir ipotekoms pažymėti inskripcijos būdu ir aktams ir teismo sprendimams perrašyti veda valdininkai, vadinami ipotekos knygų saugotojais; jie priklauso registravimo įstaigos valdybai; jie išbraukia inskripcijas ir išduoda įtrauktų į knygas inskripcijų ir transkripcijų nuorašus.

Ipotekos knygų saugotojai turi pristatyti užstatą.

Ipotekos biurai įsteigti kiekvienoje civilinio teismo būstinėje. Jie atdari šiokiomis dienomis nuo 8 ligi 16 valandos. Saugotoją pavaduoja registravimo įstaigos inspektoriaus padėjėjas, o šį — vyriausiasis biuro valdininkas.

Ipotekos saugotojas turi vesti: 1) atskirą knygą pažymėti privilegijoms ir ipotekoms; 2) kitą — įrašyti draudimams; 3) trečią — įrašyti transkripcijoms; 4) ketvirtą — įteiktiems prašymams ir transkripcijų ir inskripcijų aktams pažymėti. Be šitų knygų dar turi vesti: a) kiekvieno asmens ipotekinio balanso rodyklį, kuriame turi būt žinių apie turtą ir jo apsunkinimus, b) abėcėlinį rodyklį ir c) savo pajamų knygą.

Inskripcijos ir transkripcijos turi būt rašomos tos dienos data, kada jos gautos, bet iš tikrųjų pats darbas dažnai daromas keliomis dienomis vėliau, kadangi ipotekos knygų saugotojas turi daug kito darbo.

Ipotekos knygų saugotojas negali atmesti arba stabdyti prašymus padaryti inskripciją arba transkripciją, nes jis neturi teisės svarstyti jų vertę.

Neteisėti ipotekos knygų saugotojo veiksmai gali būt skundžiami teismui. *Vl. Mačys.*

(Pabaiga bus kitame Nr.)

Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje*).

Įvadas.

Greit sukaks 10 metų nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo dienos. Jau praėjo bemaž 6 metai nuo svarbiausių Lietuvos „de jure" pripažinimų iš didžiųjų valstybių pusės ir Lietuvos priėmimo Tautų Sąjungon (1922 m. rugsėjo 22 d.). Lietuva nūnai yra pilnateisis tarptautinės teisės subjektas ir tarptautinės šeimos narys. Nieks dabar šio fakto neginčija, vis vien kokio *politinio* nusistatymo jis būtų Lietuvos atžvilgiu. Mat, Lietuvos valstybė, be abejojimo, yra naujas faktorius tarptautinės teisės gyvenime, į kurį negalima neatsižvelgti.

Tačiau, tiek užsieny, tiek pas mus, lig šiol dar nebuvo išleistas nė vienas mokslo darbas, kuriame Lietuvos susikūrimo**) ir pripažinimo klausimas būtų išnagrinėtas *teisės atžvllgiu.* Tuo tarpu kaip tik teisės atžvilgiu Lietuvos susikūrimo procesas mums turi būti itin idomu tyrinėti.

Įdomu del to, kad Lietuvos susikūrimo praktikoj mes vaizdžiai galime matyti, kaip valstybės susikūrimo, sukcesijos ir pagaliau pripažinimo mokslas taikomas teisiniam gyvenimui, ir kiek tos arba kitos tarptautinės teisės teorijos yra pagrįstos.

Naujoms po didžiojo karo valstybėms besikuriant, pasirodė, kad daug teorijų nepritaikoma ir neįvykdoma praktikoj. Šių teorijų revizija ir naujųjų konstrukcija pasirodė labai reikalinga.

Štai kodel *tarptautinės teisės teorijos* atžvilgiu kalbamas tyrinėjimas galėtų būti nemažai svarbus.

---

*) Šitas darbas yra ištrauka iš mano disertacijos teisės daktaro laipsniui gauti: „Pabaltės valstybės ir tarptautinė teisė".

**) Lietuvos valstybės atžvilgiu, skirtingai nuo Latvijos ir Estijos — nes Lietuva, kaipo nepriklausoma valstybė, jau egzistavo prieš kelius šimtmečius—būtų teisingiau vieton *„susikūrimo"* pavartojus žodį *„atstatymas"*. Bet mūsų juridiniam nagrinėjimui kalbamo termino pasirinkimas iš esmės neturi didelės svarbos; taigi aš čia kalbu apie „susikūrimą", nes jis vartojamas tarptautinės teisės moksle ir yra visiškai taikomas šiuo atveju.

Bet ir *tarptautinės teisės praktikos* (Völkerrechtspraxis) atžvilgiu šiame darbe iškeltieji klausimai turi tam tikros praktiškos reikšmės. Pavyzd., lig šiol dar nėra nustatyta, kada Lietuva tapo valstybe teisės atžvilgiu*). Ar galima Lietuva laikyti valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu, Lietuvos Tarybai 1918 m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę? Jeigu ne, tai nuo kurios datos galima Lietuva laikyti susikūrusia tarptautinės teisės atžvilgiu? Toliau, kyla ne mažiau įdomūs klausimai: kada Lietuva tapo tarptautinės teisės subjektu, ir kaip buvo išspręsti jos sukcesijos klausimai, kylantieji iš priklausymo prie buv. Rusų Imperijos?

Į visus šiuos tarptautinės teisės teorijos bei praktikos klausimus aš pamėginau atsakyti savo tyrinėjime apie Pabaltijo valstybių susikūrimą ir jų pripažinimą.

Tegul šisai pirmasis tokios rūšies mėginimas sukelia mūsų mažojoj valstybėj didesnio susidomėjimo užmirštąja teisės mokslo sritimi, būtent, tarptautinės teisės problemomis, su kuriomis nuskriaustai Vilniaus pagrobimu Lietuvai tenka ir teks dar susidurti tarptautiniame forume.

PIRMOJI DALIS.

I. Naujųjų valstybių susikūrimo klausimas tarptautinės ir valstybinės teisės moksle.

Mokslas apie naujųjų valstybių susikūrimą paliečia tiek tarptautinės teisės, tiek bendrojo valstybės mokslo (allgemeine Staatslehre) esmines teorijas. Nagrinėjant ir studijuojant šį mokslą, tenka susidurti su visa eile teoretinių teisės problemų, kurios lig šiol dar toli gražu neišspręstos.

Šioj vietoj galima būtų paliesti tik esmines naujųjų valstybių susikūrimo mokslo (Staatenentstehungslehre) problemas, būtent tiek, kiek tai yra būtina tolesniam šio mokslo taikymui praktikoj Pabaltijo valstybių susikūrimo atžvilgiu.

Čia pirmoj eilėj kyla šie klausimai:

1) Kada naujai susikūrusioji valstybė laikoma valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu?

2) Kada naujai susikūrusioji valstybė yra tarptautinės teisės subjektas?

Tai yra atskiri klausimai, kurių išsprendimas turi didelės svarbos valstybinėj praktikoj (Staatenpraxis).

---

*) Žiūr. „Zt. für Strafrechtwissenschaft" B. 46 1926 m. *O. Büchlerio* straipsnį apie Lietuvos baudžiamąją teisę bei procesą. Jisai ten rašo tarp kitko: „Der Zeitpunkt der Entstehung Litauens ist ungewiss" — Lietuvos susikūrimo laikas nėra tiksliai nustatytas".

a) Valstybės susikūrimui sąlygos.

Modernusis tarptautinės teisės mokslas nustato šias 3 sąlygas, kurios yra būtinos valstybei susikurti: 1) valstybės tauta (Staatsvolk); 2) valstybės teritorija (Staatsgebiet); 3) valstybės valdžia (Staatsgewalt).

Jeigu šių sąlygų esama, tai tuo pačiu atsiranda objektingos sąlygos valstybei susikurti. Bet jeigu vienos iš jų pristigtų arba kuri išnyktų, tai valstybė, kaipo tokia, išyra[1]).

Šias valstybės susikūrimo sąlygas stato tiek naturalistinė tarptautinės teisės doktrina[2]), tiek pozitingoji mokykla. Naturalistų ir pozityvistų nuomonė tesiskiria vien tik klausimu: *kaip atsiranda valstybė?*

Tuo tarpu, kai pozityvistai (*Bonfils, Holtzendorff, Heffter, v. Martens, Fauchille* ir k.), nagrinėdami šį klausimą, sako, kad tai yra ne teisės mokslo, bet istorijos mokslo dalykas, naturalistai (*Wolff, Vattel* ir k.) tvirtina, kad valstybių susikūrimo priežastis glūdinti tarptautinėj teisėj. Kitaip sakant, pozityvistams valstybės susikūrimo procesas yra *neteisės* (präjuristisches) veiksnys, o naturalistams — kaip tik *teisės* veiksnys.

Čia, žinoma, ne vieta šį ginčą giliai nagrinėti, bet reikia pabrėžti, kad atsakant į šį klausimą tenka kiekvieną atsitikimą atskirai išstudijuoti.

Mat, kai kurie valstybių susikūrimo procesai yra kaip tik teisės, vadinasi, tarptautinės teisės faktai[2]), o kiti yra gryni istorijos procesai ir nieko bendra neturi su tarptautine teise[3]).

Eisime, tačiau, prie vyriausiojo klausimo: kada naujai susikūrusi valstybė laikoma valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu? Ar šiam apibrėžimui užtenka minėtų trijų sąlygų (tautos, teritorijos, valdžios)?

Į šį klausimą *Verdross*[4]) duoda visiškai teisingą atsakymą. Jo nuomone, naujai susikūrusi valstybė galima laikyti valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu ne tik esant minėtoms trims sąlygoms, bet dar esant *faktinei valdžiai.*

Vadinasi, pasak *Verdrosso*, naujai susikūrusios valstybės valdžia turi ne tik išleisti konstituciją ir įstatymus, bet ir turi mokėti juos vykdyti. Ji turi valstybės organizaciją juridiškai nustatyti, t.y. konstruoti reikalingus įstatymams teismo bei administracijos organus ir apibrėžti jų veikimo ribas.

---

[1]) *Bonfils.* Droit international public. Paris 1904 psl. 107.

[2]) Plg. „Der Serbisch-kroatisch-slovenische Staat, ein neuer Staat", *Erich Kaufmann* (Niemeyers Zeitschrift für internationales Recht XXXI B. 5 u. 6 Nr.). Vokietijos imperijos susidarymas irgi buvo teisės faktas.

[3]) Taip, pavyzd., Balkanų valstybių susikūrimo procese XIX amž. ir dabar Pabaltijo valstybėms besikuriant.

[4]) *Verdross.* „Entstehung von Staaten" (Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie B. I. Berlin 1924).

Štai kodel valstybės susikūrimui nustatyti tarptautinės teisės prasme visiškai nėra būtina turėti galutinė[5]) konstitucija. Užtenka ir konstitucijos *materialine* prasme, kuri naujai susikūrusiai valstybei suteikia tam tikrą juridinę struktūrą ir nustato teisės tvarką (Rechtsordnung).

Bet šitie naujosios valdžios organai turi sugebėti *faktiškai* krašto valdymą įgyvendinti. Jeigu naujosios valstybės valdžia nesugebėtų faktiškai savo valdymą įvykdyti, tai mes turėtume reikalą ne su valstybe tarptautinės teisės prasme (im völlkerrechtlichen Sinne), bet su *mėginimu* naują valstybę sukurti. Bet toksai mėginimas gali ir nepavykti ir pasibaigti motinos valstybės (Mutterstaat) valdžios atstatymu.

Tuo būdu, sprendžiant klausimą, ar tarptautinės teisės atžvilgiu nauja valstybė gali būti laikoma susikūrusia, ar ne, reikia nustatyti (be minėtų trijų valstybės susikūrimo sąlygų), ar yra *faktinė įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžia.*

Kalbant apie kitas valstybės susikūrimo sąlygas, reikia dar štai kas pasakyti apie valstybės teritoriją (Staatsgebiet): naujai valstybei susikurti nėra būtina, kad būtų teritorija su formaliai nustatytomis sienomis absoliutine to žodžio prasme.

Naujųjų valstybių susikūrimo praktikoj labai dažnai atsitinka, kad šios valstybės turi sienų ginčus, kurių išsprendimas del politinių ar kitų priežasčių vilkinamas. Būtų neteisinga del šitų, ne nuo jų pareinančių, priežasčių nepripažinti jas, kaip valstybes[6]). Štai kodel, sprendžiant valstybės buvimo klausimą, reikia turėti galvoj ne teritorija su galutinai nustatytomis sienomis, bet esminė naujosios valstybės sritis (Kerngebiet).

Visa tai, kas čia pasakyta, galima štai kaip suglausti: *tarptautinės teisės atžvilgiu valstybė bus laikoma susikūrusia tada, kai tauta, gyvenanti tam tikroj teritorijoj, kad ir be formaliai nastatytų sienų, sudarys valdžią, kuri galės valstybines funkcijas faktinai įgyvendinti.*

b) Naujai susikūrusi valstybė, kaipo tarptautinės teisės faktas (Tatbestand des Völkerrechts).

Klausimas, ar naujai susikūrusi valstybė eo ipso tampa tarptautinės teisės subjektu, arba tai įvyksta tik senosioms valstybėms ją pripažinus, yra labai ginčijamas tarptautinės teisės moksle.

Naturalistinės doktrinos atstovai tarptautinėj teisėj (Vattel ir kt.) laikosi tos nuomonės, kad kiekviena tauta, kuri nepri-

---

[5]) Galutinių konstitucijų paruošimas užima daug laiko, todel naujoms valstybėms dažnai tenka išleisti kol kas *laikinąsias* konstitucijas, nustatančias teisinę tvarką šaly. Taip pat buvo ir Lietuvos praktikoj.

[6]) Formalinių sienų nustatymas dažnai pareina ne nuo pačios naujai susikūrusios valstybės; taip, pavyzd., Lietuva lig siol neturi nustatytų sienų su Lenkija, bet, žinoma, ne del Lietuvos kaltės.

klausomai save valdo, sudaro suverenę valstybę, kuri eo ipso yra tarptautinės teisės subjektas, visai neatsižvelgiant į tai, ar ji kitų valstybių pripažinta, ar ne.

Tuo būdu, pasak naturalistų, tarptautinės teisės subjektingumo (Völkerrechtssubjektivität) pripažinimas naujai valstybei visiškai nepriklauso senųjų valstybių kompetencijai, bet išimtinai pareina nuo tarptautinės teisės, kaipo aukščiau atskirų valstybių stovinčios teisinės tvarkos[7]).

Šituo atžvilgiu naturalistinės doktrinos atstovų nuomonė sutampa su kai kurių pozityvistų pažiūra šiuo klausimu, o ypač prisiartina prie tų teisės mokslininkų, kurie priklauso prie *Kelseno* mokyklos.

Kelsen savo nusistatymą pareiškia šiaip: „naujosios, į tarptautinę šeimą įstojančios, valstybės pripažinimas įvyksta ne per individualinius tarptautinės teisės šeimą sudarančių valstybių teisinės valios išreiškimus (Willenserklärungen), bet generalinio teisės nustatymo (genereller Rechtssatz) formoj".

Toksai tarptautinės teisės generalinis nustatymas turėtų būti, pagal *Kelsenį*, maždaug šiaip formuluojamas: „tarptautinės teisės atžvilgiu valstybė bus laikoma tokia tada, kai bus sudaryta tam tikroj teritorijoj nepriklausoma valdžia žmonėms valdyti" arba, trumpiau tariant, „tarptautinė teisė suteikia faktinam valdžios aktui jos teisinį pobūdį" („das Völkerrecht verleiht dem tatsächlichen Herrschaftsakt den Rechtscharakter"[8]).

Priešingai šitam aiškiam *Kelseno* nusistatymui, visa eilė žinomų tarptautinės teisės mokslininkų-pozityvistų pareiškia neaiškią ir svyruojančią nuomonę šiuo klausimu[9]), bet bendrai imant jie sako, kad naujai susikūrusios valstybės tarptautinės teisės subjektingumas pareina nuo jos pripažinimo iš kitų valstybių pusės.

Ypač griežtas yra *Sandero* nusistatymas šiuo klausimu. Anot jo, „naujoji valstybė yra valstybė tarptautinės teisės atžvilgiu tik tada, jeigu ji nėra sulaužius tarptautinės teisės nuostatų; šių sąlygų buvimas nustatomas pripažinimo procese, — tik pripažinus naujai susikūrtą valstybę, ji gali būti laikoma valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu"[9a]).

Toliau, *Sandero* nuomone, nuosekliai išeina, kad nepripažintos valstybės aktai neturi galios tarptautinės teisės atžvilgiu, taip pat šalies vidaus, būtent, savo piliečių atžvilgiu naujoji valstybė tampa tokia teisės prasme, tik ją pripažinus.

---

[7]) *Vattel*, Droit des gens. psl. 40 ir *Staub*, Die Völkerrechtlichen Lehren Vattels, p. 66.

[8]) *Kelsen*, „Staat und Völkerrecht". (Zeitschrift für öffentliches Recht psl. 218—220), plg. taip pat šiuo klausimu *Lampert* „Rechtspflichten des Staates" (Freiburg 1924 psl. 222, 221) *Isay*, Völkerrecht, Breslau 1924 psl. 17.

[9]) Plg. *Triepel* „Völkerrecht und Landesrecht" p. 102, *Bonfils* ten pat p. 109/110, *Le Normand*, *Zorn*, *Wencel*.

[9a]) *Sander*. Das Faktum der Revolution und die Kontinuität der Rechtsordnung p. 30.

Verdross'as, vienas iš *Kelseno* mokinių, atremia šią *Sandero* „Anerkennungsverfahren" teoriją. Mat, ji prieštaraujanti naturalinei teisės konstitucijai (Rechtsverfassung), kadangi pagrindiniai konstitucijos įstatymai apsireiškia ne pripažinimo, bet susikūrimo procese (Konstituierungsverfahren) — „pouvoir constituant" procese.

Pasak *Verdross'o*, pripažinimas teduoda galėjimą išvystyti jau egzistuojančią naujųjų valstybių teisinę tvarką užsienių atžvilgiu ir stabilizuoja ją šalies vidaus atžvilgiu. Tačiau naujai susikūrusiai valstybei, dar iki pripažinimo iš kitų valstybių pusės, tarptautinės teisės papročiu pripažįstama tam tikra kompetencija, reikšminga tarptautinės teisės atžvilgiu[10]).

Svarstant *Sandero* nuomonę, kyla dar visa eilė kitų klausimų, kuriuos autorius visiškai negvildena: *kokiu iš daugelio pripažinimų naujai susikūrusi valstybė tampa tarptautinės teisės subjektu, pirmuoju ar paskutiniu, arba valstybių daugumai ją pripažinus*; ir pagaliau, *kokios rūšies pripažinimu*: *„de facto" ar „de jure"?*

Pagal *Sandero* teoriją, turint galvoj šiuos klausimus, prieinama absurdinė išvada, jog naujoji valstybė, būdama kai kurių valstybių pripažinta, bet negavusi kitų valstybių pripažinimo, būk laikoma valstybe tik tų valstybių atžvilgiu, kurios ją pripažino, tuo tarpu visoms kitoms, ją nepripažinusioms valstybėms, ji būtų kažin kokiu juridiškai neaiškiu dalyku[11]).

Todel tenka ši *Sandero* nuomonė atmesti. Taip pat negalima sutikti su *Liszt'o*[12]) nuomone. Nors, pasak jo, pripažinimas teturi tiktai deklaratyvinės reikšmės, bet vis delto jis nėra nuoseklus, kai del naujosios valstybės tarptautinės teisės subjektingumo.

V. Liszt sako, kad „naujai susikūrusi valstybė turi būti kitų valstybių pripažinta, norėdama tapti tarptautinės teisės subjektu" (bet kelių „kitų" valstybių?). Šitas *Liszto* pasakymas labai sunku suderinti su jo pareikštąja nuomone apie pripažinimo deklaratyvinę reikšmę. Nes būtų stačiai „contradictio in adjecto", jeigu mes pasakytume, kad pripažinimas tedeklaruojąs naujosios valstybės susikūrimo faktą, o vis delto šisai pripažinimas suteikia jai tarptautinės teisės subjektingumą[13]).

Mano nuomone, naujosios valstybės pripažinimas nesuteikia jei tarptautinės teisės subjektingumo. Jisai teturi vien tik deklaratyvinės reikšmės ir tesuteikia naujai susikūrusiai valstybei

---

[10]) *Verdross*, Völkerrecht und einheitliches Rechtssystem, (Zt. für Völkerrecht B. XII, Nr. 4 psl. 434 — 435), beveik tokios pat nuomonės yra pozityvistai *Holtzendorff*, *Gareis*. *Ullmann* ir kt.).

[11]) *Sandero* teorijos kritika man teko daryti, nagrinėjant pripažinimo klausimą.

[12]) *v. Liszt*, Das Völkerrecht systematysch dargestelt, 1918 plg. taip pat jo brošiūrą „Die völkerrechtliche Stellung der Republik Georgien" 1918.

[13]) Apie tai plačiau bus toliau *antrojoj daly*.

tik galėjimą neapribotu būdu įgyvendinti savo teisiumą pripažinusios ją valstybės atžvilgiu. Tai reiškia, kad naujai susikūrusios valstybės valstybinė kvalifikacija (Staatseigenscheft) yra surišta su jos tarptautinės teisės subjektingumu, arba, kitaip tariant: naujai susikūrusi tarptautinės teisės atžvilgiu valstybė eo ipso yra tarptautinės teisės subjektas. Čia galima rasti tikra analogija ir privatinėj teisėj. Kaip privatine teise, pavyzdžiui, vokiečių (B.G.B. § 1) ir šveicarų (Z.G.B. § 11), žmogus įgauna teisiumą gimdamas, taip pat ir valstybė įgyja tarptautinės teisės subjektingumą susikurdama.

Bet, žinoma, šisai, tarptautinės teisės subjektingumo *įgijimas* (Genuss) dar nereiškia visų iš to subjektingumo įgijimo išplaukiančių teisių bei prievolių įgyvendinimą (Ausübung). Toksai įgyvendinimas, kuris tarptautinėj teisėj žinomas kaipo veiksmingumas (Handlungsfähigkeit), yra galimas naujai susikūrusiai valstybei tik po pripažinimo iš senosios valstybės pusės ir tik jos atžvilgiu, tuo tarpu, kai kitų, ją dar nepripažįstančių, valstybių atžvilgiu naujoji valstybė, kad ir būdama tarptautinės teisės subjektas, *negali įgyvendinti* visų savo teisų bei prievolių (k.a. diplomatinio atstovavimo teisė, sutarčių sudarymo teisė ir kt.).

Tuo būdu prieinama išvada, jog naujai susikūrusi valstybė pačiu susikūrimo faktu įgyja tarptautinės teisės subjektingumą. Pripažinimas iš kitų valstybių pusės teduoda jai galėjimo šį teisės subjektingumą įgyvendinti. Tačiau ir iki šio pripažinimo naujoji valstybė yra senųjų valstybių atžvilgiu ne be reikšmės (irrelevanter) faktas, bet su tam tikromis teisės pasėkomis surištas tarptautinės teisės faktas (Tatbestand des Völkerrechts)[14]).

II. Vyriausios teorijos apie valstybės sukcesiją, naujoms valstybėms besikuriant.

Mokslas apie valstybių sukcesiją visai mažai teištirtas, palyginant su kitomis tarptautinės teisės teorijomis. Gana giliai ir pilnai teorijos apie valstybės sukcesiją yra išnagrinėtos ir paliestos dviejų autorių, žinomų tarptautinės teisės mokslininkų, būtent: M. Huberio[15]) ir paskiausiu laiku — *U. Shönborno*[16]) (o pagaliau, po didžiojo karo, *Gagenheimo*).

Štai kodel, kalbant apie minėtų teorijų taikymą praktikoj, tenka čia išdėstyti šių autorių nuomonės.

---

[14]) *Kelsen.* Das Problem der Souverenität und die Theorie das Völkerrechts. Tübingen 1920 psl. 231, 235.

[15]) *Max Huber.* Die Staatensukcession, Leipzig 1898.

[16]) *Schönborn.* Sttaatensukcession 1913. Be to, reikia nurodyti į šias monografijas šiuo klausimu: anglų kalba — *Keith.* The theory of State succession with special reference to English ans Colonial Law, London 1907; italų kalba — *Gavagalieri*: La dottrina della Successione de Stato e el suo valare giuridico, Pisa 1910; *A. Focherini*: Le succesioni degli Stati, Modena.

Huberis apibrėžia valstybės sukcesijos sąvoką štai kaip: sukcesija yra substitucija+kontinuacija. Tai reiškia, kad įpėdinis įstoja pirmatako vieton ir neša toliau jo teises bei prievoles. Tai yra bendra sukcesijos sąvoka tiek privatinėj, tiek viešojoj teisėj. Tačiau tarp privatinės teisės sukcesijos ir viešosios teisės sukcesijos skirtumas yra toks: privatinis sukcesorius arba įpėdinis (Zivilsukzessar) įstoja savo pirmatako vieton jo teisių bei prievolių atžvilgiu tuo būdu, kaip kad jisai *pats būtų pirmatakas.*

Tuo tarpu, tarptautinės teisės sukcesorius arba įpėdinis (Nachfolger des Völkerrechts) įstoja į pirmatako teises bei prievoles tuo būdu, kaip kad jos būtų *jo teisės bei prievolės* (o ne pirmatako, kaip privatinėj sukcesijoj).

Antrasis svarbus skirtumas tarp sukcesoriaus (įpėdinio) padėties privatinėj ir tarptautinėj teisėj yra tas, kad tarptautinės teisės sukcesorius *pats save* daro sukcesorium, taigi jisai nepareina nuo pirmatako valios arba tam tikro įstatymo, kaip civilinėj teisėj. Nes tarptautinės teisės sukcesorius *pats* įgyja sukcesijos objektą, t.y. suverenes teises tam tikrai teritorijai, ligi šiol priklausiusiai kitai valstybei.

Schönborno valstybės sukcesijos definicija mažai tesiskiria nuo *Huberio* definicijos. Anot jo, „valstybės sukcesija yra naujos valstybės įstojimas į kitos valstybės teises bei prievoles, sekantis iš jos valdžios išplėtimo teritorijai, ligi šiol priklausiusiai kitos valstybės valdžiai".

Kalbėdamas apie sukcesiją naujoms valstybėms besikuriant, *Huberis* vartoja terminą „Partialsukcesija" (sukcesija in partem territorii); *Schönbornas* čia vartoja tokią definiciją: „teritorijų sukcesija, kuri neparemta tarptautinės teisės sutartimi" (Gebietsübergänge, die nicht auf völkerrechtlichem Vertrag beruhen).

Toliau *Huber'is* apibrėžia „separatio pleno jure" atvejį naujos valstybės susikūrimo procese šiaip: toks atvejis susidaro tada, kai senojoj valstybėj, daugiausia jos periferijoj (pakraščiuos) ir dažnai tokiose valstybės dalyse, kurios jau turėjo tenai autonomiją, susikuria naujosios valdžios, kurios niekuo nėra surištos su senąja valstybe ir nuo jos yra atsiskyrusios.

Schönbornas plačiau išdėsto savo teoriją. Jo nuomone, naujos valstybės susikūrimas teisės atžvilgiu niekuomet negali būti paremtas tam tikra sutartimi, padaryta su senąja valstybe. Todel ir principe naujos valstybės sukcesija senosios valstybės atžvilgiu niekuomet negali būti pasiekta sutartimi. Nes kiekvienai sutarčiai sudaryti būtų reikalingas abiejų susitariančių šalių buvimas, reiškia, turėtų jau egzistuoti ne tik senoji, bet ir naujoji valstybė; be to, turėtų jau iš aukšto būti sukcesijos faktas. Tuo tarpu naujai susikūrusi valstybė dažniausiai be jokio susitarimo ir net prieš senosios valstybės valią pati save stato sukcesoriaus vieton[17]).

---

[17]) Schönbornas, ten pat, p. 65.

Tačiau, jeigu praktikoj naujoji valstybė po savo susikūrimo dažnai sudaro sutartį su senąja valstybe, tai tokia sutartis nieko bendra neturi su susikūrimo faktu.

Tokioj sutarty naujoji valstybė susitaria su senąja grynai praktiškais klausimais, turinčiais itin didelės svarbos kaimyninių valstybių sugyvenimui, k.a. del sienų nustatymo, del abiejų valstybių piliečių teisių ir del kitų privatinės terptautinės teisės klausimų. Be to, šioj sutarty senoji valstybė dažnai pareiškia naujosios valstybės pripažinimą, kuris yra, žinoma, tik gryno deklaratyvinio pobūdžio.

Iš esmės tokios sutarties sudarymas, kuris labiau reikalingas naujos valstybės nuo senosios atsiskyrimo pasėkoms juridiškai modifikuoti, tepalengvina tik abiejų valstybių teisinį susigyvenimą. Naujoji valstybė įstoja į tarptautinę šeimą juridiškai nepriklausanti nuo senosios valstybės ir be jokių teisių bei prievolių jos atžvilgiu[18]).

Bet tai nereiškia, kad naujoji valstybė, įstodama į valstybių šeimą, neturi jokių teisių bei prievolių. Ji, kaipo tarptautinės teisės subjektas, turi labai svarbias teises bei prievoles tarptautinės šeimos atžvilgiu, bendrai imant. Čia tenka nurodyti į šiuos svarbiausius klausimus: 1) naujosios valstybės teritorijos teisinė būtis; 2) jos piliečių teisinė būtis; 3) jos esminės tarptautinės teisės bei prievolės; 4) naujosios valstybės vidaus teisinė tvarka; 5) naujosios valstybės teisės turto atžvilgiu.

a) Teritorijos teisinė būtis.

Naujai susikūrusios valstybės teritorijai nustatyti turi sprendžiamos reikšmės *faktinai* esanti jos dispozicijoj teritorija. Tačiau, darant sutartį su senąja valstybe, gali būti padaryti kai kurie pakeitimai teritorijos teisinės būties atžvilgiu, ypač per speciales sienoms nustatyti komisijas[19]).

b) Piliečių teisinė būtis.

Pilietybės klausimas jau yra labiau komplikuota problema, nes kiekviena valstybė pati sprendžia šį klausimą, dažnai išeidama iš savo specifinių interesų[20]). Tasai klausimas sprendžiamas taip pat sutartyse su senąja valstybe, bet, žinoma, naujoji valstybė čia niekuo nėra surišta, ir, sprendžiant jį, abudu kontragentu yra visiškai lygiu ir nepriklausomu.

Tačiau valstybės sukcesijos teorijoj yra nustatytas toks *pagrindinis* dėsnis pitietybės klausimui spręsti: naujai valstybei su-

---

[18]) Schönbornas, p. 66.

[19]) Tai mes matome ir Lietuvos sienų nustatymo praktikoj, ypač Latvijos atžvilgiu (Simpsono komisija).

[20]) Pavyzd. Lietuvos pilietybės įstatymas žymiai skiriasi nuo Latvijos įstatymo.

sikūrus ir nesant sutarties, reguliuojančios pilietybės klausimą, naujosios valstybės piliečiais laikomi atsiskyrusios nuo senos valstybės teritorijos gyventojai su tomis atmainomis, kurios bus naujosios valstybės šiuo klausimu nustatytos. Optacijos ir kitos su pilietybės klausimu surištos problemos sprendžiamos sutartimi su senąja valstybe.

c) Naujosios valstybės teisės bei prievolės tarptautinės šeimos atžvilgiu.

Tokios rūšies teisių bei prievolių yra 4 grupės: 1) bendrieji tarptautinės teisės dėsniai; 2) tarptautinės teisės bei prievolės iš kontrakto; 1) tarptautinės teisės ir prievolės iš quasi kontrakto ir 4) teisės ir prievolės iš delikto.

Kai del bendrai pripažintų tarptautinių teisių bei prievolių (allgemein anerkannten Regeln des Völkerrechts), tai naujai susikūrusiai valstybei jos yra *privalomos* ir ją *rišančios* nuo to momento, kai ji yra laikoma valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu ir eo ipso įstoja į tarptautinę valstybių šeimą. Todel naujoji valstybė negali atsitraukti nuo tarptautinės šeimos, nenustodama tuo būdu savo valstybės pobūdžio (er kann sich daher der internationalen Gemeinschaft nicht entziehen, ohne den Staatscharakter zu verlieren[21]).

Tačiau *Schönborn'as* klysta, pareikšdamas nuomonę, kad naujai susikūrusi valstybė tėsanti surišta bendrųjų tarptautinės teisės dėsnių atžvilgiu tik tuo atveju, jeigu ji pati prašanti primti ją į tarptautinę šeimą arba pripažinti ją[22]). Nes, kaip mes jau nurodėme, naujoji valstybė pasidaro tarptautinės teisės subjektu pačiu susikūrimo faktu, net to ir nenorėdama. Kitaip ji negali būti laikoma valstybe tarptautinės teisės prasme.

Kai del naujosios valstybės teisių bei prievolių, išplaukiančių iš senosios valstybės sudarytų sutarčių, tai visai teisingai *Schönborn'as* atmeta tokios rūšies teises bei prievoles. Naujai susikūrusi valstybė, kuri iš esmės įstojo į tarptautinės šeimos gyvenimą be jokių teisių ir prievolių, tos teisės ir prievolės yra *res inter alios actae*[23]).

Taip pat naująją valstybę neriša teisės bei prievolės, išplaukiančios iš senosios valstybės quasi kontrakto ir delikto, nes naujoji valstybė, dar tuo laiku neegzistavusi, negali atsakyti už ne savo prievoles. Jos yra privalomos tik senąjai valstybei.

---

[21]) *Jellinek*, Staatenverbindungen p. 100.
[22]) *Schönborn*, ten pat psl. 82.
[23]) Ši Schönborno nuomonė yra ginčijama, *Huber*, ten pat psl. 136 ir *Bonfils-Fauchille* p. 117 yra priešingos nuomonės, ypač del servitutų.

d) **Naujosios valstybės vidaus teisinė tvarka.**

Savaime suprantama, kad kompetencija vidaus teisinei tvarkai nustatyti priklauso vien tik naujajai valstybei. Ji gali išleisti visai naujus įstatymus arba laikinai pripažinti senąją teisinę tvarką. Dažnai atsitinka antroji galimybė. Mat, jokia moderni valstybė negali per trumpą laiką sudaryti naujos teisinės tvarkos, o tuo tarpu, kaip labai teisingai pasakė *Jellinekas*, išeidamas iš etinių-politinių samprotavimų, naujoji valstybė turinti stengtis kuo mažiausiai griauti esamąją teisinę tvarką („die geringsmöglichste Erschütterung des bestehenden Reschtszustandes vorzùnehmen verpflichtet ist"). Žinoma, laikinai pripažintoji egzistuojanti teisinė tvarka gali būti papildyta ir pakeista, jeigu tai reikalauja susidariusios aplinkybės[24]). Tačiau šis laikinasis senosios teisės tvarkos laikymas naujojoj valstybėj nieku būdu nereiškia, kad jos valdžia yra surišta su senąja valdžia, — kaip tik priešingai, tasai pripažinimas yra naujosios valstybės teisinės valdžios išreiškimas[25]).

e) **Naujosios valstybės teisės bei prievolės turto atžvilgiu.**

Čia reikia turėti galvoj: 1) aktingą valstybės turtą, 2) pasingą valstybės turtą (aktive und passive Staatsvermögen).

Kai del aktingo valstybės turto, t.y. naujosios valstybės teisės esančiam jos teritorijoj senosios valstybės turtui pasisavinti, be tam tikros sutarties su senąja valstybe, tai čia veikia bendrieji valstybės sukcesijos nuostatai. Vadinasi, atsiskyrusioj nuo senosios valstybės teritorijoj naujoji valdžia visais atžvilgiais stoja senosios valstybės vieton tiek administracijos turto, tiek privatinės teisės turto atžvilgiu[26]).

Archyvai ir fisko turtas perduodamas naujai valstybei.

Labiau yra komplikuotas pasingo valstybės turto klausimas, konkrečiai kalbant, naujosios valstybės prievolių kai del senosios valstybės skolų mokėjimo[27]). Šiuo klausimu yra įvairios, toli gražu nevienodos, nuomonės. Kai kurie žinomi tarptautinės teisės mokslininkai (ypač *Huber'is*) yra tos nuomonės, kad naujai susikūrusioji valstybė turinti atsakyti už tam tikrą senosios valstybės skolų dalį. Visai priešingos nuomonės yra *Schönborn'as*. Jisai tvirtina, kad skolos, senosios valstybės padarytos tiek trečiųjų valstybių, tiek privatinių asmenų atžvilgiu, yra naujai susikūrusiai valstybei „res inter alios actae", t.y. jai neprivalomos.

Žinoma, čia galima būtų padaryti rezerva, kaip tai ir nurodo *Bonfils-Fauchille*[28]), kad naujoji valstybė turi atsakyti už

---

[24]) *Schönborn*, ten pat, psl. 78.
[25]) Ten pat, psl. 80.
[26]) Ten pat, psl. 80.
[27]) Šioj vietoj, žinoma, negalima giliau šį klausimą paliesti.
[28]) Ten pat, psl. 118.

šios rūšies skolas: 1) už skolas senosios valstybės, padarytas naujos valstybės teritorijos ir jos gyventojų interesais; 2) už vadinamąsias skolas administracijos išlaidoms (Vervaltungsschùlden).

Tačiau, jeigu mes ir sutiksime su šia nuomone, tai taikant ją praktikoj čia kiltų keblumas. Mat, būtų sunku nustatyti, kiek iš tikrųjų tokios rūšies skolos buvo padarytos kaip tik naujai susikūrusios valstybės teritorijos ir gyventojų interesais. Praktikoj dažniausiai atsitinka, kad senoji valstybė, imdama paskolą šiokiam ar tokiam reikalui, turi galvoj visų pirma savo esminių sričių, bet ne pakraščių, interesus. Taip, pavyzd., senoji rusų caro valdžia savo pakraščiuose statė tvirtoves, kurios buvo skiriamos rusų imperijos militariniams tikslams. Tos tvirtovės neatnešė jokios naudos šioms buvusioms Rusijos sritims, kaip tik priešingai, padarė joms daug žalos. Tuo tarpu šiam tikslui caro valdžia imdavo paskolą užsieny.

Taip pat ir su kitomis skolomis, kurios galima būtų laikyti neva galėjusiomis atnešti bet kurios naudos valstybėms, susikūrusioms senųjų valstybių teritorijoj.

Pagaliau, jeigu mes net sakysime, kad šios senos valstybės skolos bet kuriuo atžvilgiu buvo padarytos atsiskyrusios teritorijos interesais ir atnešė jai tam tikros naudos, tai irgi dar lieka ginčijamas klausimas, ar galima reikalauti iš naujai susikūrusios valstybės, kad ji pasiimtų tam tikrą tų skolų dalį. Mat, šiai senosios valstybės sąskaitai galima būtų lengvai balansuoti kontrsąskaita. Vadinasi, moraliniu ir etiniu atžvilgiu naujoji valstybė galėtų reikalauti iš senosios valstybės atlyginimo už padarytą jai žalą del kenksmingų atsiskyrusios valstybės teritorijai ekonominės politikos ir administracijos metodų. Taip, pavyzd., Lietuva galėtų nurodyti didelę žalą, kurią jai padarė caro Rusijos ekonominė bei administracinė politika; tasai klausimas yra moksliškai ištirtas[29]).

Taigi, sprendžiant klausimą apie naujosios valstybės prievolę atsakyti už tam tikrą senosios valstybės padarytų skolų dalį, reikia kiekvienu atskiru atveju išstudijuoti tiek visos aplinkybės, kuriomis tos skolos buvo padarytos, tiek naujosios valstybės praeitis bei susikūrimo sąlygos. Būtų klaidinga, kaip tai padarė kai kurie mokslininkai, šiuo klausimu apibrėžti tvirtą nuostatą. Taip pat būtų klaidinga čia vadovautis valstybės praktika (Staatenpraxis) kai kurių valstybių susikūrimo istorijoj XIX amžiuje arba Versalės sutarties kai kurioms valstybėms šituo atžvilgiu uždėtomis prievolėmis. Nes jos buvo paremtos grynos politikos arba, tikriau sakant, jėgos politikos (Machtpolitik) sumetimais, bet ne tikrais tarptautinės teisės dėsniais.

---

[29]) Žiūr. *Moravski.* Государственное единство и независимость всей Литвы, Riga 1923, psl. 30—33.

III. Valstybių susikūrimo ir sukcesijos mokslo taikymas Lietuvos susikūrimo praktikos atžvilgiu.

Išnagrinėję valstybių susikūrimo ir sukcesijos mokslą, pamėginsime pritaikyti šias teorijas Lietuvos valstybės susikūrimui. Čia, vadinasi, kyla šie klausimai, į kuriuos tegalima atsakyti tarptautinės teisės šviesoje: 1) kada Lietuva tapo sukurta, kaipo valstybė, tarptautinės teisės atžvilgiu? 2) Ar Lietuva buvo tarptautinės teisės subjektas, kitoms valstybėms ją dar nepripažinus? 3) Kaip buvo sureguliuoti svarbiausieji valstybės sukcesijos klausimai, kylantieji iš jos atsiskyrimo nuo Rusų imperijos?

a) *Kada Lietuvos valstybė tapo sukurta?*[30]) Valstybės buvimui nustatyti yra reikalingos šios sąlygos: teritorijos, tautos ir valdžios buvimas.

Ar šios sąlygos *jau buvo*, Tarybai paskelbus Lietuvos nepriklausomybę 1918 m. vasario 16 d.? Į šitą klausimą turi būti atsakyta *neigiamai*. *Teritorija* ir *tauta* tada buvo, bet *valdžia*, trečiasis ir kai kuriais atvejais lemiantis valstybės elementas, nepaisant nepriklausomybės paskelbimo, buvo ne lietuviška, bet *vokiška*, vadinasi, ji buvo Vokietijos valstybės okupacinės administracijos įgyvendinama. Lietuvos Taryba nebuvo valdžia valstybinės valdžios prasme, bet bejėgis patarimo organas prie okupacinės administracijos. Ši Taryba, galima sakyti, buvo laikina lietuvių gyventojų atstovybė, mandatarius be mandato arba, vokiečių privatinės teisės atžvilgiu tariant, „Geschäftsführer ohne Auftrag" (reikalų vedėjas be įgaliojimo), kuris tik paskui turėjo gauti savo veiksmams pritarimo iš tautos pusės. Vienu žodžiu, Lietuvos Taryba dar nebuvo valdžia nei valstybinės, nei tarptautinės teisės atžvilgiu. Tuo būdu 1918 m. vasario 16 d. nepriklausomybės paskelbimas tebuvo Lietuvos valstybės susikūrimo procese tik pirmoji stadija.

Eisime prie tolesnio tyrinėjimo. Ar negalima buvo laikyti Lietuva valstybe tarptautinės teisės atžvilgiu, Vokietijai ją pripažinus 1918 m. kovo 23 d.? Ir tada Lietuva dar *nebuvo* valstybė tarptautinės teisės prasme ir štai kodel.

Nežiūrint Vokietijos kaizerio Wilhelmo iškilmingo pripažinimo, Lietuva tebeliko vokiečių kariuomenės okupuota teritorija, kuri priklausė *vokiečių valdžiai*. Tiesa, pripažinimas iš Vokietijos pusės turėjo tuo laiku didelės politiškos reikšmės Lietuvos susikūrimo procese. Tačiau pripažinimas, kaipo toks, valdžios nesudaro. Naujosios valstybės pripažinimas iš senosios valstybės pusės sudaro pirmajai galėjimą veikti antrosios atžvilgiu, arba, tikriau sakant, leidžia naujai susikūrusiai valstybei šį tarp-

[30]) Visi istorijos faktai paremti d-ro *J. Basanavičiaus* brošiūros „Dėliai vasario 16 d. 1918 m. Nepriklausomybės paskelbimo" ir *P. Klimo* „Der Werdegang des litauischen Staates" daviniais.

tautinės teisės „Handlüngsfähigkeit" įgyvendinti senosios valstybės atžvilgiu[31]).

Bet šisai pripažinimas, kaipo toks, nesudaro valstybės. Ji susikuria, kaipo faktas, iš trijų elementų, — teritorijos, tautos ir valdžios, — ji tampa valstybe tarptautinės teisės prasme, esant valdžiai, faktinai sugebančiai vykdyti valstybines funkcijas.

Tokios valdžios Lietuva neturėjo nė 1918 m. liepos 9 d., Tarybai išrinkus hercogą von Urachą Lietuvos karaliumi ir paskelbus save Valstybės Taryba.

Lietuvatuo laiku turėjo: 1) Valstybės Tarybą, 2) šios Tarybos išrinktą karalių, bet vis delto Lietuva tada dar nebuvo valstybė tarptautinės teisės prasme del anksčiau nurodytos priežasties. Lietuvos valstybės susikūrimo procesas dar nebuvo baigtas.

1918 m. spalių 11 d., susidarius pirmajam Ministerių Kabinetui, ir 1918 m. lapkričio 13 d., išleidus „Lietuvos Valstybės Konstitucijos pamatinius dėsnius", Lietuvos valstybės gimimo valanda jau buvo arti, bet vis delto valstybės susikūrimo procesas dar nebuvo užbaigtas.

Lietuva tada jau turėjo savo lietuvišką valdžią. Bet dar klausimas, ar ta valdžia tikrai galėjo savo funkcijas įgyvendinti, ar ji nebuvo tik valdžios fikcija (Fiktion einer Gewalt)? Turint galvoj tų laikų aplinkybes, tenka ši valdžia laikyti valdžios fikcija ir štai kodel.

1918 m. lapkričio 11 d, susidarius pirmajai Lietuvos vyriausybei, *faktinos* valdžios įgyvendinimas Lietuvoj buvo vokiečių okupacijos įstaigų rankose, nors jos jau pradėjo perduoti savo funkcijas Valstybės Tarybos organams. Todel tiek Valstybės Taryba, tiek Ministerių Kabinetas, nežiūrint jau išleistų Laikinosios Konstitucijos dėsnių, negalėjo savo faktiną valdžią įgyvendinti, nes valstybinis aparatas dar negalėjo pilnai veikti. Del jau minėtos priežasties negalėjo būti sudaryta pilna teisinė tvarka šalies viduje.

Lietuvos valstybės susikūrimo procesas tuo laiku buvo *paskutinėj savo stadijoj.*

Šio proceso užbaigimas įvyko 1919 m. sausio mėn. gale, susidarius antrajam Ministerių Kabinetui, kuriam esant buvo baigtas Lietuvos kariuomenės organizavimas. 1919 m. sausio 9 d. buvo išleistas laikinas įstatymas apie pilietybę ir 1919 m. sausio 16 d. buvo sušauktas Tarybų komitetų suvažiavimas.

Lietuva tada turėjo savo kariuomenę, savo piliečius, įstatymų leidimo organą ir visų pirma faktiną įstatymų leidimo ir vykdymo valdžią.

Ši valdžia, kuri galėjo, įvesdama priverstinę karo prievolę, suorganizuoti kariuomenę, ir kuriai piliečiai faktinai buvo pa-

---

[31]) Apie tai plačiau antrojoj šio darbo daly, kur atskirai gvildenamas pripažinimo klausimas.

klusnūs, jau galėjo faktinai įgyvendinti savo funkcijas. Tuo būdu 1919 m. sausio mėn. jau buvo visos valstybės susikūrimui nustatytos sąlygos[31a]).

Lietuvos valstybė 1919 m. sausio mėn. galę tapo sukurta tarptautinės teisės atžvilgiu.

b) Lietuva kaipo tarptautinės teisės subjektas.

Lietuvos susikūrimas tarptautinės teisės prasme tapo 1919 m. sausio mėn. gale neginčijamu faktu. Dabar kyla klausimas, ar Lietuvos valstybė, tuo laiku dar kitų valstybių nepripažinta (nei „de facto", nei „de jure"), buvo tarptautinės teisės subjektas. Konkrečiai sakant: 1) ar Lietuvos valstybė tada turėjo tam tikras teises bei prievoles kitų, ją dar nepripažinusių, valstybių atžvilgiu; 2) ar jos aktai, kurie ir prieš kitų valstybių pripažinimą turėjo įstatymų galios, taip pat turėjo galios ir tarptautinės teisės atžvilgiu.

Sprendžiant šiuos klausimus, reikia turėti galvoj štai kas: Lietuva, kaipo valstybė, yra susikūrusi, jos valdžia leidžia įstatymus, reikšmingus tarptautinės teisės atžvilgiu[32]), ir siunčia į užsienį[33]) savo atstovus, kurie vyriausybės vardu prašo kitas valstybes pripažinti Lietuvos valstybę, bet kol kas pripažinimas dar nesuteiktas[34]).

Taigi kyla klausimas, ar Lietuva tada vis delto buvo tarptautinės teisės subjektas?

Už *neigiamąjį* atsakymą į šį klausimą, kai kurių pripažinimo teorijų nuomone, kalba tas faktas, kad Lietuva dar tada nebuvo daugelio valstybių pripažinta (nei „de facto", nei „de jure").

Už *teigiamąjį* atsakymą į pastatytą klausimą kalba šie faktoriai: 1) Lietuvos valstybės aktų pripažinimas *teisės aktais*, pav. Lietuvos vyriausybės išleistas laikinas įstatymas apie pilietybę buvo taikomas Anglijoj, Prancūzijoj ir kitose, Lietuvą tada dar nepripažinusiose, valstybėse Lietuvos tuolaikinių neoficialių atstovų, būtent tuo būdu, kad jie išdavinėjo liudymus, pasus ir kitus Lietuvos pilietybės dokumentus piliečiams, lig šiol gyvenusiems tų valstybių teritorijoj, kaipo rusų piliečiai. Iš to fakto matyt, kad šioms valstybėms jų dar nepripažintos Lietuvos valstybės aktai buvo teisėti, nes jos leido įgyvendinti tuos aktus savo teritorijoj; 2) Lietuvos vyriausybės derybos su kitomis valstybėmis tiek pripažinimo klausimu, tiek kitais tarptautinio sugyvenimo (internationaler Verkehr) klausimais. Iš to matyt, kad

---

[31a]) Žiūr. aukščiau valstybės susikūrimo teorijos.

[32]) Pavyzd., Lietuvos įstatymas apie pilietybę ir kiti.

[33]) Į Prancūziją, Angliją, Šveicariją ir kitas vakarų Europos valstybes.

[34]) Pripažinimas buvo suteiktas kiek vėliau iš pradžios „de facto", paskui „de jure". Apie tai plačiau antrojoj daly.

Lietuva, nors dar oficialiai visos eilės valstybių nepripažinta, buvo vis deltò užmezgusi tam tikrus tarptautinės teisės atžvilgiu reikšmingus santykius su jomis.

Turėdami tai galvoj, prieiname išvadą, jog Lietuvos valstybė pačiu susikūrimo faktu įgijo tarptautinės teisės subjektingumą, nors del dar neįvykusio daugelio valstybių pripažinimo ji negalėjo šį teislumą pilnai įgyvendinti nepripažinusių ją valstybių atžvilgiu.

c) Lietuvos valstybės sukcesijos klausimai.

Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas įvyko per: 1) *atsiskyrimą* (Rusijos imperijos pakraščio atsiskyrimas ir savarankiškos valdžios susidarymas — *Huberio* teorija) ir 2) nepriklausomybės (Verselbständigung) paskelbimą 1918—II—16.

Šisai Lietuvos susikūrimas negali būti aiškinamas, kaipo Lietuvos ir Rusijos 1920 m. liepos 12 d. sudarytos taikos sutarties padarinys *(Schönborno* teorija), ir todel Lietuvos valstybės sukcesija Rusijos atžvilgiu įvyko savaime ir nėra paremta minėta sutartimi.

Konkrečiai kalbant, Lietuvos valstybės sukcesijos klausimai buvo sureguliuoti taip:

1. *Lietuvos valstybės teritorijos teisinė būtis.* Šiai teritorijai nustatyti buvo imamas *faktinas valdymas*; vis delto Lietuvos suvereninės teisės buvo Rusijos pripažintos Maskvos sutartimi taip pat ir jos faktinai nevaldomoms teritorijoms.

2. *Lietuvos piliečių teisinė būtis.* Pilietybės klausimas buvo antrojo Ministerių Kabineto sureguliuotas 1919 m. sausio 9 d. laikinu įstatymu pagal tokią kombinaciją: gyvenamoji vieta, kilmės nustatymas, arba tik gyvenamoji vieta, arba tik kilmės nustatymas. Be to, optacijos ir kiti pilietybės klausimai buvo papildomai sureguliuoti sutartimi su Rusija ir pagaliau Klaipėdos Konvencija.

3. *Lietuvos tarptautinės teisės bei prievolės.* Bendrai pripažintieji tarptautinės teisės dėsniai buvo privalomi Lietuvai, kaip tik jai susikūrus, taip pat kaip visiems tarptautinės šeimos nariams, net ir ją dar nepripažinusių valstybių atžvilgiu, nes tai išplaukia iš Lietuvos susikūrimo ir tarptautinės teisės subjektingumo įgijimo fakto.

4. *Teisinės tvarkos nustatymas Lietuvos viduje.* Visai sutartinai su aukščiau išdėstyta teorija tasai klausimas buvo išspręstas ir praktikoj. Būtent, antrasis Lietuvos Ministerių Kabinetas paliko galioje rusų civilinę teisę, rusų 1903 metų baudžiamąjį statutą (kuris turėjo galios ir vokiečių okupacijos metu), o taip pat civilinį bei baudžiamąjį procesą su mažais pakeitimais.

5. *Lietuvos valstybės teisės bei prievolės turto atžvilgiu.* Rusijos valstybės ir savivaldybių nuosavybę Lietuvos valstybė paskelbė savo nuosavybe. 1920 m. liepos 12 d. taikos sutartimi

su Rusija šitas aktas buvo patvirtintas ir fisko turto atžvilgiu (str. IX). Taip pat buvo susitarta del archyvų ir svarbių Lietuvai mokslo bei istorijos dokumentų grąžinimo (str. X).

Kai del Lietuvos prievolės mokėti tam tikrą Rusijos skolų dalį, tai minėta sutartimi (str. XII p. II) Lietuva buvo aiškiai atleista nuo visokių panašios rūšies Rusijos kreditorių pretenzijų, kurių dalis pareitų mokėti Lietuvai; visokios panašios pretenzijos turi būti nukreiptos tik prieš Rusiją. Tuo būdu mes matome, kad *Schönborno* teorija kaip tik gali būti taikoma Lietuvos valstybės sukcesijos praktikai[35]).

G. Rutenbergas.

---

[35]) Antroji šito darbo dalis, būtent, apie Lietuvos pripažinimą ir įstojimą Tautų Sąjungon, bus išspausdinta kitame „Teisės" numeryje. Ten pat bus nurodyta visa literatūra iškeltais klausimais. *G. R.*

Psichiatrinė ekspertyza teismuose.

Bergždžia būtų kalbėti apie bendros medicininės ekspertyzos svarbumą teismui. Tačiau psichiatrinė ekspertyza tenka statyti į visai atskirą, išimtinę padėtį, atsižvelgiant į jos svarbų vaidmenį tiek baudžiamame, tiek civiliniame procese ir net visuomenės gyvenime (globos skyrimas, vedusių persiskyrimas ir kt.).

Šito rašinio tikslas yra ne tik nurodyti kai kurie psichiatrinės ekspertyzos dabartinės būklės trūkumai, bet taip pat išaiškinti tie atsitikimai, kada ir paprastas gydytojas nespecialistas gali daug nusverti, nustatydamas tiriamojo asmens ligūstumą. Dažnai bet kuris praktikas gydytojas, apsipažinęs su psichiatrijos pagrindais ir su veikiamaisiais įstatymais, gali savo iniciatyva labai daug nuveikti teismo byloje, žinodamas, kada, kame ir kuriuo būdu jis turėtų pasielgti. Tad gydytojas gali ne tik padėti teismui nustatyti tiriamojo asmens tikrą psichinę būklę, bet ir visiškai pakeisti proceso esmę, iškeldamas aikštėn paslėptą nuo teismo tiriamojo asmens veiksmų ir elgesio tikrąją prasmę ir priežastis.

Mano rašinys turi vien praktiškos vertės, nes kiekvienas laisvai praktikuojąs gydytojas gali būti ekspertu. Deja, iki pastarųjų laikų gydytojų tarpe galima sutikti pažiūrą į psichikos ligas, kaip į labai siauros specialybės dalyką, kuris liesti nereikalinga ir neapsimoka. Esti ir blogiau: pasitaiko gydytojų, laikančių psichiatriją neturinčią jokios svarbios praktiškos reikšmės gyvenimui, arba dar blogiau, — manančių, kad kiekvienas nemokša galįs psichiatrijoj gerai nusimanyti. O tuo tarpu psichika juk yra žmogui svarbiausia, ji yra sunkiausiai susekama sritis ir be galo daug nusveria visokeriopuose žmogaus žygiuose. Toksai dažnai kenkiąs psichiatrijos traktavimas galima išaiškinti nebent visišku šitos mokslo šakos nežinojimu arba iki šio laiko vyraujančiais medicinoje kraštutiniais gamtiškais protavimo ir tyrimo metodais. Visa, kas negalima šiurkščiais fiziniais metodais patirti, laikoma kaž kodel svetima medicinos mokslui. Čia, žinoma, ne vietoj būtų kalbėti, kiek apskritai kenkia ligoniams tasai pacijentų psichinės konstitucijos ir asmenybės ignoravimas, bet aš tik norėčiau pabrėžti, kad paprasto praktiko gydytojo nespecialisto, matančio įvairias psichikos anomalijas kasdieniniame gyvenime, vaidmuo teismo byloje gali būt daug svarbesnis, negu

funkcija pakviesto trumpam posėdžiui „apžiūrėti" tiriamąjį kaltininką eksperto, kuris tiriamojo nepažįsta ir nėra jo mateęs kasdieniniame gyvenime. Atsitikimai, kai ligonis paskiriamas globoti, kai jam faktiškai atimamas turtas, kaipo ligoniui, ir tuo tarpu jis verčiamas atlikti bausmę už padarytą patologišką nusikalstamąjį darbą, deja, gali būti realybė. Ir šitais atsitikimais daugiausia kaltas gydytojas.

Aukščiau jau buvo minėta, kad svarbiausioji psichiatrinės eksperityzos ypatybė yra faktinas, aktyvus įsikišimas bylon. Atidengti psichinę būtį, asmenybės struktūrą ir su ja susijusius elgesio motyvus ir priežastis — tatai yra jau nebe paprastas ligos pažinimas, bet dalyvavimas nustatant pakaltinamumą, resp., kaltybę.

Toliau, psichiatrinė ekspertyza, priešingai kitoms ekspertyzų rūšims, dažnai visiškai neturi objektingos medžiagos, ypač tyrimo metu, ir visus, reikalingus išvadai padaryti duomenis, gauna iš kitų asmenų, iš tardomosios medžiagos arba iš nespecialistų stebėjimų. Kartais, tik įsigilinę asmenybėn, galime suprasti motyvus pasielgimų, įvykusių visiškai kitais pobūdžiais, negu tatai išeina iš kaltinimų. Matome, kad tik psichiatrinė ekspertyza užsiima individinėmis asmens savybėmis ir psichinėmis apystovomis, veikusiomis tiriamąjį asmenį. Be to, psichiatrinei ekspertyzai dažnai tenka susidurti su periodiškai pasikartojančiomis būtimis. Būdamas sveikas teisme tiriamasai galėjęs būti nesveikas ir nepakaltinamas nusikalsdamas. Dažnai psichiniai ligoniai anaiptol nesimuliuoja ligos, bet ją slepia savo nenaudai. Jie visokiais būdais stengiasi įrodyti save sveikus esant ir net aiškina savo nusikalstamus darbus normaliais motyvais. Dažnai jie šmeižia patys save. Pigu suprasti, kad ne vien teisėjai, bet ir gydytojai nė manyti nemano apie ligą ten, kame pacijentas patsai laiko save visiškai sveiku.

Reikia dar turėti galvoje, kad psichiatrijos objektyvūs pagrindai yra nepastovūs, joje nėsama net tiksliai nustatytos terminologijos bei ligų klasifikacijos, todel tyrėjui tenka dažnai daryti išvadas asmeniškos intuicijos gabumais ir empirišku psicholigišku prityrimu. Čia tenka gilintis į tokias slaptas sritis, kurių jokia kita disciplina niekuomet nepaliečia.

Galiausiai, turime įsidėmėti, kad vien psichiatrinės ekspertyzos sprendžiami veiksmingumo ir pakaltinamumo klausimai. Įstatymo aiškiai nurodomos (Baudž. Stat. 39 str.) pakaltinamumo sąlygos. Iš tiriamojo reikalaujama: 1) kad jis galėtų numatyti savo darbo savybes ir reikšmę, kas juristų vadinama „libertas judicii" (sprendimo laisvė), ir 2) valdyti savo elgesį — „libertas consilii" (pasirinkimo laisvė). Štai kokius sunkius, kartais nulemiančius procesą, klausimus teismas patiekia spręsti ekspertams -psichiatrams.

Teismas kartais reikalauja nustatyti visai ne pakaltinamumą, bei štai ką: „kokio proto buvęs nusikaltėlis, darydamas pik-

tą darbą", arba net spręsti, ar galįs tiriamasai asmuo kartais atsidurti patologiškoje proto būtyje.

Suprantama, kad šitoks uždavinys dažnai esti nelengvas, ir tatai pareina ne nuo mokslo trūkumų, netikslių tyrimo metodų, mokslo pažiūrų nesuderinimo, asmeniškų tyrėjo savybių ir pan.. Esama dar ištisos eilės grynai formalių priežasčių. Todel laikau reikalinga trumpai nupiešti baudžiamojo proceso tvarką, kiek ji liečia ekspertą. Tatai svarbu kiekvienam gydytojui ir nušviečia jo vaidmenį, bylai einant.

Veikiamaisiais Lietuvoje įstatymais proceso eiga turėtų būti šitokia. Iš tardymo paaiškėjus, kad ligonis psichiškai serga, teismo tardytojas tatai privalo patikrinti, apžiūrėdamas kaltinamąjį su gydytoju, apklausinėdamas kaltinamąjį ir jam artimus gimines, ir patiekti visą bylą su gydytojo nuomone valst. gynėjui. Taip liepia Baudž. Proceso 353 straipsnis. Tad tyrimo iniciatyva pareina nuo tardytojo. Tardytojui nepastebėjus ligos pažymių, psichikos klausimas nebus nė keliamas — gydytojas nebus net kviečiamas. Svarbu pažymėti, kad tardytojas paprastai šaukia apskrities arba kurį artimesnį gydytoją, bet ne specialistą. Niekam iš šalies neįsikišus tiek šitoj paruošiamoj, tiek vėlesnėj proceso stadijoj, liga gali palikti nepastebėta. Ir tik turėdamas tardytojo išvadą, kad teisiamasis esąs psichiškai nenormalus, „valstyb. gynėjas pateikia psichinės ligos klausimą su savo išvada spręsti Apygardos Teismui" (B. Pr. 354 str.). Apygardos Teismas tvarkomajame posėdyje iš naujo ištiria kaltinamąjį, kviesdamas „medicinos inspektorių ir du Medicinos Skyriaus paskirtu gydytoju" (B. Pr. 355 str.). Ekspertai ištiria kaltinamąjį kartu su teismo nariais, ir išvada padaroma bendrai visų teismo dalyvių; teismas gali su ekspertų nuomone ir nesutikti. Ekspertams leidžiama atsisakyti padaryti tikra išvada ir nurodyti reikalas tardymą papildyti arba ligonį toliau tirti ligoninėje. Ištyrimui pasibaigus, Apygardos Teismas arba bylą nutraukia, rasdamas kaltinamąjį sergantį, arba paskiria ligonį toliau tirti, arba, pagaliau, nerasdamas kaltinamąjį sergant, patiekia toliau spręsti bylą atviram Apygardos Teismo posėdy, kur ekspertai gali būt ir neklausiami. Tačiau praktikoje su prisiekusiais sprendėjais apygardos teismai pirmame tvarkomajame posėdyje niekuomet nepripažindavo iš karto, kaltinamąjį sveiką esant. Aiškiais ligos atsitikimais, teismas, pritardamas gydytojų nuomonei, bylą nutraukdavo, o abejojamais atsitikimais patalpindavo kaltinamąjį ligoninėn toliau tirti, kad gautų gydytojų nuomonę. Tad minėtasai pirmasis tvarkomasis posėdis beveik visada būdavo viena formalybė. Taip ir turi būti. Eksperto padėtis tvarkomajame posėdyje dažnai esti blogesnė negu rengiamajame tardyme. Net labai prityrę psichiatrai ekspertai, turėdami labai mažą medžiagos ir negalėdami ligonį kiek ilgiau tirti, paprastai negali per kokį pusvalandį tikrai nustatyti diagnozą. Todel paprastai ir tekdavo kaltinamasis siųsti į tam tikrą ligoninę; iš jos gavus tyrimo išvadas

būdavo jau skiriamas antrasis tvarkomasis posėdis ir, tik šitam antrajam posėdy nepripažinus del bet kurių priežasčių kaltinamąjį psichiškai sergantį, byla patekdavo į viešąjį posėdį, į kurį būdavo kviečiami ekspertai (dažniausiai — tyręs teisiamąjį ligoninėj gydytojas), turį teisės susipažinti su bylos medžiaga, klausinėti liudytojus ir tarti bei ginti savo nuomonę prieš teismą.

Išeina, kad ekspertas gali dalyvauti: 1) pas tardytoją rengiamajame tardyme; 2) uždarame tvarkomajame apygardos teismo posėdyje; 3) ligoninėje, esant reikalui, kaltinamasai tirti; 4) antrame tvarkomajame apygardos teismo posėdyje; 5) viešame apygardos teismo posėdyje.

Šitaip, trumpai suglaudus, atrodo formalinė ekspertyzos pusė, kuri, reikia pripažinti, visai patenkina tiek juridinį aparatą, tiek gydytojus. Vienintelis šitos tvarkos trūkumas yra ilgumas ir nerangumas. Tačiau šita tvarka žymiai apsaugoja tiek teismą, tiek ekspertus nuo skubaus klaidingo sprendimo. Tuo būdu galima gauti medžiaga, ir nėra reikalo skubintis su išvada. Tik, deja, mūsų ne visai laikomasi šitos tvarkos, ir visa ekspertyzos svarba sukraunama vieninteliam tvarkomajam posėdžiui. Tad pastarojo veikimas ir teks mums panagrinėti. Yra nusistojusi tvarka, jog teismui ir gydytojams turi užtekti vieno trumpo ištyrimo. Neturėtų prasmės aiškinti, kiek tasai įprotis neteisingas ir net teisingumui žalingas. Jau minėjome, kad išspręsti pakaltinamumo klausimas, tik vieną kartą kaltinamąjį ištyrus, beveik visada nėra galima. Tatai reikia žinoti, nes gana dažnai praktikai gydytojai, pašaukti teisman, lengvamaniškai daro išvadas, vadovaudamies pirmais įspūdžiais. Dažnai ir specialistas iš karto nepastebės ligos ten, kur jos iš tiesų esama. Pasitaiko, kad sunkiai sergančiam paranoikui net gydytojas specialistas duoda liudymą, kad neradęs ligos pažymių.

Bloga, kad nesame pratę šaukti ekspertus viešan posėdin. Teismas, spręsdamas be prisiekusiųjų posėdininkų, pasitenkina grynai formaliomis išvadomis, pirmojo tvarkomojo posėdžio padarytomis, ir dažnai tos, skubiai padarytos, paviršutinės išvados tampa galutinėmis.

Kas gi daryti, reikalaujant iš gydytojo tvarkomajam posėdy tuč-tuojau duoti atsakymą? Gydytojas visumet gali atsisakyti tuojau padaryti išvadas. Blogiausiu atveju jisai gali pasiremti B. Pr. 333 str., kuris net reikalauja iš eksperto ištirti tas kaltinamojo savybes, kurių tardytojas nėra pastebėjęs. Apskritai niekuomet nereikėtų varžytis atsisakymu tuč-tuojau duoti galutinę išvadą. Tiktai nemokša gali tatai laikyti nežinojimu, nes nemokšai visumet viskas paprasta ir aišku. Reikia tat visumet būti labai atsargiam, apibūdinant teisiamąjį sveiku; daug geriau šitokiais atvejais patalpinti tiriamasis ligoninėn. Simptomų nebuvimas nėra sveikatos įrodymas (*Bleuler*).

Reikia dar turėti galvoje, kad eksperto psichiatro uždavinys yra daug platesnis, negu kitos rušies eksperto. Psichiatras

ne vien tik nustato ligą. Dažnai teisiamasis esti psichiškai normalus, o jis yra padaręs nusikalstamąjį darbą, būdamas nepakaltinamas. Reikia pažinti asmuo, gyvenimo apystovcs ir salygos, teisiamojo aplinka, įpročiai, pažiūros ir jausmai, kad suprastume teisiamojo motyvus nusikaltimo metu. Juk tik žinodami asmens savybes ir veikiančius valią ir elgesį išorinius motyvus, galime atsakomingai spręsti nepakaltinamumo klausimą. Nepamirškime, kad čia nuo gydytojo nusimanymo, nuo stropaus ir pagrindinio tyrimo pareina ne tik žmogaus sveikata ir gyvybė, bet ir jo garbė. Jei teismas neduoda pakankamai tirti medžiagos, tai ekspertas turi jos reikalauti.

Tačiau ir šitam, nepaprastai svarbiam, eksperto vaidmeniui kliudo nenormali tvarka, pavedanti rimčiausią ekspertyzos dalį tvarkomajam posėdžiui. Šitame posėdyje teismas patiekia ekspertams du lakonišku klausimu: 1) kurio proto buvęs teisiamasis nusikalsdamas? 2) kokio jis dabar proto? Į šituos klausimus ekspertai turi taip pat trumpai atsakyti, nepridėdami jokių motyvų. Pigu suprasti, kad toks nevykęs įprotis visiškai iškreipia ekspertyzos esmę. Negalėdamas duoti teismui paaiškinimų ir neturėdamas progos įsigilinti dalykan, gydytojas jau nebus ekspertas. Tinkamai sutvarkytoj ekspertyzoj ekspertas turėtų duoti paaiškinimą viešame posėdy, kame dalyvauja abi šalys, ir kame galima savo išvadas paaiškinti ir motyvuoti. Aš čia pasikartoju, bet turiu galvoje, kad dažnai gydytojas, kategoriškai ir lengvai daręs išvadas neviešame tvarkomajame posėdyje, nejsivaizduoja visų savo galimų paklydimų pasėkų, kurios gali paveikti sprendžiamąjį teismo posėdį. Smulkiau nagrinėjau gydytojo eksperto veikimą tvarkomajame posadyje, nes, kaip sakiau, pas mus yra įsivyravusi nenormalinė tvarka, padaranti minėtą posėdį centraliniu ekspertyzos punktu. Tatai ypač svarbu turėti galvoje kiekvienam šaukiamam teisman gydytojui.

Teismo gydytoju, pakartoju, gali būti bet kuris laisvai praktikuojąs gydytojas. Nuo teismo tardytojo pareina kviesti gydytojas, jei įtartų tardomąjį esant nesveiką arba kad nusikaltimą padaręs, būdamas nesveiko proto. Nieko panašu neįtardams tardytojas, suprantama, nekels ir ekspertyzos klausimo. Čia ir iškyla nepaprastai svarbus laisvai praktikuojančio arba bendrai apskrities ir šiaip provincijos gydytojo vaidmuo. Gydytojas ne tik gali, bet tiesiog turi aktingai įsikišti tardyman, nurodydamas tardytojui, kad svarbu atkreipti dėmesys kaltinamojo psichikon. Tardytojas negali nuo to atsisakyti ir turi nors įrašyti gydytojo pareiškimą protokolan, ko jau užtenka tolesnei bylos krypčiai pakeisti. Ne mažiau yra svarbi tardytojo pakviesto gydytojo ir teikiančio paaiškinimų funkcija. Čia visa pareina nuo gydytojo sumanumo ir žinojimo. Tik gydytojas gali nurodyti tardytojui, į ką reikia kreipti dėmesys, kas yra ligai charakteringa, kuria linkme ir kuriuo būdu reiktų padidinti tardomoji medžiaga ir pan. Visa tatai yra be galo svarbu to-

lesnei proceso eigai. Nuo gydytojo daug kas gali pareiti, ir svarbu, kad šiuo ekspertu gali būti bet kuris gydytojas.

Kiek svarbus yra gydytojo dalyvavimas rengiamajame tardyme, gali parodyti kad ir šitoks atsitikimas. Ūkininkas P. maždaug prieš trejus metus pavogė dienos metu arklį nuo plytinės savininko, pas kurį jisai dirbęs. Vogdamas jis net pasipriešino. Iš to, kad vogimas buvęs visai atviras, tardytojo, matyt, įtarta kas nors nenormalu. Pakviestas apskrities gydytojas, ištyręs kaltinamąjį, nutarė, kad jis esąs psichiškai visai sveikas. Todel 1925 m. gegužės 18 d. P. atsidūrė Kauno Apygardos Teisme. Teismas pareikalavo iš eksperto, apžiūrėjus kaltinamąjį, patiekti išvadą. Apžiūrint jį teismo akyvaizdoj, jokių psichiškų trūkumų nepastebėta, ir todel ekspertas paprašė išvadą atidėti, kol pasisakys liudytojai. Sunku įsivaizduoti teismo nusistebėjimas, kai visi liudytojai ir net ieškovas parodė, kad P. sergąs periodiškais proto sutrikimais, ir kad beprasmė vagystė ištiko kaip tik viename tokiame priepuolyje. Tardytojas apie tai neklausinėjęs. Matyt, turėdamas gydytojo tvirtinimą, kad kaltinamasai esąs sveiko proto, tardytojas nerado reikalinga toliau tyrinėti teisiamojo psichiką. Liudytojai tik todel apie proto sutrikimus nieko nesakę, kad jų neklausę. Išsamiai apklausinėjus liudytojus del kaltinamojo proto, byla buvo visai kitaip pakreipta. Aišku, kad šitaip išsiaiškinusioje visai paprastoje byloje teismo sprendimas buvo padarytas tinkamas.

Aprašytu atsitikimu ekspertas buvo pakviestas viešan posėdin, nors tatai, kaip jau minėjau, yra pas mus išimtis.

Kiek tačiau bylų išsprendžiama tokių, kuriose gydytojų išvada apie visišką psichinį sveikumą (panašiai į aprašytą atsitikimą) teismo laikoma galutine ir kaltinamasai pripažįstamas normalus.

Teismas net nevisumet kviečia ekspertą viešan posėdin, gynėjams prašant. Žinau atsitikimą, kad buvo nubaustas kalėti kalėjime asmuo, kuris bučiuodamas įkandęs savo draugus, neturėdamas pykčio ir nebūdamas girtas. Gynėjas nurodė į nuotykio keistumą ir aiškų nenormalumą, bet ekspertyzos taip ir nebuvo daryta.

Jei teismas nekviečia ekspertų viešan posėdin, tai ekspertas visada gali nurodyti reikalą juos kviesti. Ir viešame posėdyje ekspertas turi susipažinti su byla, apklausinėti liudytojus ir daryti išvadas, tik visą bylą išklausęs.

Nenuostabu tad, jei kalėjime rastume psichikos ligonių. Teismui pripažinus teisiamąjį psichiškai normalų, jisai išleisti iš kalėjimo yra jau žymiai sunkiau.

Pravartu čia bus pakalbėti apie pačių ekspertų funkcijas.

Ekspertai turi veikti kiek galėdami sutartinai. Niekas tiek nediskredituos ekspertyzos, kiek ginčai teismo akyvaizdoj. Suprantama, kad, gydytojams kits kitam prieštaraujant, ekspertyza nustoja bet kurios vertės teismo akyse. Sakysime, visiškai ne-

įmanomas atrodytų šitoks atsitikimas. Č-is, buvęs apskrities viršininkas, būdamas kelionėje, ant kelio kažką gana be tikslo nužudęs. Ištyrus tvarkomajame posėdy, kaltinamasai buvo pripažintas esąs ligonis. Tačiau po kiek laiko buvo paskirta nauja ekspertyza. Tatai buvo labai nuostabu, nes juk žinoma, kad teismas neprivalo būtinai sutikti su ekspertais. Antroji ekspertyza kaltinamąjį vėl pripažino sergantį. Skiriama trečią kartą ekspertyza, ir vėl kaltinamasis randamas nesveikas. Galiausiai paskiria dar ketvirtą ekspertyzą, ir jis randamas sveikas! Netenka nė kalbėti, kiek tokie faktai žemina teismo ekspertyzos ir, apskritai, mokslo autoritetą.

Toliau, ekspertai turi būti labai atsargūs, nustatydami simuliaciją. Psichinės ligos simu iacija pasitaiko labai retai. Esama psichinių ligų simptomų, iš esmės labai panašių į simuliaciją (*Ganseri'o* simptomas ir kt.). Dažnai ligoniai tyčia atsakinėja, nė kiek nebodami klausimų — „Vorbeireden" (*E. Krepelin*), ir moką kiek simuliuoti psichinę ligą asmens beveik visi yra psichopatai arba kartais tikrieji proto ligoniai. Įrodyti simuliacija visai nereiškia parodyti, kad tiriamasai yra psichiškai sveikas ir pakaltinamas (*E. Bleurer*, 145 p.). Apskritai, „didžia dauguma atsitikimų simuliuoti proto ligą imasi žmogus, turįs tikrai tos ligos pradų" (*Korsakov.* I t., 401 p.). *Serbski's* („Psichiatrija", 289 p.), pasiremdamas apyskaitomis didelių psichiatrinių įstaigų, į kurias patenka labai daug apygardos teismų ir naujokų šaukimo organų tiriamųjų, taip pat prieina išvadą, kad „apsimetimas pamišėliu pasitaiko be galo retai, tik kaipo išimtis". *A. Govsiejeva's* (Charkovas. „Proto ligų simuliacija ir patologiškas apsimetimas", 328 p.) tiesiog pasako, kad „simuliacijos klausimas gali iškilti tik tuomet, kai, atydžiai išnagrinėjus visus duomenis apie tiriamąjį, galima ligos įtarimas atmesti" ..., nes neturime nė vieno neabejotino simuliacijai pažinti charakteringo pažymio. Tokios pat nuomonės laikosi ir v. *Krafft-Ebing'as* („Teismo psichopatologija", 54 pusl.). Įrodytas apsimetimas nė kiek nepatvirtina esant sveiką psichiką. Minimas autorius patiekia net prityrusių psichiatrų nuomonę, kurie tiesiog tvirtina, kad apsimetimas pamišėliu pasitaiko tik nepilno proto asmenų". (*Jessen.* „Allgem. Zeitschr. f. Psych". XVI. H. 1). Apskritai, galima laikyti nustatyta, kad simuliacijos klausimas spręsti galima tik, ilgai ir atydžiai tiriant ligonį ligoninėj. Ir ligoninėse lyg tyčia nepaprastai retai, kaip minėjome, pasitaiko tiriamųjų tarpe sveiki. *Sanders'as* (*Daldorf'o* įstaigoj Berlyne) ir *Fritsch'as* (—Jahrb. f. Psych." VIII, 1, 2) rado tarp tiriamųjų tik 1 % sveikų. Tatai parodo, kaip retai sveikieji griebiasi šitokio kraštutinio būdo — apsimesti pamišėliu. O pas mus, pasirodo, apsimetimai teisiamųjų tarpe (o gal geriau būtų pasakius, juristų palinkimas įtarti ligą ten, kur jos nėsama) pasitaiko labai dažnai. Tauragės Psichiatrinės ligoninės apyskaitose randame, (*Dr. J. Blažys.* „Medicina" 1923 m. Nr. 10 ir 1924 m. Nr. 3), kad iš teismo atsiųstų tirti būta sveikų 1923 m. 31% ir 1922 m. 46%.

Toliau, niekuomet nereikia stengtis proto sutrikimas būtinai priskirti prie kurios nors žinomos ligos formos. Paprastai eksperto nė neklausiama ligos vardo, o jei neprityręs juristas ir duotų panašų nereikalingą paklausimą, tad reikia teismui paaiškinti, kad ligos pavadinimas nėra ekspertyzai svarbu. Tinkamai liga pavadinti sunku net klinikoj ir juo labiau teisme. „Nevykusiai pavadinęs ligą gydytojas diskredituoja visą ekspertyzą" (*Korsakov*, 521 p). Labai dažnai ekspertai randa „proto neišsivystymą", o Baudž Stat. 39 str. yra kiek neaiškiai suredaguotas. Ten kalbama apie „proto neišsivystymą, pareinantį nuo kūno trūkumo arba ligos". Ir jei gydytojų, be „neišsivysčiusio proto" nerandama dar kurio kito kūno trūkumo, tai teisėjai kartais nenori pripažinti teisiamąjį nepakaltinamą. Todel, ištiriant ligonį vieną kartą, visada geriau yra savo nuomonė kiek apibendrinti, būtent pripažinti bendrai esamą proto ligą, tikros jos formos nenustatant.

Ekspertyzos metu gydytojui reikia būti visiškai objektingam, nereikia pamiršti, kad jis nėra nei liudytojas, nei teisėjas, o tik, anot *Koni*, „mokslo faktų teisėjas" ir turi išaiškinti teismui, kiek dvasios ligos procesai yra veikę kaltinamojo valią ir žygius. Jis ne tik pasako faktus, kaip liudytojas, bet dar aiškina teismui jų reikšmę ir padaro moksliškas išvadas. Dažnai ekspertai nukrypsta teisėjo rolėn arba del asmeniškų simpatijų imasi ginti katrą pusę, o teismas toli gražu ne visada juos nuo šitos klaidos sulaiko. Ekspertas, vis tiek kas jį pakviestų, neturi pamiršti, kad teisme jis yra vien mokslo atstovas, kuriam nesvarbu juridinis bylos išsprendimas. Jam neleistina paliesti kaltybės laipsnis, bausmės būdas arba apibūdinti byla moraliniu atžvilgiu. Reikėtų tad laikyti visiškai neteisinga kartais teisme gynėjų praktikuojamas eksperto kvietimas. Nors tatai nėra malonu, bet tiek teismas, tiek bylininkai šitais atsitikimais laiko ekspertą gynėjų padėjėju. Suprantama, kad tatai mažina ekspertyzos reikšmę. Ekspertą turi kviesti tiktai teismas, ir tik tuomet ekspertas yra nepriklausomas, jo parodymai turi sprendžiamos vertės, ir teismas juo visiškai pasitiki.

Tokiu tad būdu eksperto uždavinys yra moksliškai ištirti ir išaiškinti teismui dvasinė teisiamojo būtis ir tuo padėti išspręsti jo pakaltinamumo klausimą, o „kuriuo keliu ekspertas priėjęs galutinę išvadą — tatai palieka dalyku jo asmens ir mokslo sąžinės", kurią „įrodinėti teismui pastabomis ir citatomis visiškai nepritiktų, nes teismo ekspertyza nėra pranešimas mokslo draugijoj arba specialinis straipsnis" (*Greidenberg*. „Teismo psichiatrinė ekspertyza kriminalinėje byloje". Petrogr. „Pravo" 1915 m. 28 p.). Tikslui pasiekti išvados planan būtinai turi patekti: 1) teisiamojo praeities istorija ir analizė; 2) jo psichinės-fizinės asmenybės charakteristika; 3) visų apystovų, stūmusių nusikalsti, išvardymas; 4) įvertinimas aplinkos, kurioje padarytas nusikaltimas; 5) teisiamojo dvasinė būtis prieš nusikalstant, nusikaltimo

metu ir po to; 6) bendra išvada, kurioj reikia atsakyti į du teismo patiektu klausimu: a) kokio proto buvęs teisiamasis nusikalsdamas, ir b) kokia yra dabartinė jo proto būtis, kitaip tariant, ar jis yra pakaltinamas, ar ne, arba jo pakaltinamumas yra sumažėjęs (žiūr. *Greidenberg'o* 422 pusl.).

Šitokia išvada arba pareikštu tolesnio tyrimo reikalingumu pasibaigia psichiatro eksperto funkcija baudžiamoje byloje.

Iš pasakyto aišku, koks platus ir atsakomingas gali būti eksperto darbas, jei jis rimtai imtųsi sunkių savo pareigų ir jei jam nedarytų kliūčių.

Civilinėje byloje (testamentui, sutartims panaikinti, vedusiems perskirti, veiksmingumo bylose ir pan.) eksperto padėtis dar keblesnė. Baudžiamoje byloje prokuratūra neturi turėti asmeniškų išskaitliavimų, simpatijų. Prokuroras turi siekti tik išaiškinti teisybę ir, ekspertui pakankamai išaiškinus teisiamojo psichiką, teismas gali bylą nutraukti. Gynėjai paprastai susirūpinę rasti arba švelninančias kaltę aplinkybes, arba įrodyti teisiamą į esant nepakaltinamą. Visiškai kitokia atrodo civilinė byla. Čia visa pagrįsta piniginiu, medžiaginiu išskaitliavimu. Abi šali bylinėjasi del pinigų ir kovodamos griebiasi įvairiausių priemonių, kad laimėtų sau naudingą eksperto nuomonę. Daug padaro jų gudrumas, suktumas ir visokios kitos priemonės. Eksperto padėtis, patekus tarp dviejų šalių, besirungiančių del pinigų, esti labai nemaloni ir tiesiog nepakenčiama. Eksperto turimoji medžiaga taip pat dažnai esti nepakankama ar abejotina. Patalpinti ligoninėn tiriamasai ne visada galima. Kartais byla liečia mirusį ir praėjusius įvykius. Tenka naudotis liudytojų parodymais, kurios nors šalies pristatomais dokumentais. Visa supinama, sukeičiama, suklastojama tyčia. Kiekvienos šalies advokatai pastato savo liudytojus, ir patys faktai ima kits kitam prieštarauti. Apskritai, sunku susigaudyti šitoj, su tikslu sukeltoj, painiavoj, o be to, dar norima ekspertas sukirsti, supainioti, sukompromituoti jo parodymai. Reikalinga nepaprastai daug atsargumo ir patvaros, ypač jei gydytojas paklius civilinėn bylon pirmą kartą ir nesuvokdamas savo padėties ims atvirai kalbėti daug nereikalinga.

Visa tatai nėra taip bloga, jei ekspertas teismo pakviestas. Tuomet ekspertas daug laisvesnis, teismas jį pakankamai gerbia ir seka, laikydamas savo padėjėju, bet ne vienpusišku priešininku, su užsibrėžtu tikslu supinančiu ir temdančiu bylą. Bet blogiausia būti bylininkų pakviestiems ekspertams. Tokia kvietimo tvarka turėtų būti panaikinta. Savaime suprantama, kaip biauru girdėti toksai ekspertų ginčas viešame teismo posėdyje. Advokatų ginčai yra priprastas reiškinys — tatai glūdi jų profesijoj. Tačiau kai gydytojai imasi visai jiems netinkamų priemonių, pasiremia šaltiniais, citatomis, garsiomis mokslininkų pavardėmis ir pan., — išeina jau nebe tik gydytojų etikos pagrindų griovimas, bet ir mokslo ir savo vardo kompromitavimas. Išeina, lyg jie norėtų teismui įrodyti savo mokslišką vertę ir sąžiningumą ir, prie-

šingai, — pažeminti ir iškoneveikti savo kolegas, ginančius piniginius priešininko reikalus. Nenuostabu, kad šitais atsitikimais teisėjai neslepia savo nepasitikėjimo ekspertais, o advokatai laiko *savo ekspertą* pagelbininku, kuriam visai nesvarbu žiūrėti mokslo teisybės.

Kol dar šitokios tvarkos esama, reikia, kad ekspertai veiktų iš vien ir darytų galutinę išvadą, trumpai ir konkrečiai pasakydami savo nuomonę. Jokiu būdu jie neturėtų ginčytis ir disputuoti teismo salėje. Aišku, kad teisingiau būtų nedalyvauti teisme privačiai prašant, bet tik kviečiant teismui. Tačiau, kol šitoks įprotis nėra įstatymo panaikintas, ekspertas, kas jis būtų, kur ir kada tatai atsitiktų, niekuomet neturi užmiršti, kad jis yra tik teismo, o ne kurios nors šalies nešališkas padėjėjas.

Dr. V. Kutorga.

Advokatai teisėjų rolėje.

1924 m. gegužės 16 dieną priimtu įstatymu, kuris buvo išspausdintas to paties mėnesio 31 d. „Vyr. Žin." Nr. 160, Lietuvoje buvo įvestas naujas, iki to laiko neveikęs institutas—prisiekusiųjų advokatų dalyvavimas teismo darbe, bylas sprendžiant. Šis įstatymas nustojo veikęs nuo 1927 m. sausio mėn. 1 d. („Vyr. Žin." Nr. 238). Tokiu būdu jis veikė pustrečių metų. Vertėtų peržiūrėti, kokių vaisių davė šis bandymas, ar reikėjo toks įstatymas įvesti ir ar buvo reikalo jis naikinti.

Įstatymų leidimo srityje kiekvienas bandymas ir jo istorija turi didelės reikšmės ir duoda medžiagos įstatymų leidėjams, ir gal būt, iššiūrėjimas klausimo, kiek ir kokiu būdu advokatai gali ir turi eiti teismui pagalbon, jų darbuotei bus ne visai bergždžias. Jeigu proceso pagerinimas, teismo darbo pagreitinimas visumet buvo vienas iš svarbiausių krašto uždavinių ir rūpesčių, tai ypač dabar Lietuvoje visi žygiai, kurie gali patarnauti justicijos reikalams, turi atkreipti dėmesį tų sluogsnių, kurie užimti ir suinteresuoti teisingumo įgyvendinimu. Negalima pasitenkinti senais būdais ir šablonėmis priemonėmis: daug bylų — skirsime dar kelius taikos teisėjus, maža lėšų — padidinsime teismo ir žyminius mokesnius, advokatai užtęsia posėdį—neduokite jiems daug kalbėti ir t.t. Ar negalima vieton tokių vaikiškų priemonių rasti kokių nors naujų būdų teismo darbui pagerinti? Viena iš tokių priemonių ir buvo prisiekusiųjų advokatų kvietimas teismo sąstatui papildyti; ir jeigu šis institutas labai trumpai gyveno, tai aš dar nesakyčiau, kad jis palaidotas amžinai ir kad iš to bandymo nieko gera negalima išmokti, net ir kitoms aplinkybėms susidėjus. Jei maža tebuvo tam institutui pritariančių, tai ne pro šalį būtų jo šalininko balso paklausyti. Tam tikslui ir pavestos šitos eilutės.

Lietuvoje teismo sutvarkymas reikėjo atlikti gan nenormaliomis sąlygomis. Įsikūrus nepriklausomai Lietuvai, jau prie pirmų jos žygių teko įvesti teismai. Bet Lietuva 1918 metų pabaigoje ir 1919 metų pradžioje neturėjo nei pakankamų lėšų, nei pakankamo juristų skaičiaus ir prityrusių teisėjų. Pamažu tie trūkumai buvo naikinami, bet gyvenimas ėjo pirmyn, tremtiniai grįžo Lietuvon vis didesniais būriais, teismo reikalingumas didėjo, ir valdžia negalėjo pilnai patenkinti kilusių teisingumo srityje reikalavimų. Iš pat pradžios buvo vien tik Kauno ir Ma-

riampolės Apygardos Teismai, daug vėliau buvo įsteigtas Šiaulių Apygardos Teismas ir dar vėliau—Panevėžio. Ir nieko nuostabaus nebuvo tame, kad 1924 metais neišspręstų bylų skaičius Kauno Apygardos Teisme pasiekė 18.000. O kam gi nežinoma, ką reiškia, kad byla ilgą laiką guli neišspręsta. Pats gyvasis interesas, pats svarbusis reikalas dingsta ir nustoja prasmės, jei byla sprendžiama, keleriems metams praslinkus nuo jos iškėlimo. Neveltui 1864 m., įvedant procesualinius įstatymus, buvo garsinamas obalsis, kad teismas turi būti ne tiktai teisingas ir gailestingas, bet ir greitas. Skundų ir nepasitenkinimo del nenormalaus bylų sprendimo padėjimo buvo ne vien tik tarp šalių, kurios bylinėjosi. Jį ypač gyvai jautė advokatai, kuriems reikėjo gaišinti laikas ir pastangos, prašant, kad byla būtų paskirta, o šiaip žmonės suprato, kad del tokių paskyrimų reikią eiti kai kur pro užpakalines duris. Stojęs naujas Teisingumo Ministeris p. Tumėnas, jau pirmame savo pasikalbėjime su prisiekusiais advokatais atkreipė dėmesį į tai, kad reikią imtis priemonių bylų sprendimui pagreitinti, ir kad advokatai yra pasiryžę, kiek galima, eiti teismui pagalbon. Po to buvo teisėjų pasitarimai su advokatais, ir buvo išreikšta mintis iš advokatų pusės, kad užsigulėjusioms byloms išspręsti reikia, taip sakant, mobilizuoti advokatūra, šaukiant ją teismo posėdžiuosna. Buvo manyta, kad gulinčioms byloms spręsti galima daryti teismo posėdžiai iš trijų advokatų, arba vieno teismo nario ir dviejų advokatų. Bet pagaliau Teisingumo Ministerija išdirbo tą redakciją, kuri buvo paskelbta aukščiau minėtame įstatyme „Vyr. Žin." Nr. 160. Ir neprasilenksime su teisybe tvirtindami, kad kalbamojo įstatymo iniciatyva išėjo iš advokatūros tarpo. Bet to įstatymo pritaikymas praktiškai buvo nukreiptas į nevisai normalią vagą. Istatymas sako, kad prisiekusieji advokatai kviečiami teismo sąstatan, nėsant pakankamai teisėjų, o faktinai susidarė tokia praktika, kad jie buvo kviečiami kiekvienam posėdžiui, ir jiems visumet buvo duodama referuoti, o paskui sprendimams rašyti neproporcionaliai daugiau bylų, negu sprendė teisėjai. Ir šita aplinkybė buvo viena iš tų priežasčių, kad advokatų tarpe buvo sukeltas iš dalies nepasitenkinimas. Pagal įstatymą, išleistą 1924 m. gegužės mėn. 16 d., advokatams, pakviestiems papildyti teismo sąstatui, buvo uždėtos pareigos, numatytos Civ. Pr. įst. 327, 710 ir 768 str. ir Baudž. Pr. 502, 493 ir 880 str., t.y., pareigos referuoti bylas ir surašyti galutinėje formoje sprendimą. Su bylomis reikia susipažinti; įstatymas sako, kad bylą praneša pirmininko pavedamas teismo narys žodžiu arba iš rašto. Iš įstatymo prasmės išeina, kad pats pirmininkas nuo bylos referavimo atleidžiamas. Teismo praktika praplatina šitą privilegiją ir pirmininkaujantiems posėdžiuose teismo nariams. Kada klausimas ėjo del teismų išvalymo nuo užsigulėjusių bylų, galima buvo reikalauti intensyvesnio darbo ir iš teisėjų pusės ir laukti, kad ir pirmininkaująs teismo narys referuos atatinkamą bylų dalį; bet tai

neįvyko, ir dėliai to advokatams buvo duodama referuoti pusė paskirtų bylų, o kartais ir daugiau negu pusė. Įstatymas nenurodo čia advokatų skyrimo tvarkos. Praktika išdirbo ją tokiu būdu, kad Kaune skirti advokatus į Vyriausiojo Tribunolo ir Apygardos Teismo posėdžius pirmininkui nurodydavo iš eilės Prisiekusiųjų Advokatų Taryba, o provincijoje jie buvo kviečiami teismo pirmininko. Vyriausiasis Tribunolas, kaip ir Apygardos Teismas, nereikalavo, kad būtinai dalyvautų posėdyje tas advokatas, kuris buvo paskirtas. Jis galėjo susitarti su kitu draugu del pavadavimo. Ir šituo atveju teismas nestatė advokatams jokių kliūčių, kad tiktai atvyktų teismo posėdin prisiekusis advokatas. Iš įstatymo teksto, kuris rėmėsi straipsniais, kaip civilinio taip ir baudžiamojo proceso, aišku, kad advokatai galėjo būti kviečiami spręsti tiek civilinėms byloms, tiek baudžiamosioms. Bet iš tikrųjų Apygardos Teismas kviesdavo prisiekusius advokatus tiktai baudžiamųjų bylų spręsti, o Vyriausiasis Tribunolas — ir civilinių. Liko neaišku, kodel Apygardos Teismas niekuomet nekvietė advokatų civilinių bylų spręsti, nors jų buvo nemaža užsigulėjusių. Ir toji aplinkybė davė, gal būt ir be pamato, progos advokatams manyti, ar nėra čia nepasitikėjimo advokatais? Viena aplinkybė buvo aiškiai suprasta, kaipo nepasitikėjimas advokatais, būtent, buvo toks įvykis. Iš pradžių prisiekusieji advokai buvo Vyriausiojo Tribunolo šaukiami ir apeliacinių bylų spręsti del Kariuomenės Teismo sprendimų. Bet greit po to Kariuomenės Teismo Pirmininkas iškėlė protestą, ir Vyriausiasis Tribunolas nustojo kvietęs prisiekusius advokatus į tuos posėdžius, kuriuose buvo sprendžiamos Kariuomenės Teismo bylos. Šita aplinkybė sukėlė advokatų tarpe didelį nepasitenkinimą. Visos šitos mažos aplinkybės, kurios ilgainiui buvo galima pašalinti ar sušvelninti, vis delto neturėjo būti pagrindu patį institutą naikinti. Toliau buvo pastebėta, kad labai dažnai paskirtam posėdyje dalyvauti advokatui tekdavo tame pačiame posėdyje apleisti teisėjo krėslas ir eiti prieš tą patį teismą ginti, nes į tą posėdį pakliūdavo ir jo klijento bylos. Bet, toli gražu, toks nepasitenkinimas ir tokios smulkmenos negalėjo, kaip sakyta, iššaukti šio instituto naikinimą, tiktai, gal būt, reikėjo šį įstatymą plėsti, tobulinti ir apgalvoti, kaip jo veikimas sutvarkyti, nes pats įstatymas buvo savaime sveikas ir tikslingas. Ir šitai galima tvirtinti ne subjektyviai, bet objektyviai. Advokatų dalyvavimas teismo posėdžiuose, kaipo teisėjų, nebuvo naujas išradimas. Tai buvo naujiena tik Lietuvoje. Prancūzijoje toks pat įstatymas veikia nuo 1808 metų. Ten teismo posėdžiuose dalyvauja teisėjais ne tik prisiekusieji advokatai, bet jų pritrūkus ir padėjėjai. Sekanti ištrauka parodo, kaip sutvarkytas šis dalykas Prancūzijoje. *Remplacement de juges en cas d'empêchement.* Décret du 30 mars 1808, contenant règlement pour la discipline des cours et tribunaux—R. vo Organ. judic., p. 1493—. Art. 49. En cas d'empêchement d'un juge, il sera, pour compléter le

nombre indispensable, remplacé ou par un juge d'une autre chambre qui ne tiendrait pas audience dans le même temps, ou par des juges suppléants, en observant, dans tous les cas, et autant que faire se pourra, l'ordre des nominations. A défaut des suppléants, on appellera un avocat attaché au barreau, et à son défaut, un avoué, en suivant aussi lordre du tableau—. Les femmes avocates ne pourront être appeleés à siéger—V. L. I-er dec. 1900, infrà, sous l'article 1180.

Mes neturime nei statistinių, nei kitų žinių, kokių vaisių advokatų dalyvavimo institutas duoda Prancūzijoje, bet jau iš jo ilgamečio veikimo galima spręsti, kad šis institutas yra sveikas ir naudingas. Rusų juridinėje literatūroje man teko skaityti A. Krasausko straipsnis: „Къ реформѣ нашего гражданскаго процесса". Jisai irgi mano, kad kolegijos darbui palengvinti galima šaukti į teismo posėdžius po vieną prisiekusį advokatą, kaip daroma Prancūzijoje. „Toks jų dalyvavimas būtų naudingas tuo atžvilgiu, kad vieton garbės taikos teisėjų, žmonių, paprastai visai nenusimanančių nei procese, nei įstatymuose ir sėdinčių tiktai kaipo teismo dekoracija, atsirastų tikrieji, gero išsilavinimo ir praktiško prityrimo, juristai"*). Tiesa, Krasauskas prie to pastebi, kad prisiekusiems advokatams materialiniu atžvilgiu toks dalyvavimas būtų gana apsunkinąs ir gali iššaukti nepasitenkinimo. Aš ir linkęs manyti, kad ši materialinė skriauda paliko, gal būt, ne be reikšmės ir mūsų advokatų tarpe, sukeldama bruzdėjimą. Vargu ar galima tokiam bruzdėjimui duoti labai daug reikšmės, kadangi pirmiausia reikia žiūrėti salus rei publicae, o iš antros pusės, advokatų skaičiui padidėjus, ir jų darbas turėjo sumažėti. O darbo jie nemaža atliko, nes išsprendė pusę visų išspręstų bylų.

Kalbamojo įstatymo veikimas turėjo kraštui ne tik praktiškos reikšmės, būtent, greitino bylų išrišimą, bet jisai galėjo turėti, tinkamai veikiant, ir moralės reikšmės. Padėjus ranką ant širdies, negalima paslėpti tos negeistinos aplinkybės, kad tarp magistratūros ir advokatūros visumet buvo kažin koks nepasitikėjimas. Kas tą iššaukė, apie tai dabar nekalbėsime, nes tai pakreiptų mus į visai kitą istorijos srovę. Advokatūra ir teismas turi savo tradicijas, savo erškėčius ir laurus, ir kova tarp dviejų sričių talantų visumet virsta turnyru. Bet iš tikrųjų čia neturėtų būti jokio antagonizmo, o turėtų būti vienas tikslas — atrasti bylose tikrą teisingumą, advokatams einant teisėjams pagalbon, ir teismui atidžiai svarstant smulkmenas.

Taip į dalyką žiūrint, advokatai ir teisėjai virsta bendradarbiais viename ir tame pačiame dalyke. Tik viena specialybė labai lengvai virsta šablonizmu. Asmuo, pripratęs tiktai taikyti straipsnius, pagaliau gali virsti paprastu mechaniniu įrankiu. Taip pat, jei asmuo pripratęs visumet ginčytis, viską lengvai užgin-

*) Вѣстникъ Гражданскаго Права за 1914 годъ, № 3 стр. 94.

čyti, nesutikti su sveika nuomone, vargu ar gali būti pripažintas tikru del teisybės kovotoju. O sujungus tuodu elementu, susidaro toks sąstatas, kuris sudaro pusiausvirą tarp šių dviejų prieštaraujančių elementų. Iš kitos pusės, bendrai dirbant, ir advokatai įsitikins, kaip sunku kartais išspręsti byla, norint visai nešališkam ir teisingam būti, o teisėjai gali matyti, kiek advokatai gali pritaikyti byloms savo prityrimą. Galima sakyti, kad advokatai stovi arčiau prie gyvenimo, jie lengviau ir arčiau gali žinoti, kaip atsiliepia į krašto gyventojų interesus toks ar kitoks, ypač naujas, įstatymas, tas ar kitas įstatymo trūkumas ar neaiškumas. Taigi, nešdami savo prityrimą, gautą iš gyvenimo, iš įstatymo ir literatūros studijų, ir, apskritai, iš savo erudicijos į teismo pasitarimo kambarį, jie labai dažnai gali iššaukti iniciatyvą ir naujas mintis ten, kur viešpatavo rutina ir šablonizmas. Tad, suderinant tuos gaivalus, teismas gauna naujų jėgų, nemažų jėgų, tarp kitko neapmokamų, ir tiktai reikėjo įstatymo trūkumus pašalinti, įvesti daugiau tvarkos, bet šito įstatymo nenaikinti. Advokatų tarpe, gal būt, buvo nedaug to įstatymo šalininkų, nes kas gi nori atlikti sunkų darbą, negirdėdamas net pagyrimo, bet dažnai dar prikaišiojamas.

Teisėjų nuomonės del šito instituto spaudoje man neteko išgirsti; todel mano labai pageidaujama, kad del tos nuomonės viešai išsireikštų. Būtų labai naudinga taip pat sutikti del to instituto ir advokatų nuomonę, nes iš nuomonių įvairumo galima būtų atrasti teisybę. Jeigu bus rasta, kad kalbamas institutas buvo per anksti palaidotas, tai reikėtų jis atgaivinti?

Mykolas Cimkauskas.

Teisių mokslo dėstymas Prancūzijoj.

Prancūzų teisių mokslas yra vedamas semestrine sistema. Visas aukštasis mokslas išeinamas per trejus metus. Kiekvienų mokslo metų gale studentai turi išlaikyti visus egzaminus iš tų dalykų, kurie tais metais buvo dėstomi. Egzaminams daromos dvi sesijos: 1-ma birželio pabaigoj ir liepos mėnesį, 2-ra spalių—lapkričio mėnesiais. Studentai, kurie neišlaiko egzaminų, turi liktis kursui pakartoti. Dėstomieji dalykai yra šie: 1-mais metais: 1) Droit civil[1]), 2) Droit romain, 3) Histoire générale du Droit français, 4) Economie politique ir 5) Droit constitutionnel; 2-rais metais: 1) Droit civil, 2) Droit romain, 3) Droit administratif, 4) Droit criminel ir 5) Economie politique; 3-čiais metais: 1) Droit civil, 2) Droit commercial, 3) Procédure civlle, 4) Droit international privé, 5) Droit commercial complèmentaire, 6) Législation financière, 7) Législation coloniale, 8) Enregistrement (Notariatas), 9) Législation industrielle, 10) Droit international public, 11) Droit commercial maritime, 12) Procédure civile (teismo sprendimų vykdymo keliai), 13) Droit public.

Teisės filosofijai ir metodologijai neskiriama nė vienos valandos. Šių dienų katedra Paryžiaus universitete buvo įsteigta 1840 metais[2]), bet ji palaikyta vos keletą metų, vėliau nuo jos atsisakyta. Nuo 1850 metų iki pat Didžiojo Karo metų tas klausimas veik nejudintas. Kurie motyvai vertė prancūzus panaikinti tą katedrą, aš nežinau, nes medžiagos tuo klausimu niekur neteko rasti. Asmeniškai kalbant su profesorium p. Rolland, teko patirti, kad vyriausias motyvas buvęs tas, kad Paryžiaus universitetan stoją labai jauni studentai 18—20 m. Šitas sunkus mokslo dalykas jiems esąs veik neprieinamas. Mane šis argumentas ne per daug įtikino, nes man rodos, dalyko supran-

---

[1]) Dėstomųjų dalykų vardus neverčiu į lietuvių kalbą del to, kad jie visiems suprantami ir prancūzų kalba.

[2]) Bendras įvadas į teisės mokslus, pasak prof. May, buvęs dar aštuoniolikto šimtmečio pabaigoj. Tik vėliau, XII-siais metais,—skaitant nuo Didžiosios Revoliucijos,—sudarant privalomųjų mokslo dalykų sąrašą, trūkę teisės įvado. To reiškinio priežastis buvusi ta, kad Napoleonas, kaip ir visi despotai, aiškus visokios ideologijos priešininkas, pageidavęs, kad būtų mokoma įstatymų, o ne įstatymų dvasios — teisės.

tamumas pareina nuo jo dėstymo: tas pats dalykas galima išdėstyti paprasčiau, prieinamiau ir ne taip prieinamai. Tai pareina nuo profesoriaus pedagogiškų gabumų.

Kad bendrosios teorijos trūkumas būtų papildytas, tai profesoriai savo studentams rašomuose vadovėliuose duoda platesnių ar ne taip plačių bendrų dėsnių, kurie turi ryšio su dėstomuoju dalyku. Šitoks dalykas veda į partikuliarizaciją, kurios šių laikų profesoriai rimtai pradeda bijotis. Kad ir kuo giliausias būtų atskirų teisės mokslo disciplinų išvystymas, vis delto tai negali apsaugoti nuo partikuliarizacijos ir net nuo kazuistikos.

Specialinis doktorato kursas. Teisių fakultetai duoda šiuos doktoratus: 1. Romėnų teisės ir teisės istorijos, 2. Privatinės teisės, 3. Viešosios teisės ir 4. Politiškosios ekonomijos. Kiekvienas doktorantas, kad galėtų rašyti ir ginti doktorato disertaciją (thèse), privalo turėti du certifikatu[3]), pasirinktu paties kandidato iš aukščiau nurodytų dalykų.

I. *Romėnų teisės* ir *teisės istorijos* certifikatui gauti reikalinga išlaikyti šiuos egzaminus: 1 ir 2 Romėnų teisės (2 egzaminu, vienas iš jų gali būt Pandektai), 3. kandidato pasirinkimu, viešosios arba privatinės teisės istorija ir 4. kokį nors istoriškąjį dalyką, kuris yra fakulteto programos sąraše.

II. *Privatinės teisės* certifikatui gauti reikalinga išlaikyti 2 egzaminu iš civilinės teisės, vieną egzaminą iš teisės istorijos (kandidato pasirinkimu, iš romėnų teisės istorijos arba privatinės teisės istorijos) ir vienas egzaminas iš privatinės teisės, tik ne civilinės, dėstomos fakultete.

III. *Viešosios teisės* certifikatui nustatyti šie egzaminai: 1. Administratyvinės teisės, 2. Valstybinės teisės (droit constitutionnel), 3. Viešosios tarptautinės teisės ir 4. Viešosios teisės istorijos.

IV. *Politiškosios ekonomijos* certifikatui — 1. Bendroji politiškoji ekonomija, 2. Ekonominių doktrinų ir faktų istorija, 3. Ekonomijos ir finansų įstatymai, 4. kuris nors dalykas iš ekonominės srities, pasirinktas paties kandidato ir dėstomas atskiru dalyku fakultete arba kitoj aukštojoj mokslo įstaigoj.

Disertacijai temą pasirenka pats doktorantas iš tokio dalyko, kuris turėtų ryšio su aukščiau nurodytais certifikatams gauti dalykais. Pasirinktoji tema turi būt dekano aprobuota. Parašytąją disertaciją vertina jury iš trijų narių.

Disertacijos gynimas trunka pusantros valandos. Atsakomasis egzaminas negali ilgiau trukti kaip vieną valandą.

A. Tamošaitis.

---

[3]) Kiekvienas, kuris nori klausyti doktorato kursą, privalo turėti universiteto arba jam lygios aukštosios mokyklos baigimo diplomą.

Recenzijos ir bibliografija.

I. Šis tas iš prancūzų juridinės bibliografijos.

Prancūzų tauta yra didelės kultūros tauta. Visos kultūros ir mokslo sritys jos labai plačiai išvystytos. Tad ir teisės mokslas, kuris taip pat yra geras kultūros barometras, čia nėra atsilikęs. Juridinių mokslo veikalų yra labai daug, per trumpą laiką juose net susivokti sunku. 1926 metais išleista 2 stambiu tomu juridinės bibliografijos: „*Bibliographie d'Ouvrages de droit, jurisprudence, economie politique, sociologie*“, kur tik autoriaus pavardė, knygos pavadinimas ir datos, taip pat leidėjo adresas tepažymima.

Aš čia pasitenkinsiu nurodęs prancūzų juridinės ltteratūros tik dalelę.

a) Teisės filosofija ir metodologija.

Šiam dalykui Prancūzijoj visai nėra atskiros katedros, ir todel teisės filosofijos mokslas čia, palyginus su Vokietija, yra gerokai atsilikęs.

Šitas dalykas aiškiai pasako, kodel prancūzų teisės filosofijos mokslas, palyginus jį su vokiečių, yra gerokai atsilikęs. Tai konstatuoja ir pats prancūzai: Georges Renard savo veikale „Le Droit, La Justice et La Volonté“, Gaston May „Introduction à la science du Droit“ ir kiti. Kai teisės filosofijos nedėsto, tai ir literatūra tuo klausimu yra silpnoka.

Visa literatūra, kuri liečia bendrąją teisės teoriją, neskaitant jau gerokai pasenėjusių veikalų, k.a. Eschbach, *Introduction générale à l'étude du droit*, Paris, 1856 m. 3-ji laida; Bélime, Philosophie du droit ou Cours d'Introduction à la science du droit, Paris, 1844. 2 tomai, yra naujesnių laikų. Čia nurodytini šie dalykai:

1. **G. Aron,** *La guerre et l'enseignement du droit*, Paris, 1918, to paties autoriaus išėjo ir antra brošiūra 1920 metais, pavadinta: „*L'enseignement du droit et la formation du citoyen*“.

2. **M. Barasch,** *Le socialisme juridique et son influence sur l'evolution du droit civil en France à la fin du XIX et au XX siècle*, Paris 1923 m.

3. **D. Bellet,** *Les mépris des lois et ses conséquences socialeš*, Paris, 1918.

4. **Georges Renard**: „*Le Droit, La Justice et La Volonté*“ Conférences d'Introduction à l'étude du droit, Paris 1924 m. To paties autoriaus 1925 metais išėjo antra serija paskaitų, užvardintų: „*Le Droit, La Logique et Le Bon Sens*“. Kaip pats šių dviejų knygų užvardinimas rodo, šiose knygose autorius, garsaus valstybinės ir administracinės teisės profesoriaus Hauriou mokinys, Nancy profesorius, teisę gvildena įvairiais santykiais su jai artimais fenomenais, tuo pačiu stengiamasi iš vienos pusės apibrėžti teisės sąvokos konturą, o iš kitos pusės išaiškinti tais konturais apibrėžtą teisę.

5. **Beudant**, *Le droit individuel et l'Etat. Introduction à l'étude du droit*, 3-ji laida, 1920 m., Paris.

6. **J. Bonnecase**, *L'école de l'exégése en droit civil. Les traits distinctifs de sa doctrine et de ses méthodes d'après la profession de foi de ses plus illustres représentants*“.

La notion de droit en France au XIX siècle. Contribution à l'étude de la philosophie du droit contemporaine, Paris 1919

7. **L. Bourgès**, *Le Romantisme juridique*, Paris 1922.

8. **J.Brückner**, *Essai sur la nature et l'origine des droits, en déducation des principes de la science philosophique du droit*, 2-ji laida Paris, 1918 m.

9. **Capitant**, „*Introduction à l'étude du droit civil*“ 4-ji laida 1923 m. Paris. Šitas veikalas prancūzų juridinėj literatūroj labai vertinamas, jame labai gyvai ir moksliškai išdėstyti teisės pagrindai.

10. *La cité moderne et les transformations du droit*, sudėtinis keletos garsių mokslininkų darbas, susideda iš: **Hauriou**, *La théorie de l'institution et de la fondation* — **Bonnecase**, *Où en est le droit civil?* — **Renard**, *Souveraineté et parlamentarisme* — **Rolland**, *La démocratie et la décentralisation en France* — **Cuche**, *La législation du travail et les transformations du droit*. Paris, 1925.

11. **F. Gény**, *Science et technique en droit privé positif*, Nouvelle contribution à la critique de la méthode juridique. Labai geras, prancūzų mokslininkų vertinamas, veikalas. Išleistas atskirose keturiose knygose. 1-mas tomas apima: „Introduction. Position actuelle du problème du droit positif et éléments de sa solution“; 2-ras tom. „Elaboration scientifique du droit positif“ (L'irréductible droit naturel); 3-sis tomas „Elaboration technique du droit positif“; 4-sis „Rapports entre l'elaboration scientifique et l'élaboration technique du droit positif (Le conflit du droit naturel et de la loi positive“), Paris, 1915—1924.

12. **F. Gény**, *Méthode d'interpretation et sources en droit positif*. Essai critique, 2-ji laida, 2 tomai, 1919 m.

13. **G. Cornil**, *Le droit privè. Essai de sociologie juridique simplifice*. Paris, 1924.

14. **P. Cuche**, *En lisant les juristes philosophes*, Paris, 1919 m.

15. **Dcscamps,** *Le monde du droit. Essai sur la gravitation juridique et l'évoliution civilisatrice, Paris 1922.*

16. **L. Duguit,** *Les transformations gènèrales du droit privé depuis le code Napolèon,* 1920.

17. **Lacroix,** *Mysticisme juridique et mysticisme social,* Toulouse, 1924.

18. **H. Levy-Ullmann,** *Elèments d'introduction gènèrale à l'ètude des sciences juridiques,* 1-ji dalis: *La définition du droit,* 1917.

19. **H. Levy-Ullmann,** *Vers le droit mondial du XX siècle,* 1923.

20. **J. May,** *Introduction à la science du droit,* Paris 1925,

21. **E. Meyer,** *La philosophie politique de Renan,* Paris 1923.

22. **E. Roguin,** *La science juridique pure,* 3 tomai, Lausanne, 1923. Šis gilusis mokslo veikalas labai vertinamas ir vokiečių mokslo literatūroj; kiti prancūzų mokslininkai lyg ignoruojami, matyti, kad ir čia daugiausia reikšmės turi paprasta tautinė ambicija.

23. **A. Roussel,** *Le droit, pierre fondamentale des sociétés.* Mais qu'est le droit? (Lutte pour la compréhension de ce qu'est le droit) Nice, 1924.

24. **Roussel,** *Dieu et le Droit,* (Etude sur le droit naturel) 1917.

25. **Roussel,** *Les trois lois naturelles qui sont à la base du droit,* 1917.

26. **Roussel,** *Qu'est le Droit?* 1918.

27. „ Nécessité d'une charte du Droit, 1917.

28. „ L'organisation et la morale du Droit, 1918.

29. **A. Vatesnin,** *Traitè de droit naturel,* 1-mas tomas: *Les principes,* 1922. 2-ras: *L'ordre humain,* 1925,

b) Civilinė teisė.

Gal nė viena kita teisės mokslo šaka nėra taip plačiai ir giliai išstudijuota, kaip civilinė teisė. Pakanka pasižiūrėti į universiteto kursą, kad tuč-tuojau pastebėtume, jog civilinės teisės mokslui skiriama pirmoji vieta. Iš šio dalyko visada būna rašto egzaminas, kurių yra po 2, antrasis pareina nuo burto traukimo. Iš civilinės teisės mokslo literatūros, kurios dalis, kaip matyt iš aukščiau patiekto sąrašo, jau nurodyta, tegaliu nurodyti vos keletą plačiausiai vartojamų moderniškų veikalų.

1. **Colin et Capitant, Cours élémentaire de droit civil français** 3 tomai, 3-ji laida 1921—1922 m. Paris. Norintiems gerai pažinti prancūzų civilinę teisę šis gilus mokslo veikalas yra labai rekomenduotinas.

2. **Planiol,** *Traite elementaire de droit civil,* 2-vi paskutinės laidos 8-ji ir 9-ji išėjusios 1921—1922 m.; 3 tomai. Šis

pastarasis veikalas taip pat labai aukštai vertinamas kaip ir Colin-Capitant. Tai bendri universiteto kursai. Yra visa galybė gilių studijų atskirais civilinės teisės klausimais, taip pat gilios visos šakos mokslo studijos; iš šių pastarųjų galima nurodyti:

1. **Aubry et Rau**, *Cours de droit civil français d'après la méthode de C. Zachariae* 5-ji laida 1897—1922 m. 12 tomų.

2. **Baudry-Lacantinerie**, *Traité théorique et pratique de droit civil.* Visas veikalas susideda iš 29 tomų, 3-ji laida, 1905—1907 metais, kurie-ne-kurie tomai parduodami ir atskirai.

3. **Marcadi et Pont**, Traité théorique et pratique du Code civil, 13 tomų 1867 m.—1884 metų. Šiek tiek pasenęs.

Čia pat reiktų paminėti vienas civilinės teisės kompendijumas — **Dalloz**, *Petit precis*, nes jis redaguotas garsaus profesoriaus Capitant, kuris sugebėjo tatai gerai išdėstyti civilinės teisės kursą 3-juose, palyginamai ne perdaug dideliuose, tomuose. Tai, rodos, labiausia studentų mėgiamas civilinės teisės vadovėlis.

c) **Valstybinė teisė.**

1. **Duguit**, *Traité de droit constitutionnel*, 5-tomai: 1-mas tomas — *La régle de droit. Le probleme de l'Etat* — 1921 m. 2-as — *La théorie génerale de l'Etat* — 1923 m. 3-čias. *La theorie generale de l'Etat* (tęsinys ir galas) 1923. 4-tas. *L'organisation politique de la France* 1924, 5-tas *Les libertés publiques* 1925.

Tai, rodos, plačiausias valstybinės teisės veikalas. Pastebėtina, kad Duguit dažnai minimas ir vokiečių teisės mokslo literatūroj, tuo tarpu kai kiti prancūzų mokslininkai lyg ignoruojami.

2. **Barthélemy et Duez**, Traité élémentaire de Droit constitutionnel 1-mas tomas 1925 m. Tai moderniškas valstybinės teisės kursas. Mūsų teisininkams, rodos, nedaug težinomas.

3. **Hauriou**, Toulouse teisių fakulteto dekanas, *Précis de droit constitutionnel* 1923 m., labai mėgiamas žymios dalies prancūzų juristų, jis mielai cituojamas profesorių paskaitose ir vadinamas konkurentu Bordeaux dekano Duguit veikalams. Bet tai, rodos, per daug perdedama, nes Hauriou yra daugiau krikščioniškai — konservatyvinės srovės atstovas; kurie-ne-kurie dalykai jo suvokiami gana senoviškai, pav. teritorija. Šituo atžvilgiu jis neprilygsta Kelsenui nei Duguit.

4. **A. de Lapradelle**, Cours de droit constitutionnel. 1912 m. Išsemiantis valstybinės teisės kursas, kuris tiek profesoriams, tiek studentams žinotinas, bet nieko ypatingai originalaus nėra.

Esmein'o čia nė neminėsiu, nes jis ir be to mūsų juristams, rodos, plačiai žinomas, jei ne iš originalo, tai bent iš vertimų.

A. Tamošaitis.

II.

A. Rouzier docteur en droit avocat stag. à la Cour d'Appel de Toulouse. **La constitution de la Lithuanie et le statut de Memel.** Faculté de Droit. 1926. 287 psl.

P. A. Rouzier, Prancūzijos teisininkas, teisių daktaro laipsniui gauti Tulūzos universitete pasirinko tezę apie Lietuvos konstituciją. Autorius kalba ne vien apie mūsų konstituciją, bet taip pat mini Lietuvos geografiją (fizinę, politinę ir ekonominę), antroj I-ios knygos daly paliečia Lietuvos sienas su Latviais, Lenkais ir Rytų Prūsais, III daly paduoda lietuvių tautos istoriją, pagalios, IV ir V dalį (77—217 puslapius) paveda *vien Lietuvos konstitucijai ir jos komentarams.*

II-ji knyga apima Klaipėdos konvenciją (238—277 psl.). 82 konsultuoti veikalai liudija, su kokiu atsidėjimu dirbo p. Rouzier.

Pakanka tik trumpos įžangos, kad įsitikintume autoriaus klausimo pažinimu: jis čia teisingai pabrėžia „la réapparition" Lietuvos valstybės, o ne nurodo į kaž-kokį naują po karo kūrinį, kaip tai daro daugelis autorių. Autorius išaiškina istorinės ir etnografinės Lietuvos koncepcijas ir randa, kad Vilnius ir jo sritys, tūlos Gardino ir Suvalkų krašto dalys sudaro etnografinę Lietuvą. Prie etnografinės Lietuvos priskaito Tilžę, Ragainę, Labguvą, Gumbinę na ir, žinoma, Klaipėdą.

Mūsų pačių autoriai — p. Gaigalaitis, p. Ehret — kiek klaidina autorių. P. Gaigalaitis savo karo metu išleistoj knygoj: Gaigalat **La Lithuanie:** le territoire occupé, la population et l'orientation de ses idées. Genève. Atar, 1918 m. priskaito Lietuvos etnografinės teritorijos 60.000 kv. kil. (21 psl.). Mes gerai žinome, kad Lietuvos etnografinis plotas, einant mūsų sutartimi su Rusija, siekia 88.000 kv. kil., neskaitant Mažosios Lietuvos plotų anapus Nemuno. Išeidamas iš p. Gaigalaičio skaičiaus — 60.000 kv. kil.—p. A. Rouzier konstatuoja, kad Lietuva esanti 7 kartus mažesnė už Prancūziją. Kalbėdamas apie lietuvių rasę, autorius ryškiai pabrėžia lietuvių skirtingumą nuo slavų, priskirdamas lietuvius prie aisčių šakos, tačiau, interpretuojant p.Ehret išvadžiojimus (*Ehret*, La Lithuanie, p. 46), autoriui išnyksta grynoji lietuvių padermė; jos vietoj atsiranda suomių - lietuvių ir latvių-lietuvių šakos. Savo knygos 13 psl. autorius išaiškina, kodel latvių ir lietuviu šių dienų žodynai skiriasi: pirmieji yra priėmę daug vokiečių „išviršinių ornamentų", antrieji — slavų. Lietuviškų žodžių rašymas autoriui nesiseka. Net tokie žodžiai kaip *vyras, dievas* (13 pusl.) iškraipyti.

P. Rouzier, tęsdamas Lietuvos politinį aprašymą, vienu užsimojimu charakterizuoja Lietuvos dvarininkus, kurie, norėdami labiau išsiskirti iš liaudies tarpo, perėmę iš lenkų kalbą ir papročius. Lietuviškoji buržuazija tebepradedanti augti... Mūsų valstietį p. Rouzier suvokia kaip atkaklų konservatorių; jo konservatizmas kenkiąs šalies progresui, pavyzdžiui, lietuviui valstiečiui sunku esą įkalbėti moderninės žemės ūkio mašinos (14 p.).

Bet čia reikia autoriui priminti, kad tie, kurie pažįsta Prancūzijos ir Lietuvos kaimą, labai abejoja, kas, pavyzdžiui, daugiau mineralinių trąšų vartoja ir racionališkiau ūkininkauja: ar mūsų Suvalkų ir Klaipėdos krašto, ar Prancūzijos ūkininkai? Lietuvio valstiečio trūkumas esąs—per didelis prietaringumas, na ir biauri yda — girtuokliavimas (15 p.). Išeina, pasak autoriaus, kad girtuokliavimas yra lietuvio valstiečio ypatybė. O juk lietuviai valstiečiai girsnoja ne daugiau, sakysim, už bretonus. Pavyzdžiui, Breste šventadieniais tenka matyti nemaža įkaušusių valstiečių: jie ten geria degtinę. Antra vertus, man teko girdėti iš medikų, kad per mėnesį 1 — 2 kartu išsigėrimas nesąs tiek sveikatai pavojingas, kiek kasdieninis alkogolio vartojimas. O mes juk gerai žinom, kad prancūzas kasdien išgeria net iki 1 litro vyno.

Autorius kalba apie lietuvių tikybą ir pažymi, kuriuo būdu Lietuva patekusi Lenkijos religinei globai.

Apie Lietuvą mes neturime prancūzų kalba platesnio leidinio, kuris būtų parašytas po karo. Tad autoriui tenka semtis žinių vien iš prieškarinių ar karo metu pasirodžiusių šaltinių. Kauno aprašymas, pavyzdžiui, išeina dar „maskoliškas". Autorius priskaito Kaune 10 cerkvių, o knyga parašyta 1926 m.

Del Lietuvos ekonominės geografijos (20—28 psl.) mūsų žemės ūkio, prekybos ir pramonės—nieko netektų pasakyti, nebent tiek, kad autorius, leisdamas savo knygą 1926 m., naudojas naujausiais 1922 m. statistikos daviniais.

II skyrius (29—49 psl.) apima Lietuvos sienas. Su Latviais nurodyta 1920 m. spalių 28 d. konvencijos nustatyta siena, su Rytprūsiais — Klaipėdos konvencijos (1924 m. gegužės 8 d.) ir senoji rusų-vokiečių siena (Versailles'o sutarties 28 str.).

Autorius randa „sieną" ir tarp Lietuvos ir Lenkijos (31 — 49 psl.). Būtų neteisinga sakyti, kad autorius tiktai paviršutiniškai tepastudijavęs lietuvių lenkų konfliktą, nes gana nuodugniai atpasakoja Vilniaus ginčo eigą. Jis nurodo ir vadinamų demarkacijos linijų eilę, kurios buvo vestos Lenkijos naudai. Autorius mini Maskvos, Suvalkų sutartį ir Želigovskio „coup de force"... Kiekvienas, kuriam brangus yra teisės idėjos įgyvendinimas, pirmoj eilėj juristas, rodos, turėtų pasmerkti smurto įvykius. Nereikia pamiršti, kad be principo „pacta sunt servanda" yra taikomas ir tas kriterijus, kad sutarties laužytojo kaltė yra juo didesnė, juo pasižadėjimai naujesni. Suvalkų sutartis, kaip žinoma, buvo sulaužyta ant rytojaus. Šis „chiffon de papier", kuris yra pačiam „Recueil des traités" IX tome 64 p., mažai teatkreipia p. Rouzier dėmesį. Želigovskio kontingentas, p. Rouzier nuomone, susidėjęs iš *vîlniškių* (originaires des régions intéressées); (mano pabraukta). Aprašydamas tolimesnę konflikto eigą, p. Rouzier mini Vilniaus Seimą, kuris 1922 m. vasario 20 d. nubalsavo Vilniaus sričių prijungimą prie Lenkijos. Kokio to Seimo būta ir kaip jis buvo renkamas, p. Rouzier nutyli, nors ir mini p. Sidzikausko protestą.

Bet štai ir garsioji Ambasadorių Tarybos 1923 m. kovo 15 dienos decizija. P. Rouzier veikalas, jį tik pavarčius, atrodo, galėtų būti net rekomenduojamas mūsų, lietuvių, propagandos reikalui. Iki šiol nurodytieji trūkumai dar nebūtų baisūs. Bet tolimesnėje lietuvių-lenkų konflikto apžvalgoj jis į savo knygą įterpia išvadų, kurios visai knygai priduoda didžiausio defekto. P. Rouzier, tinkamai išstudijavęs mūsų bylą, negalėjo nematyti, kokia *societas leonina* buvo apsupus Lietuvos diplomatus. Nebent vienas Léon Bourgeois išsiturėjo savo aukštumoj, bet ir jis savo knygoje „L'Oeuvre de la Société des Nations" (1920—1923) puslapyje 223 apie Želigovskio smurtą tiek tegalėjo pasakyti: „... lenkų kariuomenė išstūmė sovietų armiją iš Gardino ir Vilniaus, generolas Želigovskis, įsiskverbdamas į Vilnių (pénétrant), paskelbė ten Centralinės Lietuvos Vyriausybę"... Kaip tas Želigovskis įsiskverbė į Vilnių, Bourgeois nutyli, pasitenkindamas bendrais posakiais, kad būk ir iš Vilniaus rusus lenkai išviję.

Patsai p. Hymans Tautų Sąjungos Taryboj (1923 m. balandžio 21 d.) pasirodė didžiausias Tartiufas. Jis, gerai žinodamas, kad Lietuva niekuomet ir jokiomis apystovomis, negalėjo prašyti Želigovskio smurto konsekracijos, minėtame posėdyje tvirtino, kad Lietuva to prašiusi. P. Rouzier daro klaidą, būk Tautų Sąjungos Taryba sutikus su Ambasadorių Tarybos nutarimu. Tai neatsako tikrenybei, nes klausimas Tautų Sąjungos Taryboj buvo paliktas atviras arba, teisingiau pasakius, byla nebuvusi pradėta, kaip Tautų Sąjungos Tarybos pirmininkas buvo pasakęs „nėtant pas saisi de la question". O prieš tai Tautų Sąjungos Taryba savo 1922 m. sausio 13 d. rezoliucijoj yra pareiškusi, kad ji nepripažinsianti Lietuvos-Lenkijos konflikto išrišimo be abiejų šalių sutikimo.

P. Rouzier tiksliai išvysto p. Galvanausko motyvus 1924 m. spalių 17 d. notoj, kodel Lietuva negalėjusi priimti Ambasadorių Konferencijos 1923 m. kovo 15 dienos nutarimo, tačiau, nustojęs tolimesnio nuoseklumo, nurodo į tą faktą, kad Lietuva neišmintingai prašiusi fiksuoti sieną... „ir todel galutinai turėtų atrodyti, kad *neatsižiūrint į lietuvių protestus* (p. Rouzier pabraukta) 1923 m. kovo 15 dienos nutarimas realybėje padarė konfliktui galą" (!!!).

Reikia vien tik rausti del tokios juristo išvados, ir nebent nepaprastas p. Rouzier jaunumas gali sumažinti jo kaltę del nukrypimo iš tiesos kelio.

Pone Rouzier, juk Tamstai yra gerai žinomas arbitražo procesas. Juk net ir prileidus, kad Lietuvos ir būtų buvęs į Ambasadorių Konferencijos Tarybą toksai kreipimasis, kokį Tamsta randi, tai dar nebūtų reikėję pasirašyt vadinamasis prealablis kompromiso aktas (compromis)? Kur jis? Antra vertus, čia nebūta ir delegacijos galios. Pagalios, juk Tamstai turėtų būti žinoma ir tai, kad patį Ambasadorių Konferencijos nutarimą pa-

sirašė ir Lenkija. Tuo būdu dar labiau akcentuotas to nutarimo vienpusiškumas.

III Skyriuje (50—76 psl.) gvildenama Lietuvos istorinė praeitis: primityvūs laikai, Lietuvos valstybės augimas, ūnijos, Rusijos valdymas, pagalios, karas ir nepriklausomybės metas iki valstybės įstojimo į konstitucines vėžes. Šis istorinis įvadas į tezę, kiek teko patirti, lygiai su kitomis dalimis liko *jury* užgirtas.

Istoriniai Lietuvos įvykiai gana smulkiai paminėti. Autorius (58 pusl.) pažymi, kad lenkai du kartu perėmę siųsta Lietuvos kunigaikščiams karaliaus karūną (Vytautui ir Zigmantui-Augustui). Ar tai nepriminė p. Rouzier lenkų „Želigovskiados" mėgiamus būdus? Pažymėtina, kad p. Rouzier nedaro tos klaidos, kurią daro beveik visi prancūzai, rašydami apie Lietuvos-Lenkijos ūnijas, ypač apie 1569 m. realinę ūniją. Tuo tarpu kai kitiems prancūzams rodosi, kad po tos ūnijos tik Lenkija teegzistuoja, p.Rouzier pažymi tik Lietuvos politinės individualybės silpnėjimo etapus, nurodydamas, kad 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija daugiausia Lietuvos politinę asmenybę sumažinusi. Vadinas, iki 1791 m. būta lietuviškos Lietuvos ir lenkiškos Lenkijos jungtinės valstybės; pati 1791 m. gežužės 3 d. konstitucija nebuvo taikoma.

Aprašomas Lietuvos renesansas atsako faktams, kaip lygiai ir okupacijos laikai*).

P. Rouzier neduoda politinių sumetimų, renkant von Urachą Lietuvos karalium, o vien pasako, kad jis kilęs iš senos Mindaugo dinastijos (sic!).

IV skyriuje (77—93 psl.) įdėtas Lietuvos valstybės konstitucijos 1922 m. rugpiūčio 1 d. tekstas.

V skyriuje komentuojama konstitucija. Jos komentarai iliustruojami vėliau išleistais įstatymais. Privatinės tarptautinės teisės atžvilgiu, Lietuvos įstatymai, pasak p. Rouzier, ne visiškai pasmerkia Heimatlosat. Individualinės piliečių teisės ir modernines laisvės Lietuvos valstybės konstitucijoj esančios pakankamai išvystytos, tačiau visa bėda esanti ta, kad Lietuvoj nėsą įstatymų konstitucingumo kontrolės (99 psl.), nuo ko galinčios nukentėti piliečių teisių konstitucinės garantijos. Čia reikėtų priminti, kad prof. Aulard savo vienoj paskaitoj Sorbonoj nerado pakankamos garantijos sąžinės laisvei, nes Lietuvos konstitucijos § 13 esąs perdaug sąlyginis. Tad prof. Aulard patarė vykstantiems Lietuvon žurnalistams, o ypatingai laisvos minties skleidėjams, būti ten labai atsargiems.

Lietuvos konstitucijoj nėsąs išvestas ir bažnyčios atskyrimas nuo valstybės, ką p. Rouzier dėsto 101—105 psl. Jis ne-

*) Reikia, deja, pabrėžti, kad p. Rouzier kai kur mėgina fonetiškai rašyti Lietuviškas pavardas, pavyzdžiui: Ytechas, Parschaitis, bet bendrai pavardės jam nesiseka rašyti: vieton Basanavičiaus išeina — Bassanacius etc.

atsako aiškiai į klausimą, ar Lietuvoj respektuojama tikybų laisvė (tikėt ar netikėt). P. Rouzier randa dar ir tą Lietuvos konstitucijos skirtiną ypatybę, kad ji atleidžianti dvasininkus nuo karo prievolės.

Konstitucijos 18 str., p. Rouzier nuomone, taip pat esąs pažymėtinas. Jo tekstas numatąs piliečiams skriaudų atlyginimą iš pačios administracijos pusės, o visais atvejais ir del tarnybinio ir asmeninio nusikaltimo tesąs atsakomingas valdininkas.

Laikinas konstitucinių garantijų sustabdymas nesąs pakankamai precizuotas: esanti neaiški parlamento teisė, kada jis yra atostogose, arba kada yra paleistas, o prezidentas paskelbia karą.

Tautinių mažumų teisių atžvilgiu, Lietuvos konstitucijos dispozicijos 10, 73, 74 ir 83 str.str. buvusios papildytos Lietuvos duotu Tautų Sąjungai tam tikru pasižadėjimu, kurįs turįs konstitucijos garantijos pobūdį. P. Rouzier pažymi, kad Lietuvos vyriausybė tą pasižadėjimą vilkinusi nuo 1920 m. gruodžio 15 d. iki 1923 m. gruodžio 31 d. Čia p. Rouzier remiasi p. Jacques-Fouques-Duparc*), kuris yra pareiškęs, kad ta tautinių mažumų garantija, lygiai kaip ir kitos konstitucinės garantijos, tesanti tik teoretinio pobūdžio, nes *Lietuvos konstitucija nenumatanti konstitucingumo kontrolės* (mano pabraukta).

Lietuvos konstitucijoje numatytas darbo pradas yra atkreipęs ne vieno konstitucinės teisės tyrėjo dėmesį. Tas pradas konstitucijoje turi dviejų rūšių dispozicijų: socialinės apsaugos ir nuosavybės režimo. P. Rouzier, aiškindamas tas konstitucijos dispozicijas, paduoda ir visą žemės reformos įstatymą (1922 m. vasario 15 d.). Svarbiausias, pasak p. Rouzier, žemės reformos motyvas buvęs žemės valdymas bendruomenių būdu: *mir* (!?).

Čia bus pravartu pažymėti, kad Lietuvos respublikos konstitucijoj darbo pradas yra atkreipęs dėmesį ir Paryžiaus Universiteto profesoriaus Rolland, kuris šių metų paskaitose pasakė, kad moderniškosios valstybės, siekdamos savo tikslo, nesančios vien objektyvus observatorius ekonominio ir socialinio piliečių gyvenimo, bet ir aktyvus veikėjas tiems santykiams sutvarkti darbo klasių naudai („Les principes du droit public"). Tam tvirtinimui paremti nurodė ir į Lietuvos konstituciją.

Bet eikime prie politinės Lietuvos konstitucijos dalies (137—220 psl.). P. Rouzier yra garsaus juristo, bet didelio konservatoriaus, profesoriaus Hauriou mokinys. Reprezentacinės valdžios klasifikaciją autorius taip pat yra paėmęs iš p. Hauriou, kurio nurodomos keturios: 1) parlamentarinė valdžia (ministerių atsakomybė prieš parlamentą ir dveji rūmai); 2) konvencionalinė valdžia (vienas įstatymų leidimo organas, o vykdomoji valdžia—paprasta jo valios pildytoja); 3) Šveicarų direktorijos režimas; 4) prezidento režimas (ministeriai neatsako prieš parlamentą).

*) Jacques—Fouques—Duparc. La protection des Minorités de race, langue, religion. Paris. 1922.

Lietuvos Respublikos konstituciją p. Rouzier sugretina su konvencionalinės valdžios sistema, kadangi Lietuvoj tesą vieni rūmai ir vyriausybė nesanti, Lietuvos konstitucija, stipri (138 psl.). P. Rouzier iš vienos pusės nusiskundžia, kad konstitucijoj nėsą išlaikyta pusiausvyros tarp įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios valdžios. Seimo visagalingumą, kurį jis pripažįsta tautos valios reiškėju, norėtų susilpninti. O iš kitos pusės peikia Lietuvos konstituciją, kad joje per maža vietos pavesta referendumui. Čia galima rasti prieštaravimo, nes referendumas pirmiausia stiprina normatyvines, o ne ekzekutyvines, funkcijas. Didžiausia, jo nuomone, konstitucijos yda esanti ta, kad vyriausybė visiškai priklausanti Seimo. Čia p. Rouzier seka mūsų konstitucijos keitimo šalininkai. Atrodo, lyg jiems p. Rouzier turėtų įtakos. Kas autoriaus norėta pasakyti? Jei jis norėjo įrodyti, kad vykdomoji valdžia yra per silpna, nepastovi, tai jis bus apsirikęs, nes Lietuvos Respublikos konstitucija gyvu pavyzdžiu įrodė, kad Lietuvos vyriausybę parlamentariniu būdu net pakeisti sunku (gruodžio 17 d. įvykių pavyzdys). Seimo pirmenybė (primautė) vyriausybės stiprumui ir pastovumui nekenkia.

Daugiau vietos p. Rouzier skiria Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimams ir jo funkcijoms. P. Rouzier, gal būt, ir teisingai pastebi, kad Lietuvoj prezidento rinkimams esanti per siaura rinkikų kolegija. Lietuvoj prezidentas renkamas absoliutine išrinktų vienintėlių Seiman atstovų dauguma, kurios, mes pridursime, irgi nebojama. P. Rouzier yra šalininkas to, kad prezidentą rinktų visa tauta. Tuo būtų, jo nuomone, sustiprinta vykdomoji valdžia. Tačiaus, jeigu ponui Rouzier rinkikų kolegijos siaurumas rūpi, tai kodel jis nepataria, Seimo narius papildyti, sakysime, savivaldybių atstovais, bent dar tieka, kiek yra Seimo atstovų. Štai ir būtų graži ir pilna rinkikų kolegija, panaši į Prancūzijos senato ir paties prezidento rinkikų kolegiją. Tuo būtų išvengta nereikalingų išlaidų ir rinkimų ermyderio; o pasitikėjimas nebūtų menkesnis, negu visai tautai betarpiškai renkant. Toliau aiškėja, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas turįs daugiau teisių už Jungtinių Valstybių prezidentą (Seimo paleidimas...). P. Rouzier nelabai patinka Lietuvos prezidento funkcijų simultatinis užsibaigimas su Seimo kadencija, nes, girdi, ilgesnis už Seimo kadenciją mandatas suekilibruotų įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią. Kame būtų toksai ekilibras, mes bent nematome. Prancūzijoj Tautos Asamblėja, kuri susidaro iš Chambre ir Senato narių, prezidentą renka 7 metams. Chambre yra renkama 4 metams. Bet kas atsitiko? Po pastarųjų rinkimų atsimainiusi Chambre (Žemesnieji Rūmai), kuri neatsakė esamo prezidento politikos pažiūroms (p. Millerand), nedavė jam savo prezidentavimo laiką užbaigti; nepaprastu būdu, neduodama pasitikejimo jo pastatytiems ministerių kabinetams, priverte p. Millerand atsistatyti. Teisybė, p. Millerand galėjo paleisti Chambre, bet Prancūzijos prezidentai per 50 konstitucijos

gyvavimo metų ta teise nesinaudoja. P. Millerand irgi, nusilenkdamas naujai pareikštai tautos valiai, neišdrįso Chambre paleisti. Panašių atsitikimų negali būti, einant Lietuvos konstitucija, del jos seimo ir prezidento kadencijos simultanumo.

P. Rouzier pabrėžia, kad Lietuvos prezidentas gali būti ir moteris.

Įdomu pažymėti, kad, p. Rouzier nuomone, Lietuvos konstitucijoj nėsą jokio inkompatibiliškumo (nesutaikomumo) tarp Prezidento ir Seimo nario mandato. Lietuvos konstitucijoj nėsą nužiūrėta, kaip prancūzų, kad Seimo atstovas, išrinktas Respublikos prezidentu, turi atsisakyti nuo atstovo mandato, o praktika rodo, kad Lietuvoj Seimo narys ėjo prezidento pareigas dvejus metus (turėta galvoj faktas, kai Steigiamojo Seimo pirmininkas ėjo prezidento pareigas).

Prancūzijoj Ministerių Kabinetas, kuriam pirmininkauja Respublikos Prezidentas, yra vadinamas Ministerių Taryba. Lietuvos konstitucija tokio skirtumo nedaranti. Nežinia kodel, p. Rouzier sako, kad Lietuvos ministerių funkcijos esančios sureglamentuotos rusų modeliu. Autorius pažymi, kad Lietuvos konstitucijoj esą ir amerikoniškų dispozicijų, būtent, kad ministeriai, likę mažumoj, galį formuluoti savo nuomonę ir pridėti ją prie įstatymo projekto, siunčiamo Seimui. Iš konstitucijos nesimatą, ar vyriausybės įstatymų projektai turį pirmenybės prieš kitus (153 psl.). Konstitucijoj nėsanti numatyta ir tiesioginė ministerių teisė įeiti į Seimą; ta teisė tik ištekanti iš § 28, kada ministeriai ateina duoti atsakymų į interpeliacijas. Įstatymų promulgacija nėsanti konstitucijoj precizuota. Lietuvos konstitucijoj nėsa nužiūrėta ir tai, kada Ministerių Kabinetas turįs prašyti Seimo pasitikėjimo; taip pat nėsą aiškų, ar Ministerių Kabinetas ir atskiri ministeriai gali prašyti pasitikėjimo be interpeliacijos.

Kalbėdamas apie teismą, jis kartoja tą pačią mintį, kad „l'unité du pouvoir délibérant" (vienlypiškumas įstatymų leidžiamosios valdžios) suduodąs žymų smūgį „esencialiems parlamentarizmo principams", tačiau, jo nuomone, vienų rūmų sistema turinti labai daug gerų pusių: įstatymai priimami greičiau, išvengiama tarpruminių komisijų, o be to, esą svarbu ir lėšų sutaupymo atžvilgiu (163 pusl.).

„*Turint galvoj tiek daug vienų rūmų sistemos pirmenybių, ypatingą lietuvių tautos priespaudą, nežymų teritorijos didumą ir mažą gyventojų skaičių — sako p. Rouzier — nereikės stebėtis, kad Lietuvos konstitucijos rašytojai, siekdami laisvės, yra priėmę vienų rūmų režimą*". (Mano kursyvas. L.N.).

Kalbėdamas apie Seimą, p. Rouzier mini Seimo statutą, kuris esąs nužiūrėtas konstitucijos § 33. Prancūzijos Senatas ir Chambre tokio statuto neturį: jie vaduojasi vien parlamento tradicijomis.

P. Rouzier sako (165 psl.), kad Seimo pirmininkas gyvenąs valdžios rūmuos, kas, deja, neatsako tikrenybei. Užvis dau-

giausia autorių stebina tas faktas, kad Lietuvos Seimo narių mandatų patikrinimas priklausąs pačiam Seimui, ko nėsą kitose konstitucijose (Čekoslovakų, Graikų, Vokiečių ...). Lietuvos konstitucijos rašytojai esą priėmę reprezentacinio režimo principą, kuris duodąs Lietuvos Seimo nariams autonominio atstovo, o ne suvaržyto mandatu pasiuntinio, teises. Iškeldamas aikštėn Lietuvos Seimo narių atlyginimo reikalą, p. Rouzier pažymi, kad Lietuvos Seimo nariai neturį pensijų kasos. Prancūzijoj nuo 1905 m. tokia kasa veikianti; autorius neabejoja, kad Lietuvos parlamentininkai ja susirūpinsią.

177 psl. p. Rouzier Lietuvos valdžią vadina pusiau tiesiogine: joje esanti kombinuota reprezentacinė valdžia su tiesiogine. Tai liudijąs pripažintas piliečių iniciatyvos ir referendumo principas. Piliečiams esanti pripažinta peticijos į Seimą teisė. Be to, 25.000 piliečių visumet galį pasiūlyti įstatymo sumanymą, kuris būtinai turįs būti Seimo svarstomas.

Referendumas Lietuvos konstitucijai modifikuoti esąs tik fakultatyvis, kuris esąs komplikuojamas tautos iniciatyva (50.000 piliečių gali pareikalauti referendumo). Referendumo dispozicijos Lietuvos konstitucijoj esančios labai miglotos (180 psl.).

Toliau (180—195 psl.) autorius plačiai nagrinėja Lietuvos Seimo rinkimų sistemą. Visoj pilnumoj esanti vartojama proporcionalinė sistema. Lietuvos Seimo rinkikas balsuojąs už ištisą sąrašą, kurį jis laikąs savo nuomonės simboliu. P. Rouzier savo raštą apie Lietuvos rinkimų sistemą baigia šiais žodžiais: „Toksai rinkimų režimas, bodamas įvairių nuomonių šalininkų skaičiaus, atvaizduoja visas krašte esančias nuomones; galima manyti, kad tokiai rinkimų sistemai esant, įstatymų leidimo rūmų decizijos tikrai bus tautos valios išreiškimas".

P. Rouzier, maître prof. Hauriou (Précis de Droit Constitutionnel, p. 306), nepripažįsta teismui trečiosios valstybėje valdžios (pouvoir), nors, kaip jis sako, „teismas ir turi visą suvereninę galią konfliktams reguliuoti". Lietuvos gi konstitucija, anot p. Rouzier, tekartojanti senąją trijų valdžių formulą.

Ponui Rouzier rūpi Lietuvos pagrindinių įstatymų konstitucingumo kontrolė, apie kurią jau esame užsiminę. Prof. Leonas (Teisės Enciklopedijos paskaitos 1924 m.), kalbėdamas tuo klausimu (139 psl.), sako: „naujesnėse konstitucijose šitokios rūšies garantijos konstitucijos neliečiamumui apsaugoti nebeduodama del to, kad konstitucijos kūrimas ir keitimas priklauso visai tautai, kuri veikia per savo atstovus; užtenka to, kad jie (atstovai) nustatytų tam tikrą tvarką konstitucijai keisti. Taip yra išspręstas šitas klausimas ir Lietuvos konstitucijoje". Ponui Rouzier tokia nuomonė būtų „la vieille doctrine", ką jis ir išrodo (197 psl.) sakydamas, kad visa eilė konstitucijų: Meksikos, Argentinos, Brazilijos, Australijos, Naujosios Zelandijos ..., Jungtinių Valstybių pavyzdžiu, paveda teismui spręsti įstatymų konstitucingumo klausimus.

Kalbėdamas apie Lietuvos teismus p. Rouzier pažymi, kad Lietuvos taikos teisėjai turį gana plačią civilinių bylų kompetenciją. Kitoj vietoj jis pastebi, kad Lietuvoj net baudžiamosiose bylose esą leidžiama susitaikinti (200 psl.).

Sekančioj sekcijoj p. Rouzier kalba apie Lietuvos savivaldybes ir administracinį sutvarkymą. Vargu bepriimtina p. Rouzier taikoma Lietuvos administraciniam padalinimui prancūzų terminologija: apskritį jis vadina département, valsčių—arrondissement. Mums atrodytų, kad kur kas tinkamiau būtų apskritis vadinti *district* arba *arrondissement*, o valsčių — *commune*. Žodis—département daugiau atsako apygardai, gubernijai.

Nors Lietuvos savivaldybės, p. Rouzier nuomone, ir turinčios apyplačių teisių, bet centralinė valdžia jas smarkiai kontroliuojanti, nes apskričių ir valsčių valdybų pirmininkai kartu esą ir centralinės valdžios atstovai.

Veltui p. Rouzier ieško Lietuvoj administracinio teismo žymių. Taikos teismas (rink. įstatymo §§ 62 — 64), Apygardos teismai ir net Vyriausias Tribunolas privalo spręsti administracinius skundus.

Lieka dar Valstybės Kontrolė. Ji nesanti organizuota taip, kaip Latvijoj. Autorius nemato Valstybės Kontrolieriaus instituto reikalingumo, o užvis jo ir Finansų ministerio funkcijų skirtingumo.

P. Rouzier baigia savo komentarus Lietuvos konstitucijos revizija, kurios procedūra esanti komplikuota, bet užkertanti kelią visokioms netikėtoms modifikacijoms. Ir $^3/_5$ Seimo atstovų (šiuo metu Lietuvoj 51 atst. iš 85) balsų daugumai priėmus konstitucijos pakeitimą, viena ketvirtadalis Seimo atstovų arba 50.000 piliečių turį teisę del to pakeitimo atsiklausti referendumo keliu liaudies nuomonės. Jau tokia kvalifikuota dauguma ($^3/_5$) sunku būsią surinkti, o ką bekalbėti apie $^4/_5$ (68 ats. iš 85), kada konstitucijos priėmimas užkertąs referendumui kelią. Autoriui tik nėra aišku, ar konstitucijos pakeitimas, priimtas $^3/_5$ ir nereikalavus referendumo, gali būti Respublikos Prezidento grąžintas Seimui antrą kartą svarstyti, kaip tai gali būti daroma su paprastaisiais įstatymais.

Tuo mes ir baigsime p. Rouzier pastabas del Lietuvos konstitucijos. Joje jis rado daug daugiau gerų pusių, negu blogų.

Pagalios, antroj knygoj (221—279 psl.) p. Rouzier mini Klaipėdos Kraštą, „kurio padėtis užima specialę vietą naujoj Lietuvos organizacijoj". Autorius, pasiremdamas mokyklų statistikos daviniais, Klaipėdos Krašte randa 47% šeimynų, kalbančių lietuviškai, 49,5%—vokiskai ir 2,7%—kitomis kalbomis. Autorius, sekdamas p. Viskonto knyga „La Lithuanie religieuse", sako, kad po 1254 metų teutonai įsiskverbę į Klaipėdos Kraštą, o paskiau 1422 metais, Vytauto ir Teutonų ordeno sutartimi, galutinai ten įsitvirtinę. Per tiek daug metų teutonai vis vien nesuspėję krašto suvokietinti. P. Rouzier pažymi, kad Taikos

Konferencija Lietuvai nėra priskyrusi visos Mažosios Lietuvos, o tik tos teritorijos ryželį—Klaipėdos Kraštą, kurio galutinis prijungimas trukęs gana ilgai, kol Klaipėdos Krašto sukilimas nepagreitinęs įvykių. Klaipėdos Krašto prijungimas prie Lietuvos esąs apkaustytas įvairiomis sąlygomis: svarbiausia, pasižadėjimais, liečiančiais Klaipėdos Krašto autonomiją ir uosto administraciją. Vadinamoji Paryžiaus konvencija (1924 m. gegužės 8 d.), kuria Klaipėdos Krašto suverenumas buvęs perleistas Lietuvai, esąs Tautų Sąjungos Tarybos priežiūroj, ir Lietuvos prievolės turinčios tarptautinio pobūdžio.

Klaipėdos Krašto vyriausybės statutas esąs išlygiuotas Lietuvos Respublikos konstitucija. Statutas taip pat turįs visus Lietuvos konstitucijos demokratinius pažymius, kurie, tarytum, sudarą Lietuvos Valstybės pagrindinio įstatymo neatskiriamąją dalį.

P. Rouzier baigia savo Lietuvos konstitucijos apžvalgą pagyrimais Tautų Sąjungai, kuri sugebėjusi išrišti Klaipėdos klausimą. Liekąs tiktai galutinis Nemuno trafiko sureguliavimas, kad Klaipėdos Kraštas galėtų laisvai plėtotis. Gaila, kad p. Rouzier savo išvadose nepastebėjo dramblio—Vilniaus klausimo!

Galima pasakyti, kad p. Rouzier yra atlikęs nemažą darbą. Veikalo dokumentavimas yra platus. Žinoma, jeigu žiūrėtume į jo veikalą, kaip į rimtą Lietuvos konstitucijos kritiką, tai kiek apsiriktume. Nors p. Rouzier konstitucijos komentarai daro vien dokumentuotos kompiliacijos įspūdžio, tačiau svarbu, kad prancūzas doktorantas mums patiekė tokių komentarų, kokių ir lietuvių kalba neturime. Jo veikale, be konstitucijos ir Klaipėdos Krašto statuto, randame ir kitų svarbesnių mūsų įstatymų: žemės reformos, savivaldybių, mokyklų ...

Jo veikalas sudaro vieną iš Tulūzos universiteto lyginamosios teisės instituto leidinių seriją. Be abejo, lyginamosios teisės tyrinėtojai ras jame medžiagos.

Baigdami, negalime neįspėti, kad p. Rouzier veikale, kaip jau esame pažymėję, yra gana stambių trūkumų tiek Lietuvos užsienio politikos, tiek juridinių išvadų atžvilgiu. Lietuvos propagandai užsieniuose jis vargu berekomenduotinas.

L. Natkevičius.

Paryžius, 1927 m. kovo 8 d.

Iš Teisininkų Draugijos 1926 m. apyskaitos.

Kasa. **Pajamos:** iš 1925 metų liko 16,463 30
Narių mokesnio . . . . . 610.—
Už parduotus spausdinius . . . 3,051.70
Iš T.Min-jos pašalpa spausdiniams 2,200 —
Einamosios sąskaitos %% . . . 867.75
Viso . . . 23,192.75

Išlaidos: „Teisės" ir „Kalendoriaus" spausdinimas . . . . . 5,517.—
„Teisės" redakcija, administracija, honorarai, kalbos taisymas, korektūra 2,307.88
Premija už konkurso veikalą . . 2,500.—
Smulkios išlaidos 180.10
Viso . . . 10,504.98

1927 m. sausio 1 d. kasoje liko 12,687 lt. 77 ct., kurie sudėti Koperacijos Banke (ein. sąsk. Nr. 344).

Konkurso rezultatai.

Lietuvos Teisininkų Draugijos Valdyba buvo pailginus konkurso laiką ligi 1926 m. spalių 1 d. dienos veikalams šiomis temomis: 1) Ipoteka, 2) Administracinis Teismas ir 3) Teismas, kaip valstybės valdžios funkcija ir organai. Buvo atsiųsta tik du veikalu: Administracinis Teismas ir Ipoteka. Į jury pirmajam veikalui įvertinti Valdybos buvo išrinkti: prof. Janulaitis, prof. Vac. Biržiška ir pris. adv. Nargelevičius; antrajam veikalui: prof. Leonas, prof. Bieliackinas ir Mariamp. Ap. T. Pirmininkas Ciplijauskas. Premija (2500 lt.) buvo pripažinta tik veikalui „Administracinis Teismas", kurio autorius pasirodė esąs prof. M. Roemeris. Kadangi veikalas didelis ir Draugija neturi tiek lėšų, kad galėtų pati jį išleisti, tai Valdyba š.m. vasario 3 dienos posėdy nutarė: prašyti autorių rasti kitų kelių tam veikalui išspausdinti. Be to Valdyba nutarė: paskelbtosioms temoms konkursą laikyti baigtu.

Vyriausiojo Tribunolo praktika.

I.

Žemės reform. įst.

2[1] Str. Teismo sprendimai, kuriais naminiai perleidimo aktai yra pripažinti turinčiais notarinių aktų galios, reikia suprasti tiek jau įsiteisėję, tiek ir dar neįsiteisėję.

(V. Trib. 1927—IV—7/13 d. sprend. Pliaterių b.)

II.

1926 m. Amnestijos įst.

§ 2 pastaba I. 1926 metų Amn. įstatymo § 2 pastaba I apie teisių grąžinimą taikoma nusikalstamiems darbams, tame įstatyme nurodytiems, jei ligi jo įsigaliojimo bausmė dar nebuvo atlikta.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1927—III—11 d. nutarimas).

III.

Įst. apie palengvinimus kaliniams.

7 str. Bausmės trečdalis, kuris besitaisančiam kaliniui gali būt atleistas, yra skaitomas iš teismo skiriamos bausmės, bet ją Respublikos Prezidentui sumažinus, trečdalis skaitomas jau iš šios sumažintos bausmės, kadangi toks bausmės mažinimas arba ir visiškas jos dovanojimas sudaro prerogatyvinį Respublikos Prezidento teismo funkcijos elementą, papildantį teismo sprendimą bausmės atžvilgiu.

(V. Trib. 1927—II—19 d. nutarimas Tamošiūno byloje).

Teismas, spręsdamas klausimą apie pripažinimą kalinio besitaisančiu, negali remtis tuo, kad, pavyzdžiui, kalinys buvo padavęs apeliacijos skundą, kad skundas buvo atmestas, kad teisme jis neprisipažinęs ir t.t., bet turi vadovautis tik daviniais apie tai, kiek kalinys yra parodęs darbštumo ir kaip jis elgiasi pačiam kalėjime, atlikdamas bausmę.

(V. Trib. 1927—III—18 d. nutarimas Ulevičiaus b.).

IV.

Teismų Sutvark. įst.

355 str. Svetimšalis negali būti ne tik pris. advokatu arba jo padėjėju, bet ir privatiniu advokatu.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1927—II—25 nutarimas).

406[13] str. Privatinio advokato teisės, kartą suteiktos kuriam asmeniui, tegali būti iš jo atimtos (išskyrus atsitikimą, nurodytą Teismų Šutv. Įst. 406[15] str.) tik disciplinarinio teismo tvarka.

(V. Trib. 1927—IV—29 d. priv. adv. K. byloje nutarimas).

Laik. Liet. Teismų Sutv. įst.

10 str. Asmens, kurie nėra paskirti Teismo Tardytojais, o kuriems tik pavesta eiti Tardytojo pareigos, negali būti kviečiami Apygardos Teismo posėdin.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1927—II—25 d. nutarimas).

V.

Civ. Proc. įst.

10[1] str. Teismas, spręsdamas žydų sinagogos sėdimųjų vietų paveldėjimo teises, negali neatsižiūrėti į žydų tikybinės organizacijos papročius, kuriais tvarkomi šios rūšies santykiai.

(V. Trib. 1927 — I — 31 d. sprend. Št. Joffės byloje su Izr. Langu).

15[1] str. 2 p. Ieškovui leidžiama sujungti ieškiniai prieš kelis nuomininkus, nuomojančius žemę ne viena bendra, bet atskiromis sutartimis, kad tik leidžia tokį sujungimą bylos priklausomybė.

(V. Trib. 1927—V—5 dieną sprend. Serebriakovienės b.).

46—48 str. *(Įgaliojimo ratihabitio reikšmė).*

Ieškovas M. kasacijos skunde pirmą kartą nurodė, kad atsakovų apeliacija neturėjusi būti svarstyta, kadangi ją buvo padavęs pris. adv. L., nebūdamas specialiai tam įgaliotas. Iš bylos matyti, kad pris adv. L iš tikrųjų tokio įgaliojimo neturėjęs. T. Teisėjas, neatkreipęs į tai dėmesio, skundą su byla pristatė Ap. Teismui. Tačiau šis trūkumas šiuo atsitikimu neturi sprendžiamosios reikšmės štai del ko.

Tam tikro įgaliojimo reikalavimas yra nustatytas ypač įgaliojimo reikalams apsaugoti; jeigu ieškinys, iškeltas be tikro įgaliojimo, nebuvo dėliai to iš karto nutrauktas, tai tas asmuo,

kurio vardu ieškinys buvo iškeltas, gali jį a posteriori rafitikuoti, palaikydamas jį ir šiuo padengdamas įgaliojimo trūkumą, buvusį ieškinio iškėlimo metu; jei asmuo priima ir toliau varo tai, kas buvo pradėta jo vardu, tai netenka kalbėti, kad čia nėra jo valios; ji, kad ir apsireiškusi a posteriori, apima visą darbą nuo jo pradžios, suteikia pradėtajai bylai įgaliotojo valios žymę; tai yra vadinamoji *ratihabitio*. Bet ši ratihabitio turi galios tiktai tiek ir tada, kiek ir kada nekenkia priešingosios šalies teisėms. Jeigu ieškinys iškeltas be įgaliojimo (arba be tinkamo įgaliojimo), tai įgaliotojo ratihabitio turės galios tiek, kiek atsakovo teisės iškeltame ginče nepareina nuo jo iškėlimo laiko; todel jeigu, pav., ginčas liestų nuosavybės teisę turtui, kurį atsakovas valdo „domini animo", ir jeigu ieškinys būtų be įgaliojimo iškeltas prieš pat pasenėjimo laiką ir ratihabitio ieškovo nebūtų pareikšta ligi šiam laikui išėjus, tai po to ratihabitio jau negalėtų padengti įgaliojimo stokos ir perkelti įgaliotojo valią į ieškinio iškėlimo momentą; atsakovo nuosavybės teisė, įgyta pasenėjimu tarp tokio ieškinio iškėlimo ir ratihabitio, negalėtų būti iš jo atimta vienašališku ieškovo pareiškimu. Apeliacijos skundo atžvilgiu ratihabitio veikia taip, kaip ir ieškinio atžvilgiu; šio veikimo dėsniai yra tie patys, bet kadangi apeliacijai yra nustatytas laikas ir, palyginti neilgas, tai ratihabitio dažniausiai įvyksta tam laikui pasibaigus, vadinasi, sprendimui įsiteisėjus, o sprendimo įsiteisėjimas sudaro teisinį titulą laimėjusios šalies teisei; tad ratihabitio, pareikšta išėjus apeliacijos laikui, kaipo užgaunanti priešingosios šalies teisę, įgytą sprendimo įsiteisėjimu, neturi galios; tai yra bendra šiuo atžvilgiu taisyklė. Bet jeigu pats bylininkas, kurio teisei apsaugoti tat yra nustatoma, prieš ratihabitio neprotestuoja, tai teismo sprendimas, įvykęs po ne laiku pareikštos ratihabitio ir neapskųstas bylininko, kurs būtų galėjęs protestuoti, įsiteisėja ir nebegali būti šiuo pagrindu laužomas; toks teismo sprendimas viešojo reikalo neužgauna ir nėra šiuo motyvu naikintinas.

Šioje byloje kaip tik taip ir yra buvę. Apygardos Teismo sprendimas įvyko del atsakovų įgal. pris. adv. L. apel. skundo, paduoto be tinkamo įgaliojimo; ieškovas M. neprotestavo; sprendimas del atsakovų skundo buvo panaikintas kitais motyvais, ir tik padarius Apyg. Teismui kitą sprendimą, ieškovas M. savo kas. skunde pirmą kartą ėmė protestuoti prieš nelaiku įvykusią ratihabitio, pareikšdamas, kad apel. skundas negalėjo būti svarstytas. Šį protesta V. Tribunolas atmetė, kadangi apel. skundo svarstytinumas buvo išspręstas pirmuoju Apyg. Teismo sprendimu, kurį ieškovas M. neskundė ir prieš įgaliojimo trūkumą neprotestavo.

(*V. Trib. 1927—I—31 d. srpendimas Mikalausko byloje Radvil., Šiaulėnų ir Stačiūnų val. Vald.*).

81 str. Atsakovas, atsikirsdamas tuo, kad vekselis, padėtas ieškinio pagrindan, yra prekybinis ir todel turi būti taiko-

mas penkerių metų pasenėjimas (Suvalkų krašto Prek. Kod. 189 str.), turi tą atsikirtimą pats įrodyti, jei to prekybinio pobūdžio nematyti iš paties vekselio; todel teismas, uždėdamas ieškovui pareigą įrodyti, kad vekselis nėra prekybinis, peržengė Civ. Pr. 81 str.

(*V. Trib. 1927—III—1 d. sprend. Grikienės byloje su Pašeimenskiu*).

166, 167, 185 ir 191 str. Apygardos Teismo, kaip apeliacinės instancijos, nutarimas, kuriuo byla nutraukta, yra skundžiamas ne septynių dienų laiku (189 ir 167 str.), bet bendrąja kasacijos tvarka, nustatyta 185 ir 191 str.

(*V. Trib. 1927—III—5 d. sprend. Puodžiūno byloje su Rimkum*).

1282 str. Rūpintis Lietuvoje pravoslavų bažnyčios turtu civilinės teisės srity tenka eparchijos tarybai, kuriai šiuo atžvilgiu teko buv. konsistorijų funkcija.

(*V. Trib. 1926—XI—8 d. sprend. Gegobrodų cerkvės b.*).

VI.

Notariato įst.

208 (nauja red.), **215 ir 216 str.** 1) Notaras už atatliktą darbą, nenumatytą „Taksoje už Notaro darbą", gali imti atlyginimą iš susitarimo.

2) Asmuo, atlyginęs Notarą už nenumatytą taksoje darbą, negali ieškinio keliu reikalauti grąžinti, jo nuomone, neteisėtai sumokėtą sumą, bet gali Notaro veiksmais skųstis tvarka, nustatyta Notariato įst. 60—61 ir 215 str.

(*V. Trib. Bendr. Susir. 1927—IV—29 d. nutarimas*).

A. Kr.

Oficialinis skyrius.

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 241. (1926—XII—22): Sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir S.S.S.R.

Nr. 242. (1926—XII—31): Žiemos žemės ūkio mokyklų įst.

Nr. 242 priedas: Karo stovio įvedimo aktai.

Nr. 246. (1927—II—22): Valstybės išlaidų sąmatos 1926 m. II pakeitimas.

Nr. 247. (1927—III—15): Baltijos Geodezijos konvencija.

Nr. 250. (1927—IV—26). Vyties Kryžiaus Ordeno įst. — Pulko Teismo įst. pakeit.

Pulko teismo įstatų pakeitimas.

(V.Ž. 1927—IV—26 Nr 250).

Pulko teismo įstatų (L.V.Ž. Nr. 4) § 20 pakeičiamas taip: Pulko teismas sprendžia tik kareivių bylas.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

PROF. A. VOLDEMARAS
Ministeris Pirmininkas.

II.

Respublikos Prezidento įsakymai.

Paskirti: Kauno Ap. Teismo Narys *Julijonas Boreiša*—Kauno Ap. Teismo Pirmininko Padėjėju nuo 1926 m. gruodžio 6 d. (Įsak. 1926—XII—9 d. N 511); teisininkas *Jonas Danauskas* — Panevėžio Ap. Teismo Pirmininko Padėjėju nuo 1926 m. gruodžio 21 d. (Įsak. 1926—XII—23 d. N 518); pris. adv. *Kazys Šalkauskas* — Teisingumo Ministerio Ta-

rybos nariu nuo 1926 m. gruodžio 27 d. (Įsak. 1926—XII —31 d. N 533); pris adv. *Antanas Tumėnas*—Teisingumo Ministerio Tarybos nariu nuo 1927 m. sausio 1 d. (Įsak. 1926—XII—31 d. N 534); Kauno I nuov. T. Teisėjas *Bonifacas Šemetas* — Kauno Ap. Teismo Nariu nuo 1927 m. sausio 2 d. (Įsak. 1927—I—20 d. N 19); Tauragės nuov. T. Teisėjas *Jonas Gudauskas* — Panevėžio Ap. Teismo Nariu nuo 1927 m. kovo 1 d. (Įsak. 1927—III—1 d. N 84).

Atleistas iš tarnybos Kauno Ap. Teismo Narys *Aleksandras Žilinskas* nuo 1927 m. vasario 10 d. (Įsak. 1927—IV—9 d. N 166).

III.

Teisingumo Ministerio įsakymai.

Paskirti: b. Rokiškio nuov. T. Tardytojas *Ignas Urbaitis* — Kupiškio nuov. T. Tardytoju nuo š.m. sausio 16 d. (Įsak. N 10); teisininkas *Antanas Valavičius*—Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. vasario 19 d. (Įsak. N 18); atsargos majoras *Leonardas Garbaliauskas* — Kalėjimų Inspektorium nuo š.m. vasario 1 d. (Įsak. N 20); Kauno II nuov. T. Tardytojas *Stasys Sasnauskas*—Tauragės nuov. T. Teisėju nuo š.m. balandžio 1 d. (Įsak. N 65); *Silvestras Leonas* — Jurbarko notaru nuo š.m. vasario 1 d., *Jonas Dikinis* — Kelmės notaru nuo š m. vasario 10 d, *Jonas Vileišis* — Vilkaviškio notaru nuo š.m. kovo 1 d, *Liudgardas Monkevičius* — Vilkijos notaru nuo š.m. kovo 16 d, *Antanas Orintas* — Kaišedorių notaru nuo š.m. kovo 16 d. ir *Viktoras Nagurskis* — Plungės notaru nuo š.m. birželio 1 d. — visi jie laisvai samdomų tarnautojų teisėmis, einant Ministerių Kabineto 1926 m. spalių 22 d. nutarimu (Įsak. NN 16, 24, 30, 52, 53 ir 109).

Patvirtinti užimamose vietose e. Taikos Teisėjo par.: Kauno I nuov. *Bonifacas Šemetas*, Kretingos nuov. *Antanas Laucevičius*, Papilės nuov. *Pranas Kovaliūnas* ir Telšių nuov. *Silvestras Leonas*—visi keturi nuo 1926 m. gruodžio 22 d. (Įsak. NN 282 ir 283); Šiaulių II nuov. *Adolfas Balčiauskas* nuo š.m. balandžio 16 d. (Įsak. N 84).

Pavesta eiti pareigos: Kauno Ap. Teismo jaun. kand. *Jurgiui Jodeliui* — Kauno V nuov. T. Teisėjo nuo 1926 m. gruodžio 15 d. (Įsak. N 267); Kauno Ap. Teismo viršetatiniam kand. *Jonui Pikčilingiui* — Kauno I nuov. T. Teisėjo nuo š.m. sausio 20 d. (Įsak. N 14); Mariampolės Ap. Teismo vyr. kand. *Silvestrui Šimulioniui* — Seinų nuov. T. Tardytojo nuo š.m. kovo 1 d. (Įsak. N44); Kauno Ap. Teismo

jaun. kand. *Julijonui Indrišiūnui* — Kauno IV nuov. T. Teisėjo nuo š.m. kovo 1 d. (Įsak. N 46); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Edmundui Gaižauskui*—Pasvalio nuov. T. Tardytojo (laikinai) nuo š.m. kovo 11 d. (Įsak. N 49); Šiaulių Ap. Teismo jaun. kand. *Antanui Degučiui* — Mažeikių nuov. T. Teisėjo nuo š.m. gegužės 1 d. (Įsak. Nr. 67); Kauno Ap. Teismo viršetatiniam kand. *Albinui Michnevičiui* — Kauno II nuov. T. Tardytojo nuo š.m. balandžio 6 d. (Įsak. Nr. 68).

Perkeltas e. Pasvalio nuov. T. Tardytojo par. *Petras Jonkus* į Kupiškio nuov. nuo š.m. kovo 11 d. (Įsak. Nr. 48).

Laikyti einantį Tauragės nuov. T. Tardytojo par. *Pauliną Štombergą* nuo 1924 m. kov. mėn. 1 d. einančiu Šilalės nuov. T. Tardytojo par. (Įsak. Nr. 265).

Atleisti iš tarnybos: Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėjas *Antanas Jakobas*, del jo paties prašymo, nuo 1926 m. gruodžio 21 d. (Įsak. Nr. 1); e. Kupiškio nuov. T. Tardytojo par. *Petras Šimonėlis* nuo š.m. sausio 16 d. (Įsak. Nr. 9); e. Seinų nuov. T. Tardytojo pav. *Juozas Ingaunis* nuo š.m. kov. 1 d. (Įsak. Nr. 43); Kupiškio nuov. T. Tardytojas *Ignas Urbaitis*, del jo paties prašymo, nuo š.m. sausio 16 d. (Įsak. Nr. 47); Mažeikių nuov. T. Teisėjas *Aleksas Laviša*, del jo paties prašymo, nuo š.m. gegužės 1 d. (Įsak. Nr. 66).

Išbrauktas iš tarnautojų skaičiaus miręs Kauno IV nuov. T. Teisėjas *Jonas Čeponis* nuo š.m. vasario 17 d. (Įsak. 36).

Priskirtas nuo 1927 m. kovo 9 dienos Obelių valsčius prie Rokiškio II T. Tardytojo nuov. (Įsak. Nr.51).

Atsiųstos Redakcijai knygos:

1. *Prof. Augustinas Janulaitis.* **Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas XVI—XVIII amž.** Jo atsiradimas, veikimas ir reikšmė Lietuvos gyvenime. 1927m. 1—172 pusl.

2. *Prof. Augustinas Janulaitis.* **Imperijos Rūmų Teismas (Reichskammergericht) (1495—1806 m.)** — Teisės istorijos piešinys. 1927 m. 1—82 puslp.

3. **Paneuropa** *von R.N. Coudenhove-Kalergi.*

Karo cenzūros leista. Redaktorius **A. Kriščiukaitis.**